

Unaprjeđivanje inkluzivnosti
inicijalnog obrazovanja odgojitelja
djece rane i predškolske dobi:

KURIKUL ZA EDUKATORE SVEUČILIŠNIH NASTAVNIKA

Vlatka Domović, Sanja Brajković i Dejana Bouillet

Unaprjeđivanje inkluzivnosti inicijalnog obrazovanja
odgojitelja djece rane i predškolske dobi:

KURIKUL ZA EDUKATORE SVEUČILIŠNIH NASTAVNIKA

Zagreb, veljača 2021.

IMPRESUM:

Izdavač: Ured UNICEF-a za Hrvatsku

Autorice:

Prof. dr. sc. Vlatka Domović
Sanja Brajković, prof. psihologije
Prof. dr. sc. Dejana Bouillet

Urednica: Dr. sc. Ivana Ćosić, voditeljica programa za obrazovanje, UNICEF Hrvatska

Recenzentice:

Prof. dr. sc. Dubravka Miljković
Prof. dr. sc. Dubravka Maleš

Lektura: Mateja Fumić Bistra

Grafičko oblikovanje: Andrea Biškupić, Lila

Fotografija na naslovnoj stranici: Marin Ilej

Fotografije u tekstu: Vanda Kljajo, Marina Knežević Barišić, Marin Ilej, Kristina Lauš

ISBN: 978-953-7702-53-3

Sva prava pridržava izdavač. Prilikom korištenja citata i materijala iz ove publikacije, molimo navedite izvor. Za sve obavijesti možete se obratiti izdavaču. Ova publikacija ne izražava nužno službene stavove UNICEF-a.

Kurikul za edukatore sveučilišnih nastavnika „Unaprjeđivanje inkluzivnosti inicijalnog obrazovanja odgojitelja djece rane i predškolske dobi“ nastao je u okviru programske suradnje Ureda UNICEF-a za Hrvatsku i Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Ured UNICEF-a za Hrvatsku zahvaljuje svim građanima i tvrtkama koji svojim donacijama podupiru rad Ureda UNICEF-a za Hrvatsku te su omogućili izradu ove publikacije.

VAŽNA NAPOMENA:

Ukoliko ste zainteresirani za edukaciju o primjeni Kurikula, molimo kontaktirajte prof. dr. sc. Dejanu Bouillet, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: dejana.bouillet@ufzg.hr.

Sadržaj

PREDGOVOR	7
UVOD	8
Kontekst	9
O KURIKULU	13
Osnovne informacije	14
Kurikul za edukaciju edukatora	15
Teme i očekivani ishodi učenja	16
1. RADIONICA: PREDSTAVLJANJE I UPOZNAVANJE SUDIONIKA I TEME	19
PREDLOŠCI UZ PRVU RADIONICU	23
Predložak 1: Shema „Sličnosti i razlike”	24
Predložak 2: KWL tablica	25
2. RADIONICA: INKLUZIVNO OBRAZOVANJE I INKLUZIVNI KURIKUL	26
PREDLOŠCI UZ DRUGU RADIONICU	29
Predložak 3: Definicija inkluzivnog obrazovanja (UNESCO, 1994.)	30
Predložak 4: Razumijevanje inkluzivnog visokoškolskog kurikula	31
Predložak 5: Obilježja idealnog inkluzivnog kurikula	32
3. RADIONICA: INDIVIDUALNI, SOCIJALNI I PROFESIONALNI IDENTITET	33
PREDLOŠCI UZ TREĆU RADIONICU	37
Predložak 6: Torta identiteta	38
Predložak 7: Identitet	39
Predložak 8: Razvoj socijalnog (društvenog) identiteta	41
Predložak 9: Profesionalni identitet	42
Predložak 10: Usklađivanje poželjnih identiteta nastavnika i studenata te karakteristika poželjne okoline za inkluzivno obrazovanje	43

4. RADIONICA: STEREOTIPI, PREDRASUDE I DISKRIMINACIJA	46
PREDLOŠCI UZ ČETVRTU RADIONICU	50
Predložak 11: Fotografije koje su podloga za analizu DIE modela	51
Predložak 12: DIE model	54
Predložak 13: Tablice za odgovore	55
Predložak 14: Ciklus stereotipi – predrasude – diskriminacija	56
5. RADIONICA: OPRESIJA	57
PREDLOŠCI UZ PETU RADIONICU	61
Predložak 15: Opresija	62
Predložak 16: Odgojno-obrazovni sustav u opresivnoj zajednici	64
Predložak 17: Mogući oblici opresije u visokoškolskim ustanovama	65
6. RADIONICA: REFLEKSIJA I SAMOREFLEKSIJA	70
PREDLOŠCI UZ ŠESTU RADIONICU	73
Predložak 18: Prijedlozi za djelovanje	74
7. RADIONICA: PRIMJENA UNIVERZALNOG DIZAJNA ZA POUČAVANJE U KURIKULU USMJERENOM NA STUDENTE	76
PREDLOŠCI UZ SEDMU RADIONICU	79
Predložak 19: Sudionici projektnog sastanka	80
Predložak 20: Načela univerzalnog dizajna učenja i poučavanja	81
Predložak 21: Univerzalni dizajn učenja i poučavanja	82
8. RADIONICA: IMPLEMENTACIJA INKLUZIVNOG KURIKULA U INICIJALNOM OBRAZOVANJU ODGOJITELJA: OTPORI I POGREŠNA OČEKIVANJA	83
PREDLOŠCI UZ OSMU RADIONICU	86
Predložak 22: Mogući otpori unaprjeđivanju inkluzivnosti kurikula visokoškolskih ustanova	87
Predložak 23: Moguće zamke unaprjeđivanja inkluzivnosti kurikula visokoškolskih ustanova	89
9. RADIONICA: SMJERNICE ZA DALJNJE DJELOVANJE I EVALUACIJA	91
PREDLOŠCI UZ DEVETU RADIONICU	94
Predložak 24: Očekivane kompetencije edukatora	95
Predložak 25: Procjena usvojenosti ishoda učenja	97
Predložak 26: Upitnik za evaluaciju edukacije	98

TEORIJSKA OSNOVA RADIONICA	99
1. radionica: Predstavljanje i upoznavanje sudionika i teme	100
Aktivnosti za uključivanje studenata u nastavu i poticanje učenja	100
2. radionica: Inkluzivno obrazovanje i inkluzivni kurikulum	100
Inkluzivno obrazovanje i inkluzivni kurikulum u visokoškolskim ustanovama	100
3. radionica: Individualni, socijalni i profesionalni identitet	103
Identitet – definicija i karakteristike	103
4. radionica: Stereotipi, predrasude i diskriminacija	110
DIE model	110
Ciklus stereotipi – predrasude – diskriminacija	112
5. radionica: Opresija	114
Opresija	114
7. radionica: Primjena univerzalnog dizajna za poučavanje u kurikulumu usmjerenom na studente	118
Univerzalni dizajn učenja i poučavanja u sveučilišnoj nastavi	118
LITERATURA	121
IZ RECENZIJA	125

Predgovor

Kurikul koji je pred vama rezultat je snažne suradnje Ureda UNICEF-a za Hrvatsku i Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Cilj mu je biti potpora sveučilišnim nastavnicima kako bi na vlastitim visokoškolskim ustanovama bili lučonoše inkluzivnog obrazovanja.

Uzimanje u obzir dobrobiti djece, njihovih razvojnih potreba, relevantnih obiteljskih i društvenih okolnosti u kojima rastu i razvijaju se, rodne i svake druge ravnopravnosti u odgojno-obrazovnom kontekstu obilježja su inkluzivnog obrazovanja kojem zajednički težimo na svim razinama obrazovnog sustava. Dugačak je i složen taj put, a ova suradnja UNICEF-a i Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Kurikul dobar su početak da se osigura da svako dijete u Hrvatskoj ima obogaćujuće i uspješno obrazovanje.

Kurikul je važan alat podrške daljnjoj profesionalizaciji odgojitelja djece rane i predškolske dobi jer odgovara na pitanje kako osigurati višu razinu uvažavanja prava djece u neposrednom radu sveučilišnih nastavnika, a istovremeno predstavlja okvir za kontinuirani profesionalni razvoj odgojitelja i nastavnika. U njemu sadržane radionice potiču na promišljanje o mogućnostima sveučilišnih nastavnika da svojim društvenim, znanstvenim, umjetničkim i nastavničkim djelovanjem afirmiraju inkluzivnu kulturu visokoškolskih ustanova i tako razvijaju kompetencije studenata za inkluzivnu odgojno-obrazovnu praksu.

Početna suradnja UNICEF-a i Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu rezultirala je okupljanjem pet hrvatskih visokoškolskih ustanova za inicijalno obrazovanje odgojitelja djece rane i predškolske dobi. Te su ustanove, ujedinjujući svoja znanja i vještine, pokrenule niz aktivnosti usmjerenih prema pružanju podrške sveučilišnim nastavnicima u planiranju, implementaciji i vrednovanju inkluzivnih preddiplomskih i diplomskih studijskih programa koji će povećati kompetencije budućih odgojitelja za rad s djecom raznolikih profila. Taj proces vidimo kao temeljnu pretpostavku osiguravanja kvalitetnog i pristupačnog obrazovanja svoj djeci.

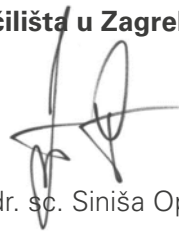
Veliko nam je zadovoljstvo dijeliti ovaj proces zajedno s vama!

**Predstojnica Ureda UNICEF-a za
Hrvatsku:**

Regina M. Castillo

**Dekan Učiteljskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu:**

Prof. dr. sc. Siniša Opić

Uvod

Ovaj Kurikul je usmjeren na stvaranje preduvjeta za profesionalni razvoj sveučilišnih nastavnika¹ u području inkluzivnog ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Razvijen je s ciljem osnaživanja kompetencija sveučilišnih nastavnika za planiranje i realizaciju inkluzivnih studijskih programa za inicijalno obrazovanje odgojitelja djece rane i predškolske dobi. Njegova je osnovna svrha pripremanje sveučilišnih nastavnika za vođenje edukacija na fakultetima radi razvoja i/ili unaprjeđivanja inkluzivnosti inicijalnog obrazovanja za rani i predškolski odgoj i obrazovanje te definiranje organizacijskih oblika, strategija, metoda, tehnika i sadržaja edukacije za inkluzivno sveučilišno obrazovanje nastavnika. Ciljevi edukacije sveučilišnih nastavnika su:

- razumijevanje važnosti inkluzivnog obrazovanja u svim obrazovnim kontekstima i na svim obrazovnim razinama
- internalizacija inkluzivnih uvjerenja koja omogućuju aktivno sudjelovanje nastavnika u razvoju inkluzivne kulture ustanove

¹ Izrazi koji se koriste u ovome Kurikulu, a imaju rodno značenje, odnose se jednako na muški i ženski rod.

- prepoznavanje mehanizama društvene nepravde koji pridonose diskriminaciji i mogućnosti prevencije
- razvoj kompetencija za poučavanje studenata u području inkluzivnog obrazovanja.

Kurikul je definiran u širem smislu i odnosi se na sva iskustva učenja studenata preddiplomskih i diplomskih sveučilišnih studija ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Nastao je u okviru projekta „Unaprjeđivanje inkluzivnosti inicijalnog obrazovanja odgojitelja djece rane i predškolske dobi” Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Ureda UNICEF-a za Hrvatsku, uz sudjelovanje Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli.

Program je razvijen u sklopu Nacionalnog programa Ureda UNICEF-a za Hrvatsku (2017. – 2021.) kao doprinos jačanju nacionalnih kapaciteta za afirmaciju i razvoj visokokvalitetnih, nediskriminatornih i pristupačnih usluga djeci rane i predškolske dobi u kontekstu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.

Osnovni ciljevi programa su:

- unaprjeđivanje kapaciteta sveučilišnih nastavnika na pet visokih učilišta za inkluzivno inicijalno obrazovanje odgojitelja djece rane i predškolske dobi (u konceptualnom i praktičnom smislu)
- osiguravanje inkluzivnog okruženja i nastavnih materijala za implementaciju inkluzivnog inicijalnog obrazovanja odgojitelja djece rane i predškolske dobi na pet visokih učilišta.

Edukacija sveučilišnih nastavnika je prvi korak u postizanju ciljeva programa, a krajnji rezultat bit će razvijeni edukativni materijali za implementaciju inkluzivnih strategija, metoda, tehnika i sadržaja u inicijalnom obrazovanju odgojitelja djece rane i predškolske dobi.

KONTEKST

Istraživanja, međunarodne politike i stručne rasprave na razini Europske unije i nacionalnim razinama posljednjih desetljeća mnogo pozornosti usmjeravaju pitanju pristupačnosti i kvalitete ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja jer je dokazano da su visokokvalitetne ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja temelj cjeloživotnog razvoja djece te dovode do dugoročnih pozitivnih posljedica za djecu i društvo u cjelini. Doprinos sustava ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja afirmaciji prava djece kontinuirano naglašavaju utjecajne nadnacionalne organizacije poput Svjetske banke, UNICEF-a i OECD-a jer dokazuju da sudjelovanje u kvalitetnim programima ranog i predškolskog odgoja izuzetno povoljno utječe na postignuća djece iz minoriziranih grupa (OECD, 2013; OECD, 2016; UNICEF, 2019). U ovom Kurikulu pojam **minorizirana društvena grupa** podrazumijeva

društveni status pojedinca ili zajednica koje karakterizira socijalna isključenost zbog otežanog ili onemogućenog sudjelovanja u društvenim i političkim procesima koji su ključni za njihovu društvenu integraciju, primjerice manjine, Romi, osobe s invaliditetom ili djeca s teškoćama u razvoju, osobe kojima prijeti opasnost od života ispod granice siromaštva ili već žive ispod te granice, migranti, izbjeglice i drugi.

Europska komisija naglašava da je sudjelovanje u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju ključno sredstvo za sprječavanje socijalne neravnopravnosti i za osiguravanje jednakosti obrazovnih mogućnosti („Preporuka za visokokvalitetne sustave ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja”, 2019/C 189/02). Rani i predškolski odgoj i obrazovanje treba biti dio integriranih javnih politika usmjerenih prema zaštiti prava djece kako bi se osigurali mehanizmi koji će poboljšati obrazovne ishode te smanjiti prijenos nepovoljnih životnih okolnosti iz generacije u generaciju.

Međutim, izvješća Europske komisije (npr. „Tackling Social and Cultural Inequalities through Early Childhood Education and Care in Europe”, 2009; „Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe”, 2014; 2019; „Structural Indicators for Monitoring Education and Training Systems in Europe”, 2016 i dr.) i znanstvena istraživanja (npr. Conley, 2010; Purdue i sur., 2011; Murray, 2012; Lazzari i Vandenbroeck, 2013; Leseman i Slot, 2014; Jopling i Vincent, 2016) potvrđuju da ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja još uvijek ne uspijevaju primjereno odgovoriti na odgojno-obrazovne potrebe obitelji i djece iz različitih minoriziranih društvenih grupa, ali da postoje primjeri dobrih praksi koje se temelje na prepoznavanju i poštovanju njihovih specifičnosti te promicanju pedagoških pristupa koji oslikavaju razvojne, kulturalne, jezične i druge različitosti djece i odraslih. Na nedovoljnu inkluzivnost sustava ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja ukazuju i istraživanja provedena u Hrvatskoj (Antulić-Majcen i Pribela-Hodap, 2017; Bouillet, 2018).

Slabosti sustava ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u mnogome nepovoljno utječu na mogućnosti ostvarivanja obrazovnih prava djece, koja su preduvjet ostvarivanja svih ljudskih prava ². Pravo sve djece na jednake obrazovne mogućnosti odnosi se na pristupačnost kvalitetnog ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja djeci, neovisno o njihovim biološkim, psihološkim i socijalnim karakteristikama, na uključujući (nediskriminativan) način. To razvojno pravo djeteta mora određivati inicijalno i cjeloživotno obrazovanje učitelja. U Hrvatskoj se, sukladno Strategiji znanosti, obrazovanja i tehnologije (2014), termin **učitelj** odnosi se na sve osobe odgovorne za poučavanje i učenje: od ranog i predškolskog do srednjoškolskog obrazovanja.. Inicijalno obrazovanje učitelja je iznimno značajna komponenta uspješnosti inkluzivnog obrazovanja jer kvaliteta obrazovnog sustava ne može nadmašiti kvalitetu učitelja (Barber i Mourshed, 2007). Jedini način povećanja

2 Inkluzivno obrazovanje definirano je brojnim međunarodnim dokumentima, počevši od Opće povelje UN-a o ljudskim pravima iz 1948. godine, preko Konvencije UN-a o pravima djeteta iz 1989. godine, do 17 Ciljeva održivog razvoja iz 2015. godine (iskorjenjivanje siromaštva, kvalitetno obrazovanje i smanjene neravnopravnosti).

kvalitete i razine inkluzivnosti obrazovnog sustava je unaprjeđivanje inkluzivnosti obrazovanja nositelja tog procesa, odnosno učitelja. U tu se svrhu nastoje pronaći primjereni oblici inicijalnog obrazovanja učitelja za inkluzivnu praksu te identificirati temeljne vrijednosti, stavove, sposobnosti, vještine i znanja kvalitetnih inkluzivnih učitelja.

Smatra se da inicijalno obrazovanje učitelja treba voditi ovladavanju temeljnih kompetencija koje su neophodne za inkluzivno obrazovanje. To su prema *European Agency for Development in Special Needs Education* (2011):

- uvažavanje različitosti djece (različitosti su izvor i sredstvo odgoja i obrazovanja)
- podržavanje učenja i razvoja sve djece (uvjerenje u mogućnost napretka i obrazovanja sve djece)
- fleksibilnost poučavanja (raznolike strategije i metode poučavanja te procjena koje su usklađene s različitim stilovima i iskustvima učenja djece)
- suradnja (timski rad)
- kontinuirani osobni i profesionalni razvoj (cjeloživotno učenje).

Za ostvarivanje tih kompetencija učitelja, od studijskih programa se očekuje da budu dovoljno otvoreni, odgovorni i fleksibilni kako bi osigurali da studenti po završetku fakulteta mogu kvalitetno odgovoriti na zahtjeve složenog društvenog realiteta. To podrazumijeva promjene na osobnoj, profesionalnoj i institucionalnoj razini.

Na potrebu ulaganja napora u povećanje inkluzivnosti inicijalnog obrazovanja odgojitelja djece rane i predškolske dobi upućuje i istraživanje koje je među sveučilišnim nastavnicima pet učiteljskih fakulteta u Hrvatskoj (sudionicima ovog projekta) provedeno u fazi pripreme programa unutar kojeg je nastao ovaj Kurikul (u ljetnim mjesecima 2019. godine). Istraživanjem su prikupljeni podatci o potrebama sveučilišnih nastavnika za jačanjem inkluzivnosti ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, a u njemu je sudjelovalo 83 od 193 sveučilišnih nastavnika koji na pet visokih učilišta rade na studijskim programima ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Istraživanjem je utvrđeno da, neovisno o visokoškolskoj ustanovi na kojoj nastavnici rade:

- 80 % ispitanih sveučilišnih nastavnika iskazuje potrebu za stručnim usavršavanjem u području inkluzivnog ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja
- 60 % ispitanih sveučilišnih nastavnika iskazuje potrebu za dodatnom potporom u realizaciji inkluzivnog nastavnog procesa (41 % nastavnika ovu potporu definira kao prioritet za jačanje inkluzivnosti obrazovanja)
- 43 % ispitanih sveučilišnih nastavnika smatra da njihov kolegij ne pridonosi jačanju kompetencija studenata za inkluzivno obrazovanje
- 35 % ispitanih sveučilišnih nastavnika nikada se nije educiralo iz područja inkluzivnog obrazovanja (kako tijekom inicijalnog obrazovanja tako i tijekom profesionalnog razvoja).

Unatoč tomu što je poticanje sve šireg obuhvata populacije visokim obrazovanjem

važan prioritet europskih obrazovnih politika već nekoliko desetljeća, najnovije izvješće o napretku u provedbi Bolonjskog procesa (Kottmann i sur., 2019) pokazuje da studenti slabijeg socijalno-ekonomskog statusa, migrantskog podrijetla te studenti s kroničnim bolestima ili s invaliditetom još uvijek nedovoljno sudjeluju u visokom obrazovanju. Štoviše, studenti iz nekih minoriziranih društvenih grupa češće prekidaju studij i napuštaju visoko obrazovanje bez diplome, što ukazuje na potrebu razvoja boljih inkluzivnih mehanizama u visokoškolskom, sveučilišnom obrazovanju. Također se održava rodna neravnopravnost, osobito u nekim znanstvenim disciplinama³.

To ukazuje na potrebu boljeg poticanja kulture inkluzivnosti na visokim učilištima. Istraživanja pokazuju da na visokim učilištima još uvijek postoje brojne diskriminacijske prakse koje oslabljuju obrazovne mogućnosti pripadnika različitih minoriziranih društvenih grupa (Forlin, 2012; Claeys-Kulik, Jørgensen i Stöber, 2019). Sharma i Loreman (2014) su u svojem istraživanju utvrdili znatnu podzastupljenost različitosti:

- u strukturi sveučilišnih nastavnika (npr. nastavnici različitog nacionalnog i kulturalnog porijekla, različite seksualne orijentacije i nastavnici s invaliditetom su u strukturi osoblja fakulteta iznimno slabo zastupljeni)
- u strukturi studenata (koji su razmjerno homogeni po brojnim obilježjima, npr. socio-ekonomskom statusu, religijskoj pripadnosti)
- u sadržaju studijskih programa (oni su uglavnom usmjereni tipično razvijenim, prosječnim studentima iz dominantnih društvenih grupa)
- u drugim kontekstualnim čimbenicima visokoškolskog obrazovanja (propisane procedure, dominantan način poučavanja i vrjednovanja i dr.).

Podzastupljenost različitosti u visokoškolskim ustanovama upućuje na važnost ciljanog doprinosa sveučilišnih nastavnika transformaciji studijskih programa usmjerenih prema unaprjeđivanju njihove inkluzivnosti. Jasno je da unaprjeđivanje inkluzivnog obrazovanja zahtijeva primjerenu edukaciju svih učitelja, neovisno o tome u kojoj razini obrazovanja sudjeluju.

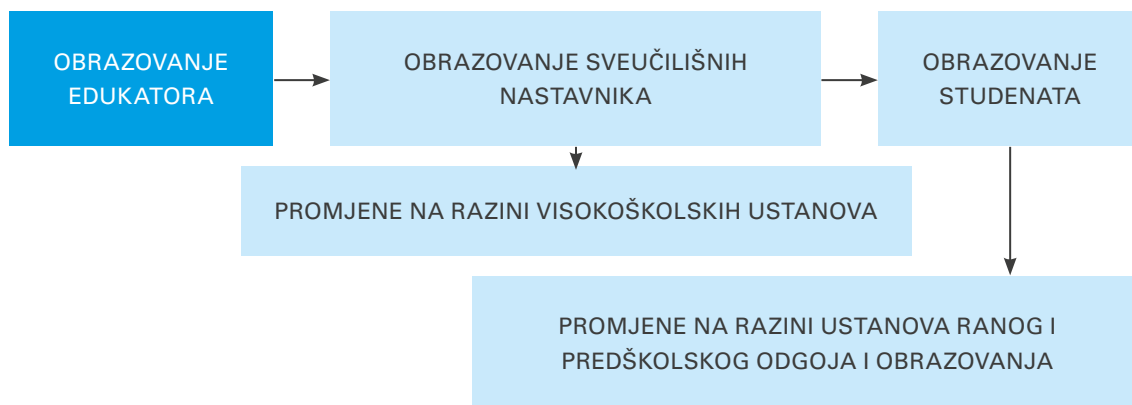
Međutim, ovaj je program usmjeren prema ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju, pa je i Kurikul namijenjen edukaciji sveučilišnih nastavnika za unaprjeđivanje inkluzivnosti studijskih programa za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Njegovom implementacijom nastoje se postići pozitivni pomaci na visokoškolskim ustanovama za obrazovanje odgojitelja djece rane i predškolske dobi kako bi se stvorile pretpostavke za inkluzivno profesionalno djelovanje odgojitelja i unaprijedila inkluzivnost ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.

3 Iako u novije vrijeme ima više visokoobrazovanih žena u odnosu na muškarce, u visokoškolskom obrazovanju se i dalje održava horizontalna segregacija koja dovodi do rodne neravnoteže po različitim visokoškolskim ustanovama. Na primjer, udio žena na učiteljskim fakultetima je veći od 90 %, a na humanističkim smjerovima žene čine više od 75 % studentske populacije (Farnell i sur., 2011).

O Kurikulu

Ovaj Kurikul je jedan od glavnih koraka u širenju mogućnosti inkluzivnog inicijalnog obrazovanja odgojitelja djece rane i predškolske dobi jer se njime osigurava dostupnost programa za profesionalni razvoj nastavnika usmjerenog prema inkluzivnom obrazovanju te se njime širi krug sveučilišnih nastavnika koji će u budućnosti predvoditi i dalje razvijati inkluzivnost inicijalnog obrazovanja odgojitelja djece rane i predškolske dobi. U konačnici se očekuje sinergijski učinak edukacijskih aktivnosti na visokoškolske ustanove, ali i na ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, kako je prikazano u shemi 1.

Shema 1. Očekivani učinak Kurikula na inkluzivnost ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

Budući da u inicijalnom obrazovanju odgojitelja djece rane i predškolske dobi sudjeluju nastavnici različitih profesija i kompetencija iz područja inkluzivne odgojno-obrazovne prakse, Kurikul kreće od temeljnih pojmova i definicija te obuhvaća najvažnije komponente inkluzivnog obrazovanja, s posebnim osvrtom na njegove praktične implikacije.

OSNOVNE INFORMACIJE

JEZIK I TERMINI:

U Kurikulu se sve imenice muškog roda kojima se označavaju različiti sudionici obrazovnog procesa (npr. *voditelj, sudionik, odgojitelj, student, korisnik*) jednako odnose na osobe ženskog i muškog roda.

Termini *učitelj* i *učenik* koriste se u generičkom smislu kada se opisuje proces učenja i poučavanja. Kada se sadržaj odnosi na specifičan kontekst (npr. rani i predškolski odgoj i obrazovanje, edukacija sveučilišnih nastavnika, kurikul), koriste se termini usklađeni s nacionalnim zakonodavstvom (npr. *odgojitelj, nastavnik, student, dijete*).

UKUPNO TRAJANJE EDUKACIJE: 20 sati (tijekom 3 radnih dana)

PREDVIĐENI BROJ SUDIONIKA: 20 sveučilišnih nastavnika koji sudjeluju u preddiplomskim i diplomskim sveučilišnim studijskim programima za rani i predškolski odgoj i obrazovanje

METODE UČENJA I POUČAVANJA:

- Radionice se temelje na pristupu poučavanju usmjerenom na proces učenja, što uključuje primjenu metoda iskustvenog i suradničkog učenja. Tijekom rada se izmjenjuju različiti socijalni oblici rada (individualni rad, rad u paru, rad u manjim

grupama i velikoj grupi). U svakoj radionici kreće se od osobnog iskustva, samorefleksije i grupne refleksije koja se povezuje s teorijskim ishodištima i praktičnim djelovanjem. Radionice završavaju prijedlozima pitanja koja se preporučuju koristiti u refleksiji.

- Svakoj je radionici pridruženo teorijsko objašnjenje koje sudionicima omogućuje stjecanje više informacija o temama sadržanima u radionicama. Radi se o dodatnim informacijama iz predložaka na kojima sudionici rade tijekom radionica, a koje nastavnicima stoje na raspolaganju za individualno učenje. Teorijska ishodišta vezana su uz samu edukaciju i nisu predviđena za znanstveno elaboriranje pojedinih tema.

KURIKUL ZA EDUKACIJU EDUKATORA

Sadržaj Kurikula za edukaciju edukatora sveučilišnih nastavnika istovjetan je kurikulu prema kojem će se educirati sveučilišni nastavnici u inicijalnom obrazovanju odgojitelja djece rane i predškolske dobi. Međutim, od sudionika se edukacije, kao budućih edukatora sveučilišnih nastavnika, očekuju određena predznanja, internalizirani sustav inkluzivnih (uključivih) vrijednosti i uvjerenja te ovladanost specifičnim vještinama vođenja edukacija. To su:

- spremnost na prepoznavanje i preispitivanje vlastitih identiteta i predrasuda
- spremnost na uvažavanje različitosti svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa i društva u cjelini
- razumijevanje ključnih pojmova i koncepata: odgojno-obrazovne inkluzije, socijalne inkluzije, ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, ljudskih prava i prava djeteta
- uvažavanje različitih mišljenja, iskustava i načina komunikacije (ako ne ugrožavaju druge)
- visoko razvijene prezentacijske, komunikacijske i socijalne vještine potrebne za rad s odraslima
- razvijene vještine korištenja metoda i tehnika suradničkog i iskustvenog učenja
- razvijene vještine facilitiranja i kofacilitiranja grupnih aktivnosti i diskusija
- spremnost za zajedničko vođenje edukacije (co-teaching).

TEME I OČEKIVANI ISHODI UČENJA

1. Predstavljanje i upoznavanje sudionika i teme

CILJ RADIONICE JE	ISHODI UČENJA <i>Nakon radionice sudionici će moći:</i>
upoznavanje sudionika s ciljevima, temom i načinima rada tijekom edukacije te stvaranje poticajne i uključujuće radne atmosfere.	• usuglasiti zajedničko razumijevanje svrhe edukacije • prihvatiti da se aktivnosti tijekom edukacije temelje na pristupu poučavanju usmjerenom na učenika, koji uključuje primjenu metoda iskustvenog i suradničkog učenja.

2. Inkluzivno obrazovanje i inkluzivni kurikulum

CILJ RADIONICE JE	ISHODI UČENJA <i>Nakon radionice sudionici će moći:</i>
postići zajedničko razumijevanje inkluzivnog obrazovanja i inkluzivnog kurikula za inicijalno obrazovanje odgojitelja djece rane i predškolske dobi.	• definirati inkluzivno obrazovanje • odrediti obilježja inkluzivnog kurikula za fakultet na kojem rade • definirati pojedino obilježje idealnog inkluzivnog kurikula.

3. Individualni, socijalni i profesionalni identitet

CILJ RADIONICE JE	ISHODI UČENJA <i>Nakon radionice sudionici će moći:</i>
osposobiti sudionike za razumijevanje važnosti uloge vlastitih i identitetskih obilježja studenata u odgojno-obrazovnom procesu.	• opisati koncepte individualnog, socijalnog i profesionalnog identiteta • opisati vlastiti profesionalni identitet • preispitati obilježja vlastitog profesionalnog identiteta • opisati željeni profesionalni identitet studenata i predložiti načine njegova razvoja u kontekstu vlastitog fakulteta.

4. Stereotipi, predrasude i diskriminacija

CILJ RADIONICE JE

osposobiti sudionike za razumijevanje i prepoznavanje štetnosti stereotipa, pristranosti i diskriminatornih postupaka u obrazovanju.

ISHODI UČENJA *Nakon radionice sudionici će moći:*

- definirati i razlikovati stereotipe, predrasude, pristranosti i diskriminaciju
- preispitati vlastita potencijalno stereotipna uvjerenja, predrasude, pristranosti i diskriminacijska djela u prošlosti
- ponuditi višestruka tumačenja vlastitih i tuđih iskustava
- u planiranju i implementaciji kurikula te u nastavi izbjeći situacije koje mogu potaknuti razvoj stereotipa, predrasuda, pristranosti i diskriminacije.

5. Opresija

CILJ RADIONICE JE

osposobiti sudionike za prepoznavanje institucionalnih normi koje održavaju opresiju u visokoškolskim ustanovama za inicijalno obrazovanje odgojitelja djece rane i predškolske dobi.

ISHODI UČENJA *Nakon radionice sudionici će moći:*

- definirati pojam opresije i razlikovati implicitnu, eksplicitnu, svjesnu i nesvjesnu opresiju
- propitati eksplicitne i implicitne norme na razini fakulteta u kojem su zaposleni i treba li ih promijeniti kako bi se izbjegla opresivna ponašanja.

6. Refleksija i samorefleksija

CILJ RADIONICE JE

potaknuti sudionike na promišljanje o vlastitoj ulozi u prepoznavanju i ublažavanju diskriminacijskih i opresivnih mehanizama u odgojno-obrazovnom kontekstu.

ISHODI UČENJA *Nakon radionice sudionici će moći:*

- opisati mogućnosti i prilike za vlastitim djelovanjem u prepoznavanju i ublažavanju diskriminacijskih i opresivnih mehanizama u odgojno-obrazovnom kontekstu.

7. Primjena univerzalnog dizajna za poučavanje u kurikulu usmjerenom na studente

CILJ RADIONICE JE

unaprijediti kompetencije sudionika za primjenu univerzalnog dizajna u sveučilišnoj nastavi.

ISHODI UČENJA *Nakon radionice sudionici će moći:*

- definirati univerzalni dizajn učenja i poučavanja
- obrazložiti elemente, načela i značaj univerzalnog dizajna za inkluzivno obrazovanje
- primijeniti univerzalni dizajn u sveučilišnoj nastavi.

8. Implementacija inkluzivnog kurikula: otpori i pogrešna očekivanja

CILJ RADIONICE JE

upoznati i primjereno odgovoriti na moguće prepreke unaprjeđivanju inkluzivnosti kurikula visokoškolskih ustanova.

ISHODI UČENJA *Nakon radionice sudionici će moći:*

- prepoznati moguće otpore unaprjeđivanju inkluzivnosti kurikula na svom fakultetu
- planirati djelovanje koje vodi uklanjanju ili smanjivanju intenziteta otpora promjenama
- analizirati i izbjeći moguća pogrešna očekivanja (zamke) u procesu uvođenja promjena u kurikulu.

9. Smjernice za daljnje djelovanje i evaluacija

CILJ RADIONICE JE

procijeniti zadovoljstvo sudionika procesom edukacije i ostvarenošću ishoda učenja te uputiti sudionike na važne značajke primjene kurikula u nadolazećim aktivnostima projekta „Unaprjeđivanje inkluzivnosti inicijalnog obrazovanja odgojitelja djece rane i predškolske dobi“.

ISHODI UČENJA *Nakon radionice sudionici će moći:*

- planirati vlastiti angažman u provedbi Kurikula za edukatore sveučilišnih nastavnika na različitim fakultetima
- prepoznati vlastite jake strane za edukaciju sveučilišnih nastavnika i kompetencije potrebne za uspješnu implementaciju kurikula.

1. RADIONICA:

Predstavljanje i upoznavanje sudionika i teme

CILJ RADIONICE JE

upoznavanje sudionika s ciljevima, temom i načinima rada tijekom edukacije te stvaranje poticajne i uključujuće radne atmosfere.

ISHODI UČENJA:

Nakon ove radionice sudionici će moći:

- usuglasiti zajedničko razumijevanje svrhe edukacije
- prihvatiti da se aktivnosti tijekom edukacije temelje na pristupu poučavanju usmjerenom na učenika, koji uključuje primjenu metoda iskustvenog i suradničkog učenja.

TRAJANJE:

90 minuta

POTREBAN MATERIJAL:

- unaprijed pripremljeni brojevi (od 1 do 5, ovisno o ukupnom broju sudionika)
- tiskani program treninga (za svakog sudionika)
- PowerPoint prezentacija s osnovnim informacijama o edukaciji
- kartoni dimenzije A5 (120 g/m²)
- flomasteri u boji
- papiri dimenzije A1
- ljepljiva traka za pričvršćivanje postera na zid
- predložak 1: Sličnosti i razlike
- predložak 2: KWL tablica za svakog sudionika.

PROCES

Napomena:

Pri ulasku u prostoriju sudionici dobivaju svoj broj i sjedaju za stol na kojem je označen njihov broj, čime se osigurava odgovarajuća struktura malih grupa. Stolovi su postavljeni u različitim dijelovima prostorije tako da sudionici sjede u krugu i na sredini stolova imaju dovoljno prostora za manipulaciju zajedničkim radnim materijalima. Na svakom su stolu unaprijed pripremljeni tiskani programi edukacije, kartoni, flomasteri u boji i papiri dimenzije A1.

Predviđen je rad u grupama od četiriju do pet članova koji će tijekom edukacije uglavnom raditi zajedno.

1. korak: Rad u velikoj grupi

(trajanje: 15 minuta)

Voditelji predstave sebe i plan rada po danima služeći se *PowerPoint* prezentacijom s osnovnim informacijama o edukaciji i tiskanim programom edukacije. Sa sudionicima raspravljaju o prijedlogu vremenskog okvira i obrazlažu planirane načine rada te obveze tijekom edukacije. Važno je naglasiti važnost sudjelovanja svih sudionika u cijelom procesu, odnosno u svim aktivnostima radi stvaranja preduvjeta za ostvarivanje planiranih ishoda učenja.

Nakon uvodnog predstavljanja voditelji zamole sudionike da napišu svoje ime na karton koji se nalazi pred njima na stolu te da se kratko predstave tako što će reći svoje ime i prezime te navesti na kojem fakultetu rade i/ili koji kolegij predaju.

Nakon što se svi sudionici predstave, voditelji im poželeva dobrodošlicu. Potom zajedno sa sudionicima dogovore komunikacijska pravila (npr. oslovljavanje imenom, međusobno pažljivo slušanje, aktivno sudjelovanje, slobodno kretanje prostorijom, poštivanje dogovorenog vremena aktivnosti).

2. korak: Rad u malim grupama

(trajanje: 15 minuta)

Voditelj pokaže predložak sheme „Sličnosti i razlike” (predložak 1) i sudionicima daje sljedeću uputu:

„Nakon što smo se predstavili jedni drugima, nastavite s međusobnim upoznavanjem tako da detaljnije objasnite što radite na fakultetu, što posebno volite u svom poslu, kakvi su vam interesi i hobiji izvan posla, što vidite kao svoje jake strane ili jedinstvenu vještinu/hobi/interes/talent... Izaberite osobu u grupi koja će facilitirati diskusiju, osobu koja će upisivati podatke te osobu koja će na kraju aktivnosti predstaviti grupu, odnosno biti izjavitelj.

Nakon što podijelite uloge, nacrtajte shemu po uzoru na predložak i u veliki krug u sredini upišite 4 do 5 karakteristika koje su zajedničke SVIM članovima grupe (npr. svi radite na fakultetu, svi volite ići na izlet u prirodu, svi volite slušati rock-glazbu, svi imate djecu i sl.). Važno je naći najmanje 3 osobine koje su vam svima zajedničke.

Nakon toga međusobno još jednom provjerite po čemu su pojedini članovi grupe jedinstveni – koju osobinu, iskustvo ili talent ima samo jedna osoba u grupi (npr. ima tri psa, čita kriminalističke romane, skače padobranom, govori talijanski i sl.). Nakon toga upišite barem dvije specifične osobine na crte ispod imena na shemi. Svojoj grupi možete dati i ime.”

3. korak: Rad u velikoj grupi

(trajanje: 15 minuta)

Voditelj zamoli sudionike da zalijepi svoje sheme na vidljivo mjesto u prostoriji. Potom izvestitelji pojedinih grupa predstave svoju grupu ostalim sudionicima. Za predstavljanje svake grupe predviđene su najviše 3 minute.

4. korak: Samostalan rad

(trajanje: 10 minuta)

Voditelj uvodno kratko objasni KWL tablicu (uz *PowerPoint* prezentaciju) i svakom sudioniku podijeli KWL tablicu (predložak 2). Potom zamoli sudionike da svatko za sebe razmisli o tome što već znaju o inkluziji i inkluzivnosti sveučilišne nastave s posebnim naglaskom na inicijalno obrazovanje odgojitelja djece rane i predškolske dobi. Također, pozove ih da razmisle i o tome koja su njihova očekivanja od edukacije, odnosno o tome što žele naučiti. Zadaća sudionika je ispuniti prva dva retka u tablici koju su dobili tako da odgovore na sljedeća pitanja:

- Koja su moja iskustva o inkluzivnosti studijskih programa i prakse fakulteta na kojem radim?
- Što želim naučiti tijekom edukacije?

5. korak: Rad u malim grupama

(trajanje: 15 minuta)

Voditelj uputi sudionike da razmijene ono što su zapisali s ostalim članovima grupe. Nakon kratke diskusije svih članova grupe sudionici na velikom papiru trebaju:

- nacrtati tablicu i sumirati svoja znanja/iskustva i očekivanja
- pripremiti kratko izvješće

- odabrati osobu koja će predstaviti grupu (osobu koja nije predstavljala grupu u prethodnoj vježbi).

6. korak: Rad u velikoj grupi

(trajanje: 15 minuta)

Svaka grupa prije predstavljanja rezultata zalijepi papir na određeno mjesto u prostoriji tako da ostane dovoljno mjesta za buduće radove te grupe. Za predstavljanje svake grupe predviđene su najviše 3 minute.

Napomena:

Voditelj brine o tome da sudionici pažljivo slušaju jedni druge, komentiraju i međusobno postavljaju pitanja.

7. korak: Refleksija

(trajanje: 5 minuta)

Voditelj sumira iznesena iskustva i očekivanja te poziva sudionike da vlastitim sudjelovanjem doprinesu ostvarivanju očekivanja. Potiče diskusiju služeći se sljedećim pitanjima:

- *U kojoj mjeri i na koji način studenti sudjeluju u kreiranju pravila rada na visokim učilištima?*
- *Na koji način prikupljate informacije o prethodnim iskustvima studenata i kako ih ugrađujete u kurikulum?*
- *Na koji način stvarate socijalnu koheziju među studentima i sa studentima?*

Predlošci uz prvu radionicu

PREDLOŽAK 1

Shema „Sličnosti i razlike”

PREDLOŽAK 2

KWL tablica

SHEMA „SLIČNOSTI I RAZLIKE”

1. IME:

1.

2.

3.

4.

2. IME:

1.

2.

3.

4.

1.

2.

3.

4.

3. IME:

1.

2.

3.

4.

4. IME:

1.

2.

3.

4.

5. IME:

1.

2.

3.

4.

KWL TABLICA

K – What I KNOW = Što ZNAM

W – What I WANT to Know/Learn = Što želim ZNATI/NAUČITI

L – What I LEARNED = Što sam NAUČIO

ZNAM / IMAM ISKUSTVO	ŽELIM ZNATI	NAUČIO / SAZNAO SAM

2. RADIONICA:

Inkluzivno obrazovanje i inkluzivni kurikulum

CILJ RADIONICE JE

postići zajedničko razumijevanje inkluzivnog obrazovanja i inkluzivnog kurikula za inicijalno obrazovanje odgojitelja djece rane i predškolske dobi.

ISHODI UČENJA:

Nakon ove radionice sudionici će moći:

- definirati inkluzivno obrazovanje
- odrediti obilježja inkluzivnog kurikula za fakultet na kojem rade
- definirati pojedino obilježje idealnog inkluzivnog kurikula.

TRAJANJE:

90 minuta

POTREBAN MATERIJAL:

- papiri dimenzije A1
- flomasteri u boji
- ljepljiva traka za pričvršćivanje papira na zid
- predložak 3: Definicija inkluzivnog obrazovanja (UNESCO, 1994)
- predložak 4: Razumijevanje inkluzivnog visokoškolskog kurikula (za svaku grupu)
- predložak 5: Obilježja idealnog inkluzivnog kurikula
- PowerPoint prezentacija: Obilježja idealnog inkluzivnog kurikula.

1. korak: Samostalan rad

(trajanje: 10 minuta)

Voditelj sudionicima podijeli predložak 3: Definiciju inkluzivnog obrazovanja (UNESCO, 1994) te ih zamoli da pročitaju definiciju i razmisle o tome kako bi je primijenili na definiranje visokoškolskog inkluzivnog obrazovanja. Predloži sudionicima da zapišu svoju definiciju.

2. korak: Rad u malim grupama

(trajanje: 10 minuta)

Voditelj svakoj grupi podijeli predložak 4: Razumijevanje inkluzivnog visokoškolskog kurikula i daje sljedeću uputu:

„Svoju definiciju predstavite ostalim članovima grupe. Nakon toga raspravite o elementima definicija, usuglasite se oko zajedničke definicije pa je zapišite na predložak 4.”

3. korak: Samostalan rad

(trajanje: 10 minuta)

Voditelj pozove sudionike da samostalno, bez rasprave s drugima, u skladu s vlastitom definicijom inkluzivnog obrazovanja, razmisle o idealnom inkluzivnom kurikulu za inicijalno obrazovanje odgojitelja djece rane i predškolske dobi. Njihov je zadatak zapisati 7 do 10 pridjeva koji opisuju ključne značajke tog kurikula.

4. korak: Rad u malim grupama

(trajanje: 15 minuta)

Nakon što su svi napisali pridjeve, voditelj daje sljedeću uputu:

„Zajedno razmotrite pridjeve koje su predložili pojedini članovi grupe. Na temelju rasprave izbacite one pridjeve za koje niste sigurni da dobro opisuju vaše želje, povežite ono što je moguće povezati, nađite zamjenski izraz. Zajedno napišite popis s 10 do 12 pridjeva.”

Voditelj prati napredak grupa i kad procijeni da su svi pripremili popise, zamoli ih da pojedinačno rasporede 10 bodova tako da ih dodijele onim značajkama (pridjevima) koji najbolje odgovaraju njihovoj viziji idealnog inkluzivnog kurikula. Pri tom se pridjevima može dodijeliti 3, 2, ili 1 bod, ovisno o tome koliko je pojedini pridjev za njih značajan.

Nakon što grupe dodijele bodove pridjevima, voditelj ih zamoli da zbroje dodijeljene bodove i izaberu 5 do 6 pridjeva s najvećim brojem bodova.

5. korak: Rad u malim grupama

(trajanje: 20 minuta)

Koristeći *PowerPoint* prezentaciju, voditelj pokazuje i komentira neke primjere definicija obilježja idealnog inkluzivnog kurikula (predložak 5). Nakon toga zamoli sudionike da oni u grupi definiraju, odnosno opišu kakav bi trebao biti kurikulum koji odgovara pridjevima koje su prethodno izabrali. Pridjeve i njihove opise upisuju u za to predviđeno mjesto na predlošku 4. U isti predložak upisuju barem jedan primjer dobre prakse i barem jedan antiprimjer ostvarivanja inkluzivnog visokoškolskog kurikula.

Nakon što ispune predložak, svaka grupa priprema kratku prezentaciju i određuje izjavitelja (osobu koja nije predstavljala grupu u prethodnim vježbama).

6. korak: Rad u velikoj grupi

(trajanje: 15 min)

Voditelj zamoli svaku grupu da zalijepi svoj predložak pokraj svojih prethodnih uradaka. Nakon toga izjavitelji pojedinih grupa izlažu sve što su zapisali. Za predstavljanje svakog predloška predviđene su najviše 3 minute. Članovi drugih grupa mogu postavljati pitanja ili komentirati uočene sličnosti, odnosno primjerenost definicija i karakteristika za svoje fakultete.

Napomena:

Voditelj brine o tome da sudionici pažljivo slušaju jedni druge, komentiraju i međusobno postavljaju pitanja.

7. korak: Refleksija

(trajanje: 10 minuta)

Voditelj pozove sudionike da ponovno pročitaju definicije inkluzivnog visokoškolskog obrazovanja i karakteristike inkluzivnog kurikula, koje su definirali na početku radionice i provjere bi li ih sada izmijenili ili dopunili. Potiče ih na komentiranje svojih zapažanja pomoću sljedećih pitanja:

- Jeste li imali potrebu mijenjati ili dopunjavati definicije?
- Kako vaše definicije glase sada?
- Ima li definicija koje su ostale iste? Kako one glase?

Predlošci uz drugu radionicu

PREDLOŽAK 3

Definicija inkluzivnog obrazovanja (UNESCO, 1994)

PREDLOŽAK 4

Razumijevanje inkluzivnog visokoškolskog kurikula

PREDLOŽAK 5

Obilježja idealnog inkluzivnog kurikula

DEFINICIJA INKLUZIVNOG OBRAZOVANJA (UNESCO, 1994)

Inkluzivno obrazovanje je proces u kojem se uzima u obzir i odgovara na različitost potreba sve djece i svih učenika povećanjem sudjelovanja u učenju, kulturama i zajednicama te smanjenja isključenosti iz i u okviru sustava obrazovanja. Inkluzivno obrazovanje podrazumijeva izmjene i modifikacije sadržaja, pristupa, struktura i strategija sa zajedničkom vizijom koja obuhvaća svu djecu odgovarajućeg uzrasta i s uvjerenjem da država ima odgovornost za obrazovanje sve djece. U praksi se inkluzivno obrazovanje odnosi na širok spektar strategija, aktivnosti i procesa kojima se nastoji ostvariti univerzalno pravo na kvalitetno, relevantno i odgovarajuće obrazovanje svakog djeteta/studenta, od najniže do najviše razine obrazovanja. Inkluzivna sveučilišta, škole te ustanove ranog i predškolskog odgoja su institucije koje uvažavaju različitosti, podržavaju učenje i odgovaraju na specifične činitelje rizika koji se mogu javiti u životima i razvoju svakog djeteta/studenata. Prema tome, inkluzivno obrazovanje je polazište i proces, a nije samo sebi cilj.

Prilagođeno prema: UNESCO (1994). *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education*, <https://www.european-agency.org/sites/default/files/salamanca-statement-and-framework.pdf>

RAZUMIJEVANJE INKLUZIVNOG VISOKOŠKOLSKOG KURIKULA

DEFINICIJA INKLUZIVNOG VISOKOŠKOLSKOG OBRAZOVANJA

KARAKTERISTIKE VISOKOŠKOLSKOG INKLUZIVNOG KURIKULA

POZITIVAN PRIMJER: DOBRA PRAKSA
U VISOKOŠKOLSKOM KURIKULU

NEGATIVAN PRIMJER: NEPRIMJERENA
PRAKSA U VISOKOŠKOLSKOM KURIKULU

OBILJEŽJA IDEALNOG INKLUZIVNOG KURIKULA

1. SOCIJALNO ODGOVORAN

Kurikul kod svih studenata razvija osjećaj za socijalno odgovornim ponašanjem. Studenti postaju svjesni svojih prava i građanskih obveza te su posebno osjetljivi na potrebe djece iz ranjivih (minoriziranih) grupa / djece u riziku od socijalne isključenosti.

2. INTERKULTURALAN

KURIKUL odražava i odgovara na kulturne različitosti svake zajednice **TAKO** da studenti razvijaju osjećaj ponosa s obzirom na vlastito kulturno nasljeđe i uvažavaju nasljeđe drugih studenata.

3. HOLISTIČKI

Kurikul na odgovarajući način naglašava sve značajne aspekte ljudskog razvoja i sve tipove inteligencije te pomaže studentima uvidjeti veze među različitim akademskim područjima i sadržajima učenja.

4. GLOBALAN

Kurikul kod studenata razvija svijest o globalnoj međuovisnosti u svim aspektima života, uključujući ekonomiju i ekologiju.

5. USMJEREN K CILJU

Kurikul kod studenata razvija vještine i potiče usvajanje znanja potrebnih za cjeloživotno učenje i za funkcioniranje u društvu koje se mijenja.

6. OTVOREN

Kurikul je otvoren za stalnu reviziju i unaprjeđivanja.

3. RADIONICA:

Individualni, socijalni i profesionalni identitet

CILJ RADIONICE JE

osposobiti sudionike za razumijevanje važnosti uloge vlastitih i identitetskih obilježja studenata u odgojno-obrazovnom procesu.

ISHODI UČENJA:

Nakon ove radionice sudionici će moći:

- opisati koncepte individualnog, socijalnog i profesionalnog identiteta
- opisati vlastiti profesionalni identitet
- preispitati obilježja vlastitog profesionalnog identiteta
- opisati željeni profesionalni identitet studenata i predložiti načine njegova razvoja u kontekstu vlastitog fakulteta.

TRAJANJE:

120 minuta

POTREBAN MATERIJAL:

- olovke u boji
- papiri dimenzije A4
- predložak 6: Torta identiteta (za svakog sudionika)
- predložak 7: Identitet (za svakog sudionika)
- predložak 8: Razvoj socijalnog identiteta (za svakog sudionika)
- predložak 9: Profesionalni identitet (za svakog sudionika)

- predložak 10: Usklađivanje poželjnih identiteta nastavnika i studenata te karakteristika poželjne okoline za inkluzivno obrazovanje (za svakog sudionika)
- PowerPoint prezentacije:
 - a) *Osobni i socijalni identitet: definicija i karakteristike*
 - b) *Profesionalni identitet – koncept i razvoj*
- papirići s pitanjima:
 - a) *Kako činjenica da većina nastavnika pripada dominantnim grupama utječe na visoko obrazovanje?*
 - b) *Kako različite faze razvoja minoriziranog i dominantnog identiteta utječu na studente i rad nastavnika i/ili odgojitelja?*
 - c) *Kako nastavnici razumiju da ponašanje studenata ovisi o njihovoj pripadnosti određenoj grupi (identitetu)?*
 - d) *Koja ponašanja studenata ukazuju na pojedine faze razvoja socijalnog identiteta?*
 - e) *Možete li identificirati prijelomne trenutke koji su utjecali na promjene u razvoju vašeg profesionalnog identiteta?*

1. korak: Samostalan rad

(trajanje: 20 minuta)

Voditelj sudionike zamoli da svatko za sebe razmisli i odgovori na pitanje „Tko sam ja?” i sve odgovore koji im padnu napamet zapišu na papir. Voditelj naglašava da se tijekom aktivnosti ne odgovara na pitanje „Kakav/Kakva sam ja?”, nego „Tko sam ja?”.

Nakon nekog vremena voditelj sudionicima podijeli predložak 6: Tortu identiteta.

Daje im sljedeću uputu:

„Molim vas da svatko za sebe izradi tzv. tortu identiteta. U tortu uključite one karakteristike identiteta koje ste maloprije napisali na papir, ali i one koje su navedene na radnom listu (ispod kruga), ako ih već niste uključili. To su: rasa, spol, spolna orijentacija, nacionalna pripadnost, politička orijentacija i dob.

Svaku karakteristiku svog identiteta imenujte, npr. za spol upišite jeste li muškarac ili žena, za religijsku pripadnost specificirajte svoju religijsku zajednicu itd. Zatim za svaku karakteristiku identiteta napravite ‘krišku’. Neka veličina ‘kriške’ bude takva da odražava vašu svakodnevnu svijest (koliko ste toga stalno svjesni) o pripadnosti toj društvenoj grupi. Identiteti čijih pripadnosti ste više svjesni bit će veće ‘kriške kolača’ od onih kojih ste manje svjesni. Nakon što označite veličinu ‘kriški’, odaberite boju kojom ćete obojiti one slojeve vlastitog identiteta za koje mislite da su dio minoriziranog društvenog identiteta. Potom drugom bojom obojite one slojeve vlastitog identiteta za koje mislite da su dio dominantnog društvenog identiteta.”

2. korak: Rad u malim grupama

(trajanje: 20 minuta)

Nakon što sudionici izrade tortu identiteta, voditelj daje sljedeću uputu:

„Sada predstavite vlastite torte identiteta ostalim članovima svoje grupe. Nakon individualnog predstavljanja u grupi usporedite veličine slojeva različitih identiteta i navedite one koje ste birali sami i one koje ste dobili rođenjem. Zajedno raspravite o razlozima zbog kojih ste nekih slojeva svojih identiteta svjesniji od drugih. Dogovorite zajedničke zaključke.”

3. korak: Rad u velikoj grupi

(trajanje: 20 minuta)

Voditelj facilitira razgovor o identitetu u velikoj grupi pomoću sljedećih pitanja:

- Koje su sličnosti, a koje razlike među vama?
- Koje identitete ste prve napisali, a koje ste dodali na tortu identiteta?
- Koje dijelove identiteta ste sami birali, a koji su vam dani rođenjem?
- Na koji način studentima pomažete razumijeti važnost višestrukosti vlastitih identiteta i identiteta drugih studenata?
- Kako kroz svoju nastavu odašiljete poruke da uvažavate višestruke identitete svojih studenata?

Nakon rasprave voditelj izlaže kratko predavanje o konceptu identiteta („Identitet – individualni i socijalni”) služeći se *PowerPoint* prezentacijom. Nakon izlaganja potiče raspravu o razvoju socijalnog identiteta pomoću sljedećih pitanja:

- Što je sve utjecalo na vaš razvoj socijalnog identiteta? Je li se vaša torta identiteta mijenjala tijekom godina? Na koji način? Zašto?
- Jeste li prolazili iste ili slične faze predstavljene u modelu prikazanom u prezentaciji?

Napomena:

Nakon rasprave voditelj podijeli sudionicima predložak 7: Identitet i predložak 8: Razvoj socijalnog identiteta, uz napomenu da se iscrpniji tekstovi vezani uz ove teme nalaze u teorijskim ishodištima radionica.

4. korak: Rad u velikoj grupi

(trajanje: 20 minuta)

Voditelj održi kratko predavanje „Profesionalni identitet – koncept i razvoj” služeći se *PowerPoint* prezentacijom.

Nakon predavanja podijeli sudionicima predložak 9: Profesionalni identitet.

5. korak: Rad u malim grupama

(trajanje: 20 minuta)

Voditelj podijeli sudionicima predložak 10: Usklađivanje poželjnih identiteta nastavnika i studenata ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja te karakteristika poželjne okoline za inkluzivno obrazovanje pa kratko objasni na što se odnose pitanja navedena na predlošku. Potom im daje sljedeću uputu:

„Molim vas da svatko za sebe odgovori na pitanja. Nakon toga u grupi raspravite o odgovorima i usuglasite se.”

6. korak: Refleksija

(trajanje: 20 minuta)

Voditelj zamoli sudionike da se podijele u pet grupa. Svaka grupa izvuče jedno pitanje kako bi usuglasila svoje odgovore. Pitanja su:

- Kako činjenica da većina nastavnika pripada dominantnim grupama utječe na visoko obrazovanje?
- Kako različite faze razvoja minoriziranog i dominantnog identiteta utječu na studente i rad nastavnika i/ili odgojitelja?
- Kako nastavnici razumiju da ponašanje studenata ovisi o njihovoj pripadnosti određenoj grupi (identitetu)?
- Koja ponašanja studenata ukazuju na pojedine faze razvoja socijalnog identiteta?
- Možete li identificirati prijelomne trenutke koji su utjecali na promjene u razvoju vašeg profesionalnog identiteta?

Nakon kratke rasprave grupe predstavljaju svoje odgovore.

Radionica završava evaluacijom prvog dana edukacije tako što sudionici komentiraju jesu li tijekom dana naučili nešto novo, što ih se najviše dojmilo, što će pamtiti i sl.

Predlošci uz treću radionicu

PREDLOŽAK 6

Torta identiteta (za svakog sudionika)

PREDLOŽAK 7

Identitet (za svakog sudionika)

PREDLOŽAK 8

Razvoj socijalnog identiteta (za svakog sudionika)

PREDLOŽAK 9

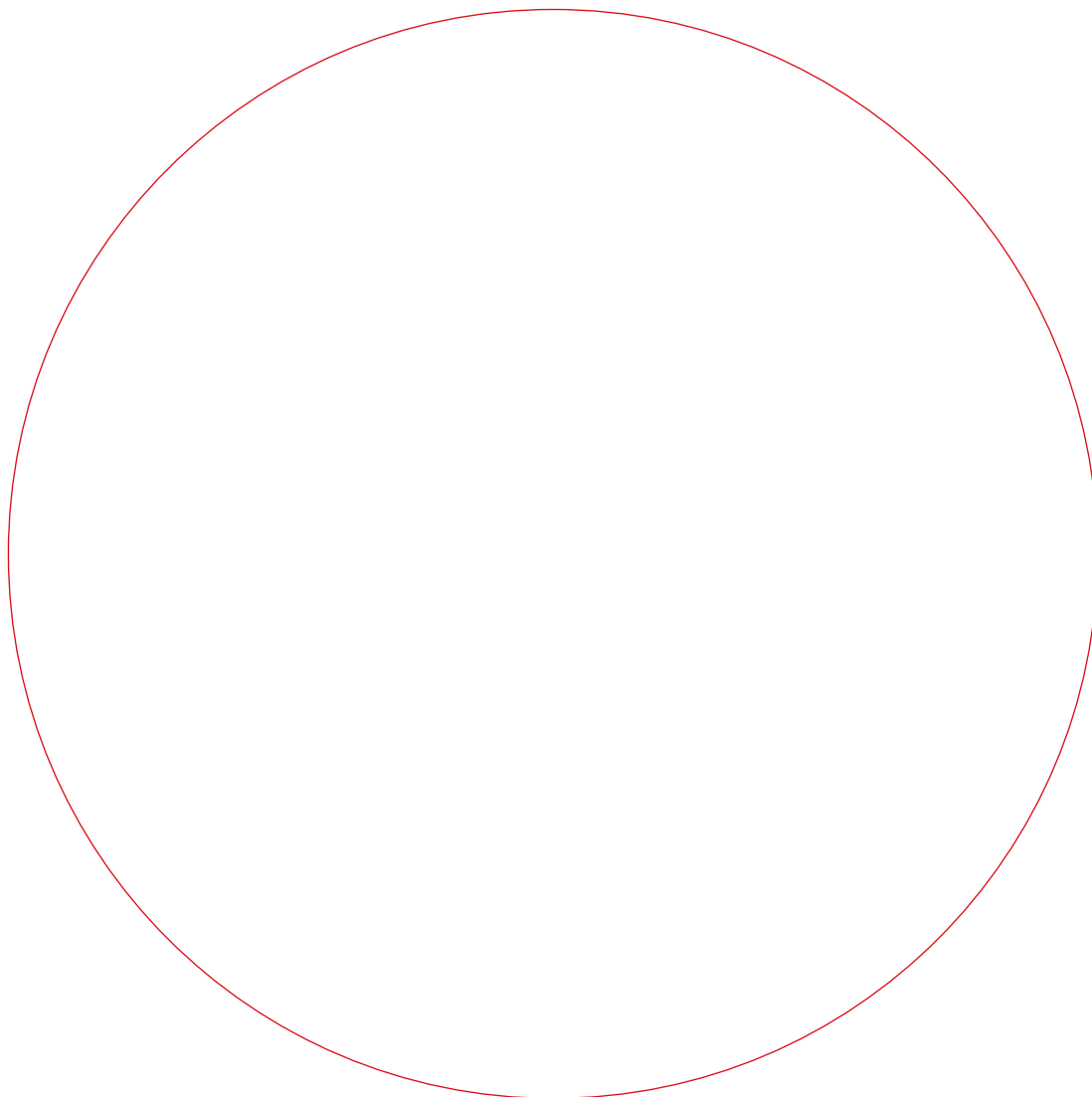
Profesionalni identitet (za svakog sudionika)

PREDLOŽAK 10

Usklađivanje poželjnih identiteta nastavnika i studenata te karakteristika poželjne okoline za inkluzivno obrazovanje (za svakog sudionika)

TORTA IDENTITETA

Izradite svoju tortu identiteta tako da navedete kojim društvenim grupama pripadate. Za svaki sloj svog identiteta napravite 'krišku' veličine koja odražava vašu svakodnevnu svijest o pripadnosti toj društvenoj grupi. One slojeve identiteta koji su društveno dominantni obojite jednom bojom, a one koji nisu dominantni obojite drugom bojom.

NPR: RASA, SPOL, SPOLNA ORIJENTACIJA, NACIONALNA PRIPADNOST,
RELIGIJSKA PRIPADNOST, POLITIČKA ORIJENTACIJA, DOB

IDENTITET

Što bolje poznajemo identitete nas samih i vlastitu kulturu te što smo bolje upoznati s time što studenti vide kao svoje identitete i kulturu/ kulture kojima pripadaju, bolje ćemo razumjeti kojim je iskustvima svaki student izložen u procesu učenja.

Identitet se odnosi na to kako definiramo sami sebe, odnosno ovisi o odgovoru na pitanja: „Tko sam ja?“, „Je li u redu biti to što sam ja?“, „Tko su drugi?“ i „Je li u redu biti ono što su drugi?“.

Odgovor na ova pitanja s jedne strane ovisi o individualnim karakteristikama pojedinca, a s druge o sveukupnom društvenom i povijesnom kontekstu u kojem se pojedinac nalazi i u kojem se razvija.

Kao što pojedinac doživljava druge na određeni način, tako i njega drugi percipiraju kao određeni tip osobe. Emocije koje su povezane s tom percepcijom su kritični aspekt u formiranju identiteta. Osjećaji se stvaraju kroz društvene odnose. Tako mogu nastati suprotnosti između institucionalnih struktura i njihovih očekivanja o tome kako se nastavnici trebaju ponašati i osjećati te stvarne strukture osjećaja koje nastavnici imaju zbog onog što jesu. Drugim riječima, emocije svih ljudi, pa tako i nastavnika i studenata, oblikuju se kroz uvjete u kojima rade i studiraju te se potom manifestiraju kroz odnose s nastavnicima, ostalim studentima, a kasnije u odnosima s djecom, roditeljima, ravnateljima i drugima.

Identitet podjednako čine oni slojevi koji nisu stvar osobnog izbora, kao i oni slojevi koje sami biramo. Neki su dijelovi identiteta jedinstveni (osobiti i karakteristični samo za tu osobu), a neki grupni (karakteristični za grupu kojoj ta osoba pripada).

Doživljaj osobnog identiteta predstavlja pokušaj osobe da sve spomenute slojeve identiteta integrira u jedan koji će joj dati osjećaj jedinstvenosti, neponovljivosti i individualnosti, usprkos opaženim sličnostima/razlikama s drugim ljudima.

IDENTITET JE VIŠESTRUK. Na pitanje „Tko sam ja?” svatko od nas istovremeno može dati mnoštvo odgovora. Odgovori koje dajemo mogu se odnositi na uloge koje imamo u životu, mjesto gdje smo rođeni i gdje živimo, rasnu, nacionalnu i religijsku pripadnost, spol i seksualnu orijentaciju, tjelesne karakteristike, ono što želimo biti, ono što ne želimo biti.

MASTER STATUS je onaj sloj identiteta kojim društvo identificira osobu pri čemu se zanemaruju ostali slojevi identiteta. Master status je odgovor na pitanje „Što je prvo što ljudi pomisle o meni kad me vide?”. Ako se ono što društvo prvo vidi kod osobe u tom društvu negativno vrjednuje, onda će i osoba taj sloj svog identiteta vjerojatno vrjednovati kao nepoželjan. S druge strane, ako je osoba svjesna različitih slojeva svoga identiteta, od kojih su mnogi stvar njezina izbora, sebe doživljava kao autonomnu osobu koja ima mogućnost izbora i zbog toga se dobro osjeća.

IDENTITET JE SLOJEVIT. Neki slojevi identiteta su lakše uočljivi (kao što su spol i tjelesne karakteristike), a neki manje iako ih osoba može smatrati bitnim dijelovima vlastitog ‘ja’ (npr. religijsku ili nacionalnu pripadnost).

IDENTITET JE PROMJENJIV, mijenja se s obzirom na kontekste i odnose. Tijekom života stječemo neke nove identitete, a neke gubimo. Ista iskustva koja su utjecala na formiranje identiteta u jednom trenutku mogu kasnije biti reinterpretirana na nov način.

Na temelju prethodnih definicija moguće je sumirati temeljne karakteristike identiteta:

1. identitet ovisi i razvija se unutar višestrukog konteksta, odnosno na njega utječu kulturalne, povijesne, socijalne i političke promjene
2. identitet se formira u odnosu s drugima i uključuje emocije
3. identitet je promjenjiv, nestabilan i višestruk
4. identitet uključuje konstrukciju i rekonstrukciju značenja kroz vrijeme.

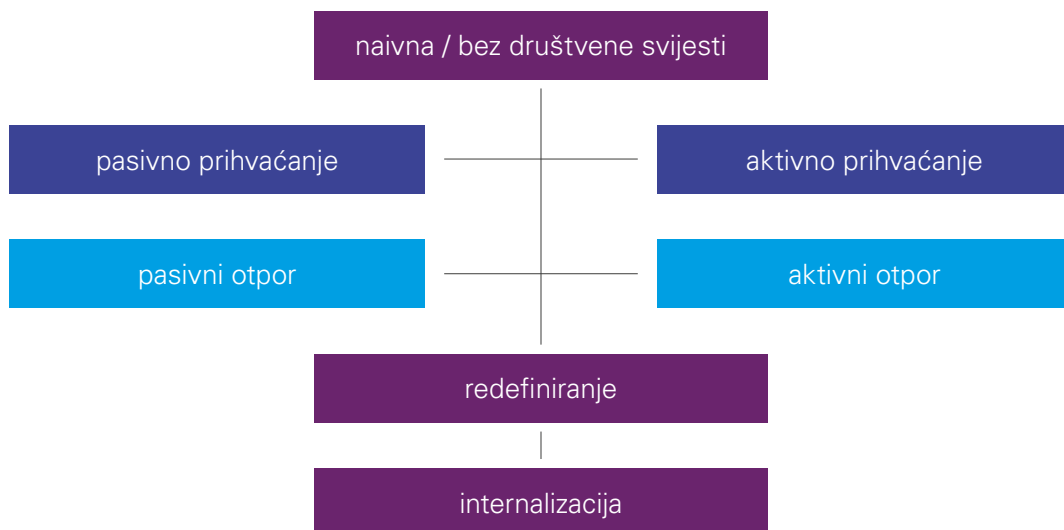
RAZVOJ SOCIJALNOG IDENTITETA

Socijalni identitet je osjećaj pripadnosti određenoj grupi s kojom dijelimo iste slojeve identiteta, odnosno stavove, ponašanja i vrijednosti. Grupni identitet pruža osjećaj pripadnosti, sigurnosti i zaštite. Osoba svoju grupu i sebe vrjednuje u odnosu na druge grupe i njihove pripadnike. Ako je osoba pripadnik dominantne grupe, najčešće se zbog toga osjeća moćno i ponosno, dok se osobe pripadnici minorizirane grupe često osjećaju inferiorno.

Teorija razvoja društvenog identiteta opisuje karakteristike koje su zajedničke procesu razvoja identiteta za članove svih društvenih grupa. U modelu su zbog konceptualne jasnoće predstavljene faze razvoja identiteta koje pretpostavljaju da se osoba uredno kreće iz jedne faze u drugu iako u stvarnosti većina ljudi istodobno prolazi kroz nekoliko faza, živeći mješavinu društvenih identiteta. Prikazani model (slika 1: Faze razvoja društvenog identiteta) može biti od pomoći u razumijevanju vlastitih perspektiva i perspektiva studenata prilikom odabira strategija poučavanja.

SLIKA 1: FAZE RAZVOJA DRUŠTVENOG IDENTITETA

Prilagođeno prema: Hardiman R., Jackson B. W. (1997). Conceptual foundations for social justice courses. U: M. Adams, L. A., Bell, P. Griffin (ur.). *Teaching for diversity and social justice: A sourcebook*. (str. 23–29) New York: Routledge.

PROFESIONALNI IDENTITET

Profesionalni identitet je percepcija uloga ili relevantnih obilježja profesije ili samopercepcija u profesionalnoj grupi. Profesionalni identitet ovisi o kontekstima u kojima nastavnici djeluju i razvijaju se. Kontekst, uz sadašnjost u kojoj nastavnik djeluje, uključuje i njegova iskustva iz prošlosti, primjerice iskustvo vlastitog školovanja. U višestrukom kontekstu ljudi imaju različite odnose s drugima, što izaziva različite emocije. Emocije su kritični aspekt u formiranju identiteta, oblikuju se kroz uvjete rada i potom se manifestiraju kroz odnose sa studentima, kolegama i kolegicama, upravom i drugima.

Budući da se identitet mijenja kroz vrijeme, njegove interpretacije su podložne promjeni. Ista iskustva koja su utjecala na formiranje identiteta u jednom trenutku kasnije mogu biti reinterpretirana na nov način.

Razvoj profesionalnog identiteta moguće je sumirati na sljedeći način:

- Profesionalni identitet je stalan proces interpretacije i reinterpretacije iskustava. Iz perspektive cjeloživotnog profesionalnog razvoja formiranje profesionalnog identiteta nije samo traženje odgovora na pitanje „Tko sam ja sada?“, već je i odgovor na pitanje „Tko želim postati?“.
- Profesionalni identitet uključuje i osobu i kontekst. Od nastavnika se očekuje profesionalno ponašanje na temelju usvojenosti (internalizacije) profesionalnih vrijednosti i kompetencija. Međutim, nastavnici se razlikuju prema tome kako interpretiraju profesionalne karakteristike s obzirom na vlastite vrijednosti i uvjerenja.
- Profesionalni identitet nastavnika sastoji se od subidentiteta koji su manje ili više harmonizirani. Važno je da su oni uravnoteženi kako ne bi bili u međusobnom neskladu.
- Djelovanje je važan element profesionalnog identiteta nastavnika, što znači da nastavnici trebaju biti aktivni u procesu razvoja vlastitog profesionalnog identiteta. Za djelovanje na vlastiti identitet važna je sposobnost refleksije, odnosno samorefleksije. Kroz samorefleksiju nastavnici dovode u odnos iskustva sa svojim znanjem i osjećajima, mogu integrirati ono što je socijalno relevantno u sliku o sebi kao nastavniku, ali i planirati vlastiti razvoj.

Više informacija o razvoju i vrstama profesionalnog identiteta dostupno je u:

Domović, V. (2011). Učiteljska profesija i profesionalni identitet učitelja. U: V. Vizek Vidović (ur.). *Učitelji i njihovi mentori*. (str. 12–37). Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

**USKLAĐIVANJE POŽELJNIH IDENTITETA
NASTAVNIKA I STUDENATA TE
KARAKTERISTIKA POŽELJNE OKOLINE
ZA INKLUZIVNO OBRAZOVANJE**

nastavnik / JA

MISIJA Zašto sam ovdje? (Čemu sam predan?)	
VRIJEDNOSTI U što vjerujem?	
ZNANJE I VJEŠTINE Što mogu/znam učiniti?	
PONAŠANJE Što činim/ostvarujem?	

student / JA

MISIJA Zašto sam ovdje? (Čemu sam predan?)	
VRIJEDNOSTI U što vjerujem?	
ZNANJE I VJEŠTINE Što mogu/znam učiniti?	
PONAŠANJE Što činim/ostvarujem?	

ŠTO KAO NASTAVNICI MOŽEMO ČINITI DA STUDENTI RAZVIJAJU IDENTITET KOJEM JE INKLUZIVNOST JEDNA OD TEMELJNIH ODREDNICA?

ŠTO SU POŽELJNE ORGANIZACIJSKE KARAKTERISTIKE FAKULTETA KOJI POTIČE INKLUZIVNO OBRAZOVANJE?

4. RADIONICA:

Stereotipi, predrasude i diskriminacija

CILJ RADIONICE JE

osposobiti sudionike za razumijevanje i prepoznavanje štetnosti stereotipa, pristranosti i diskriminatornih postupaka u obrazovanju.

ISHODI UČENJA:

Nakon ove radionice sudionici će moći:

- definirati i razlikovati stereotipe, predrasude, pristranosti i diskriminaciju
- preispitati vlastita potencijalno stereotipna uvjerenja, predrasude, pristranosti i diskriminacijska djela u prošlosti
- ponuditi višestruka tumačenja vlastitih i tuđih iskustava
- u planiranju i implementaciji kurikula te u nastavi izbjeći situacije koje mogu potaknuti razvoj stereotipa, predrasuda, pristranosti i diskriminacije.

TRAJANJE:

150 minuta

POTREBAN MATERIJAL:

- predložak 11: Fotografije koje su podloga za analizu DIE modela (za svaku grupu jedna)
- predložak 12: DIE model (za svakog sudionika)
- predložak 13: Tablica za odgovore (za svaku grupu)
- predložak 14: Ciklus stereotipi – predrasude – diskriminacija (za svakog sudionika)
- *PowerPoint* prezentacije:
 - a) *DIE model*
 - b) *Ciklus diskriminacije – stavovi, stereotipi, predrasude, diskriminacija*
- videoisječak „Oko u oluji”
(dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=6gi2T0ZdKVc>).

1. korak: Rad u malim grupama

(trajanje: 20 minuta)

Napomena:

Prije aktivnosti potrebno je pripremiti fotografije (predložak 11) i staviti ih na svaki stol za svaku grupu.

Radionica počinje uputom voditelja: „Svakoj grupi dat ću jednu fotografiju. Pogledajte fotografiju i, koristeći metodu oluje ideja, zapišite što je na fotografiji. Važno je da napišete što je na fotografiji, a ne što vidite na fotografiji.”

2. korak: Rad u velikoj grupi

(trajanje: 25 minuta)

Nakon što grupe završe vježbu, voditelj daje sljedeću uputu:

„Molim predstavnika grupe da pročita što ste zapisali. Nakon toga molim predstavnika sljedeće grupe koja ima istu fotografiju da pročita što ste zapisali.”

Nakon što su predstavnici grupa pročitali što su zapisali, voditelj pokaže cjelovite fotografije i facilitira diskusiju o razlikama u tumačenju fotografija i njihovim uzrocima.

Pitanja koja služe za facilitiranje diskusije su:

- Kakvu ste uputu dobili na početku zadatka? Što ste vi učinili?
- Jeste li zaista vidjeli to što ste zapisali?
- Biste li promijenili svoj prvi odgovor? Zašto?
- Što nam ova vježba govori o načinu na koji zaključujemo i prosuđujemo?
- Kakva su naša ograničenja kad procjenjujemo na temelju polovičnih, nepotpunih informacija?
- Na koji način ovakvo zaključivanje može utjecati na naš profesionalni život (na odluke i djelovanje)?

Nakon diskusije voditelj izlaže kratko predavanje uz *PowerPoint* prezentaciju o DIE modelu i sudionicama podijeli predložak 11: DIE model.

3. korak: Rad u malim grupama

(trajanje: 25 minuta)

Napomena:

Voditelj sudionicima podijeli predložak 12: Tablicu za odgovore i daje sljedeću uputu:

„Sada kategorizirajte svoje odgovore iz prethodne vježbe. Razmislite i odredite koji su odgovori deskripcija, koji interpretacija, a koji evaluacija.”

4. korak: Rad u velikoj grupi

(trajanje: 25 minuta)

Voditelj poziva sudionike da izlože rezultate grupnog rada u prethodnoj vježbi. Ukazuje na nepravilne odgovore i objašnjava zašto je došlo do pogrešnih interpretacija. Također, ističe da su ponekad interpretacija i evaluacija neodjeljive, odnosno da ih je nemoguće razlikovati. Potiče raspravu pomoću sljedećih pitanja:

- Čemu pripisujete činjenicu da su grupe koje su imale istu fotografiju pisale različite odgovore?
- Što je sve utjecalo na način na koji ste interpretirali fotografije?

Sudionici se za vrijeme diskusije mogu služiti predloškom 11.

5. korak: Samostalan rad

(trajanje: 20 minuta)

Voditelj poziva sudionike da zamisle kolegu ili studenta s kojim im je iznimno teško surađivati. Zamoli ih da svatko za sebe zapiše zašto je tomu tako odgovarajući na pitanje: „Što mislite o njima i što osjećate u vezi s njima?”.

Nakon 5 minuta voditelj nastavlja uputom:

„Sada napravite opis onoga što kod ‘teških’ suradnika najčešće vidite i čujete, što rade ili ne rade.”

6. korak: Rad u velikoj grupi

(trajanje: 30 minuta)

Voditelj predlaže sudionicima koji to žele da prepričaju što su zapisali. Pritom potiče raspravu o različitim reakcijama koje imamo kada samo opisujemo, odnosno tumačimo tuđa ponašanja ili ih samo evaluiramo. Rasprava završava pitanjem: „U kojim biste situacijama ovaj model mogli primijeniti u odnosima s kolegama i sa studentima?”.

Po završetku diskusije voditelj daje sljedeću uputu:

„Pogledat ćemo videoisječak „Oko u oluji” („Eye in the Storm”). Prvi dio je snimljen 1968.

godine u razredu učiteljice Jane Elliot, a drugi je recentan. Neka svatko za sebe zabilježi što vidi na videoisječku.”

Nakon gledanja videoisječka voditelj potiče i facilitira raspravu postavljanjem sljedećih pitanja:

- Što ste primijetili, koje su vaše deskripcije? Kakvo je vaše tumačenje? Kako to evaluirate?
- Možete li prepoznati DIE model u reakcijama djece u filmu?
- Koje stereotipe su djeca razvila?
- Koje predrasude su djeca razvila?
- Koja diskriminatorna ponašanja su djeca razvila?
- Što je bilo ključno za razvoj stereotipa i predrasuda?
- Kakva je reakcija djece počinitelja (plavookih) i žrtava (smeđookih)?

Po završetku diskusije voditelj sudionicima podijeli predložak 13: Ciklus stereotipi – predrasude – diskriminacija te kratko objašnjava:

- razliku između stereotipa i predrasuda
- krug diskriminacije
- proročanstvo koje samo sebe ispunjava (Pigmalionov efekt)
- proces nastanka stereotipa.

7. korak: Refleksija

(trajanje: 15 minuta)

Voditelj potiče sudionike na razmišljanje o tome kako se stereotipi, predrasude i diskriminacija odražavaju na visokoškolsku nastavu te rani i predškolski odgoj i obrazovanje sljedećim pitanjima:

- Možete li se sjetiti primjera koji govore o prisutnosti stereotipa i predrasuda u radu sa studentima na svom fakultetu?
- Koji stereotipi i predrasude su, prema vašem iskustvu, prisutni u kurikulumima ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja?
- Koji studentski identiteti su najviše izloženi stereotipima i predrasudama?
- Koji oblici diskriminacija su mogući na fakultetima?

Predlošci uz četvrtu radionicu

PREDLOŽAK 11

Fotografije koje su podloga za analizu DIE modela (za svaku grupu jedna)

PREDLOŽAK 12

DIE model (za svakog sudionika)

PREDLOŽAK 13

Tablica za odgovore (za svaku grupu)

PREDLOŽAK 14

Ciklus stereotipi – predrasude – diskriminacija (za svakog sudionika)

FOTOGRAFIJE KOJE SU PODLOGA ZA ANALIZU DİE MODELA

DIE MODEL

Svrha DIE modela je pomoći ljudima razlikovati objektivne opise, subjektivne interpretacije i emocionalne procjene (Landis, Bennett i Bennett, 2004).

Vježba se često provodi tijekom edukativnih aktivnosti kojima je cilj razvoj interkulturalnih kompetencija ili razvoj društvene pravde. DIE vježba provodi se pomoću nejasnih ili neodređenih predmeta ili slika koje sudionici u vježbi opisuju, odnosno odgovaraju na pitanja „Što je na fotografiji?” ili „Kakav je to predmet?”. Kasnije, tijekom refleksije, sudionike se vodi kroz kognitivni proces **D**(eskripcije) – **I**(nterpretacije) – **E**(valuacije).

D – DESKRIPCija, opis (eng. *description*): opisivanje samo onoga što vidimo (ili čujemo).

I – INTERPRETACIJA, tumačenje (eng. *interpretation*): tumačenje onoga što što vidimo ili čujemo. Tumačimo ono što vidimo i dajemo pretpostavku o onome što se događa ili se dogodilo. Tumačenje može i ne mora biti točno. Naši su mozgovi uvjetovani da tumače te na taj način traže smisao u onome što vidimo i čujemo.

Interpretacija se događa pod utjecajem:

- vlastitog svjetonazora
- postojećih pristranosti
- kulturoloških normi
- (ne)iskustva...

E – EVALUACIJA, vrjednovanje (eng. *evaluation*): dajemo sud o onome što smo protumačili. Pripisujemo vrijednost onome što vidimo i što smo protumačili.

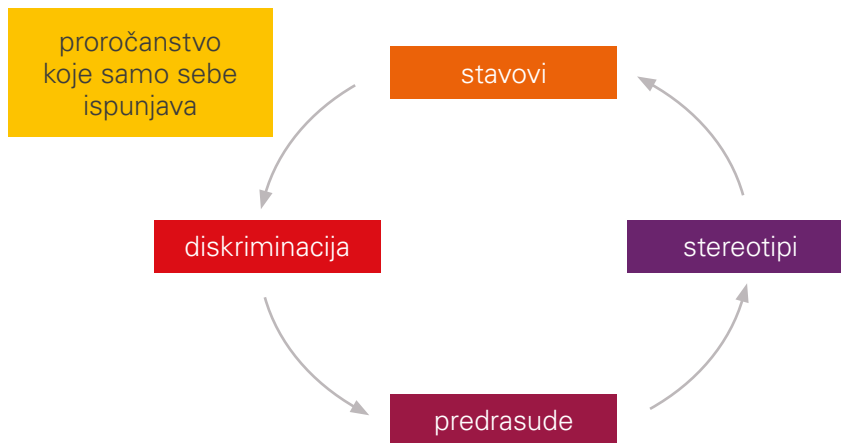
Za nepristran pristup ljudima ili situacijama ključno je razlikovati deskripciju, odnosno činjenice, od tumačenja i evaluacija, odnosno sudova.

TABLICE ZA ODGOVORE

D – DESKRIPCIJA	I – INTERPRETACIJA	E – EVALUACIJA

CIKLUS STEREOTIPI – PREDRASUDE – DISKRIMINACIJA

CIKLUS DISKRIMINACIJE

STAVOVI su relativno trajno, pozitivno ili negativno vrjednovanje ljudi, objekata ili ideja i najčešće ih usvajamo tijekom socijalizacije unutar vlastite kulture.

STEREOTIP je pojednostavljena generalizacija o određenoj grupi, rasi ili spolu. Stereotipi nastaju na temelju stavova. Tijekom nastanka stereotipa informacije koje su istinite se iskrivljuju, generaliziraju i prilagođavaju određenim stavovima te se interpretiraju u skladu s njima.

PREDRASUDE su sudovi koji se unaprijed donose o kome, a na temelju otprije razvijenih stavova i uvjerenja o čitavoj grupi ljudi kojoj ta osoba pripada. One nastaju kad stereotipima dodamo određenu vrijednost. Predrasude mogu biti pozitivne ili negativne.

DISKRIMINACIJA je neravnopravan tretman ljudi samo zato što pripadaju određenoj društvenoj kategoriji prema kojoj imamo razvijene predrasude. Može biti usmjerena protiv pojedinca ili grupe.

SAMOISPUNJAVAJUĆE PROROČANSTVO je proces u kojem osoba ima očekivanja od druge osobe te ta očekivanja svjesno ili nesvjesno utječu na njezino ponašanje prema toj osobi. Ta osoba osjeća naše signale i počinje se ponašati u skladu s našim očekivanjima čineći tako da se ta očekivanja pokažu istinitima.

5. RADIONICA:

Opresija

CILJ RADIONICE JE

osposobiti sudionike za prepoznavanje institucionalnih normi koje održavaju opresiju u visokoškolskim ustanovama za inicijalno obrazovanje odgojitelja djece rane i predškolske dobi.

ISHODI UČENJA:

Nakon ove radionice sudionici će moći:

- definirati pojam opresije i razlikovati implicitnu, eksplicitnu, svjesnu i nesvjesnu opresiju
- propitati eksplicitne i implicitne norme na razini fakulteta u kojem su zaposleni i treba li ih promijeniti kako bi se izbjegla opresivna ponašanja.

TRAJANJE:

150 minuta

POTREBAN MATERIJAL:

- olovke u boji
- flomasteri u boji (markeri)
- papiri dimenzije A1 (za svaku grupu)
- predložak 15: Opresija (za svakog sudionika)
- predložak 16: Odgojno-obrazovni sustav u opresivnoj zajednici (otisnut na papiru dimenzije A3, po jedan predložak za svaku grupu)
- predložak 17: Mogući oblici opresije u visokoškolskim ustanovama (po jedan za svaku grupu)
- listovi papira na kojima je napisana jedna od dominantnih kategorija:
 - *muškarci*
 - *osobe koje govore hrvatski jezik*
 - *osobe bijele boje kože*
 - *prosječno visoke osobe (do 1,75 cm)*
 - *heteroseksualci*
- PowerPoint prezentacija: Opresija.

PROCES

1. korak: Rad u velikoj grupi

(trajanje: 15 minuta)

Radionica počinje kratkim predavanjem voditelja o opresiji uz *PowerPoint* prezentaciju i predložak 15: Opresiju.

2. korak: Rad u malim grupama

(trajanje: 25 minuta)

Napomena:

Prije početka vježbe potrebno je na svaki stol staviti papire dimenzije A1, flomastere i olovke u boji te list papira na kojem je napisana jedna od dominantnih kategorija: muškarci, osobe koje govore hrvatski jezik, osobe bijele boje kože, osobe prosječne visine (do 1,75 cm), heteroseksualci te predložak 16: Mogući oblici opresije u visokoškolskim ustanovama.

Sudionici se podijele u pet grupa tako da se formiraju grupe u kojima sudionici još nisu radili.

Voditelj daje sljedeću uputu:

„Zamislite da živite u zajednici u kojoj svi ljudi pripadaju onoj grupi ljudi koja je napisana na papiru (npr. svi ljudi u toj zajednici govore hrvatski jezik).

Razmislite kako bi izgledao **savršeno opresivni** odgojno-obrazovni sustav u tom slučaju. Zapišite sve odgovore na pitanja koja se nalaze na predlošku 16 i pripremite kratku prezentaciju. Možete zamisliti ustanovu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja ili visokoškolsku ustanovu.”

3. korak: Rad u velikoj grupi

(trajanje: 20 minuta)

Nakon što sudionici ispune predložak 16, voditelj poziva predstavnike grupa da predstavljaju što su upisali na svoje predloške. Svaka grupa ima na raspolaganju 3 minute za predstavljanje.

4. korak: Rad u malim grupama

(trajanje: 15 minuta)

Nakon što su sve grupe predstavile svoj rad, voditelj dalje sljedeću uputu:

„Molim vas da u svakoj grupi kratko raspravite o tome što bi se dogodilo kada bi u takav obrazovni sustav došao nastavnik ili student, odgojitelj ili dijete iz minorizirane grupe, odnosno osoba koja se razlikuje s obzirom na kategoriju na kojoj vaša grupa radi.“

Svakoj grupi potrebno je navesti primjer osobe iz minorizirane grupe koja ulazi u njihov obrazovni sustav (žene, osobe tamne boje kože, osobe koja ne govore hrvatski jezik, osobe niže od 1 m, homoseksualci).

5. korak: Rad u velikoj grupi

(trajanje: 20 minuta)

Voditelj potiče i facilitira grupnu raspravu pitanjima poput:

- Koliko odgojno-obrazovni sustavi koje ste opisali nalikuju stvarnim odgojno-obrazovnim sustavima i ustanovama?
- Je li vam nešto u izvođenju ovog zadatka bilo manje i/ili više teško?
- Kako bi opresivni odgojno-obrazovni sustav utjecao na razvoj identiteta osobe iz minorizirane grupe, njezinu samosvijest, samopouzdanje i sliku o sebi?
- Kako bi opresivni odgojno-obrazovni sustav utjecao na učenje?
- Tko u hrvatskom odgojno-obrazovnom sustavu ima moć?
- Na koji način se ta moć manifestira?

Voditelj potiče sudionike da se usredotoče na implicitne i nesvjesne norme koje su manje očite, a koje su također isključive prema određenim grupama ljudi.

6. korak: Rad u malim grupama

(trajanje: 25 minuta)

Voditelj ponovno podijeli sudionike tako da se formira pet novih grupa. Svakoj grupi dodjeli jednu tablicu iz predloška 17: Mogućih oblika opresije u visokoškolskim ustanovama i daje im sljedeću uputu:

„Molim vas da ispunite ovu tablicu tako da razmislite tko je dominantna, a tko minorizirana grupa u kategoriji opresije koja je opisana u vašoj tablici. Razmislite kako se u visokoškolskim ustanovama provodi ta kategorija opresije i ispunite tablicu. Posebno obratite pažnju na sve načine na koje se opresija može provoditi (ponašanjem, stavovima, implicitno, eksplicitno, svjesno, nesvjesno, na individualnoj, institucionalnoj i društvenoj razini).“

7. korak: Rad u velikoj grupi

(trajanje 15 minuta)

Voditelj zamoli sudionike da kratko predstavite rezultate svog rada i potiče druge grupe da nadopune odgovore.

8. korak: Refleksija

(trajanje: 10 minuta)

Radionica završava poticanjem i facilitiranjem diskusije sljedećim pitanjima:

- Što vas se u ovoj radionici osobito dojmilo, što vas je iznenadilo i što ćete pamtiti?
- Koje je opresije na fakultetima najlakše, a koje najteže dekonstruirati?
- Na koje sve načine temu opresije uključujete u svoje kolegije?

Predlošci uz petu radionicu

PREDLOŽAK 15

Opresija (za svakog sudionika)

PREDLOŽAK 16

Odgojno-obrazovni sustav u opresivnoj zajednici (otisnut na papiru dimenzije A3, po jedan predložak za svaku grupu)

PREDLOŽAK 17

Mogući oblici opresije u visokoškolskim ustanovama (po jedan za svaku grupu)

PREDLOŽAK 15: OPRESIJA

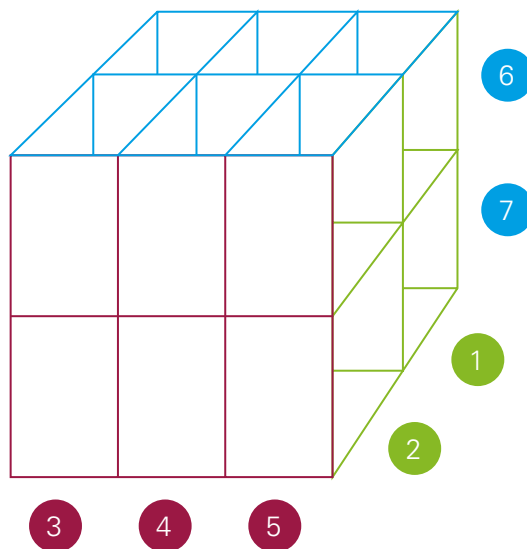
Sve kategorije društvenih grupa (npr. spol) najčešće su organizirane u tzv. binarne (ili/ili) identitete (npr. muškarci/žene)⁴. Ti identiteti nalaze se u dinamičnim odnosima, pri čemu je svaki identitet određen i onim drugim. Identitet „muškarac” dobiva pravo značenje tek kada razumijemo što je identitet „žena”. Ne samo da su društvene grupe konstruirane kao binarni (suprotni) identiteti već se svrstavaju i u hijerarhiju. To znači da je jedna grupa (u ovom slučaju muškarci) pozicionirana kao vrijednija od svoje suprotnosti (žena). Grupa koja se pozicionira kao vrijednija (dominantna grupa) imat će više pristupa društvenim resursima.

Grupa koja se pozicionira kao manje vrijedna (minorizirana grupa) imat će manje pristupa društvenim resursima.

OPRESIJA (UGNJETAVANJE) je skup politika, praksi, tradicija, normi kojima se sustavno iskorištava jedna društvena grupa u korist druge društvene grupe. Izrazi koji se koriste za opisivanje tih odnosa nejednakosti između dominantnih i minoriziranih grupa obično se zovu i “izmi”.

Opresija se može provoditi:

- 1. na razini stavova (implicitno)
- 2. na razini ponašanja (eksplicitno)
- 3. individualno
- 4. institucionalno
- 5. društveno
- 6. svjesno
- 7. nesvjesno.

Grupa koja ima koristi od opresije, eksploatacije, naziva se **DOMINANTNOM**, a grupa koja se eksploatira naziva se **MINORIZIRANOM**.

4 Predložak 15 je prilagođen prema: Sensoy, Ö., DiAngelo, R. (2011). *Is Everyone Really Equal?: An Introduction to Key Concepts in Social Justice Education*. New York: Teachers College Press.

Opresija uključuje **IDEOLOŠKU DOMINACIJU I NAMETANJE KULTURE DOMINANTNE GRUPE MINORIZIRANOJ GRUPI**. Do opresije dolazi kada jedna grupa uspije implementirati svoje predrasude i diskriminaciju u institucije (institucionalizirati ih) zato što posjeduje moć. Zbog institucionalizacije pripadnici dominantne grupe ne moraju učiniti ništa specifično kako bi sudjelovali u opresiji minorizirane grupe jer su predrasude i diskriminacija već normalizirane, odnosno uzete zdravo za gotovo i provode se automatizirano.

Tablica 1: Primjeri opresija te pripadajućih dominantnih i minoriziranih grupa (Sensoy i DiAngelo, 2011)

MINORIZIRANA GRUPA	OPRESIJA	DOMINANTNA GRUPA
ljudi koji nisu bijele boje kože	rasizam	ljudi bijele boje kože
siromašni, srednja klasa, osobe koje imaju lošiji status u društvu	klasizam	bogati, osobe koje imaju bolji status u društvu
žene, transrodne osobe	seksizam	muškarci
homoseksualci i biseksualci	heteroseksizam	heteroseksualci
osobe s tjelesnim teškoćama	ableizam	osobe bez tjelesnih i drugih teškoća
osobe druge nacionalnosti	nacionalizam	građani koji imaju nacionalnost države u kojoj žive
mladi i osobe starije životne dobi	ageizam	osobe srednje životne dobi

ODGOJNO-OBRAZOVNI SUSTAV U OPRESIVNOJ ZAJEDNICI

Uputa: Napišite kako bi izgledao **savršeno opresivni** odgojno-obrazovni sustav.

POLITIKA • Što je cilj odgoja i obrazovanja? • U koju svrhu i kako treba rasporediti resurse? • Tko kontrolira kvalitetu?	
PRAKSE NA RAZINI ODGOJNO-OBRAZOVNIH USTANOVA • Tko je na čelu ustanove? • Tko donosi odluke? • Koji su kriteriji zapošljavanja djelatnika u sustavu i prema kakvom selekcijskom postupku? • Tko su nastavnici/odgojitelji? Tko su pomoćnici? • Kakva je organizacijska kultura? • Kakav je odnos prema roditeljima? • Koji su kriteriji uspjeha djece/studenata?	
IMPLICITNE PRAKSE • Koja implicitna pravila vrijede u odgojno-obrazovnom sustavu? • Koja se ponašanja stimuliraju kod djece/studenata, a koja se kažnjavaju? • Koja su poželjna uvjerenja nastavnika/odgojitelja? • Tko najčešće napreduje? • Koja ponašanja roditelja / obiteljske vrijednosti se smatraju poželjnima?	

MOGUĆI OBLICI OPRESIJE U VISOKOŠKOLSKIM USTANOVAMA

OPRESIJA	ABLEIZAM
dominantna grupa	osobe bez tjelesnih i drugih teškoća
Na koje načine članovi ove grupe mogu biti favorizirani, odnosno imati privilegije u kontekstu visokoškolske ustanove?	
minorizirana grupa	osobe s invaliditetom / djeca s teškoćama u razvoju
Na koje načine članovi ove grupe mogu biti minorizirani u kontekstu visokoškolske ustanove?	

OPRESIJA	SEKSIZAM
dominantna grupa	muškarci
Na koje načine članovi ove grupe mogu biti favorizirani, odnosno imati privilegije u kontekstu visokoškolske ustanove?	
minorizirana grupa	žene, transrodne osobe
Na koje načine članovi ove grupe mogu biti minorizirani u kontekstu visokoškolske ustanove?	

OPRESIJA	HETEROSEKSIZAM
dominantna grupa	heteroseksualci
Na koje načine članovi ove grupe mogu biti favorizirani, odnosno imati privilegije u kontekstu visokoškolske ustanove?	
minorizirana grupa	homoseksualci
Na koje načine članovi ove grupe mogu biti minorizirani u kontekstu visokoškolske ustanove?	

OPRESIJA	KLASIZAM
dominantna grupa	bogati, osobe koje imaju bolji status u društvu
Na koje načine članovi ove grupe mogu biti favorizirani, odnosno imati privilegije u kontekstu visokoškolske ustanove?	
minorizirana grupa	siromašni, osobe koje imaju lošiji status u društvu
Na koje načine članovi ove grupe mogu biti minorizirani u kontekstu visokoškolske ustanove?	

OPRESIJA	AGEIZAM
dominantna grupa	osobe srednje životne dobi
Na koje načine članovi ove grupe mogu biti favorizirani, odnosno imati privilegije u kontekstu visokoškolske ustanove?	
minorizirana grupa	mladi i osobe starije životne dobi
Na koje načine članovi ove grupe mogu biti minorizirani u kontekstu visokoškolske ustanove?	

6. RADIONICA:

Refleksija i samorefleksija

CILJ RADIONICE JE

potaknuti sudionike na promišljanje o vlastitoj ulozi u prepoznavanju i ublažavanju diskriminacijskih i opresivnih mehanizama u odgojno-obrazovnom kontekstu.

ISHODI UČENJA:

Nakon ove radionice sudionici će moći:

- opisati mogućnosti i prilike za vlastito djelovanje u prepoznavanju i ublažavanju diskriminacijskih i opresivnih mehanizama u odgojno-obrazovnom kontekstu.

TRAJANJE:

45 minuta

POTREBAN MATERIJAL:

- olovke ili flomasteri u boji i papiri dimenzije A4 (za svakog sudionika)
- predložak 18: Prijedlozi za djelovanje (za svaku grupu).

1. korak: Rad u malim grupama

(trajanje: 20 minuta)

Napomena:

Prije aktivnosti potrebno je na svaki stol staviti dovoljno papira i olovaka ili flomastera u boji za svakog sudionika.

Voditelj sudionicima daje sljedeću uputu:

„Prisjetite se svega što smo do sada radili. Samostalno razmislite o temama kojima smo se bavili, metodama i tehnikama koje smo koristili. Uzmite papir i olovke ili flomastere i nacrtajte ruksak sa svime što ćete ponijeti sa sobom, odnosno ideje, koncepte, vrijednosti, vještine, nova razmišljanja i poglede na svoj fakultet, studente i zaposlenike. Možete prikazati i neka stajališta ili ponašanja od kojih ste možda tijekom edukacije odustali i zaključili da ih više nećete koristiti u svom radu ili ophođenju s drugima.”

Nakon nekog vremena voditelj daje sljedeću uputu:

„Nakon što ste napunili vlastite ruksake, predstavite ih članovima grupe i dogovorite se koji je sadržaj ruksaka neophodan svakom edukatoru ove edukacije.”

2. korak: Rad u velikoj grupi

(trajanje: 10 minuta)

Voditelj pozove sudionike da kratko predstavite zaključke svojih grupa i facilitira dogovor o zajedničkim idejama, konceptima, vrijednostima i vještinama potrebnima za uspješnu implementaciju ove edukacije.

3. korak: Rad u malim grupama

(trajanje: 10 minuta)

Voditelj svakoj grupi podijeli predložak 18: Prijedloge za djelovanje i daje sljedeću uputu:

„Molim vas da zajedno pročitate prijedloge za djelovanje usmjerene na unaprjeđivanje inkluzivnosti inicijalnog obrazovanja odgojitelja djece rane i predškolske dobi. Raspravite o tome jesu li prijedlozi povezani s vašim tumačenjima i viđenjima ove edukacije, jesu li vam prihvatljivi i smatrate li ih ostvarivima na svom fakultetu. Ako imate ideja o dopunama prijedloga za djelovanje, slobodno ih dopišite na predložak.”

4. korak: Refleksija

(trajanje: 5 minuta)

Radionica završava kratkim razgovorom o kompetencijama sudionika za implementaciju prijedloga za djelovanje u vlastitom radu. Voditelj potiče sudionike na razgovor sljedećim pitanjima:

- Koje su vaše jake strane za doprinos unaprjeđivanju inkluzivnosti inicijalnog obrazovanja odgojitelja?
- Postoje li vještine i sposobnosti koje biste željeli dodatno razvijati?
- Na koje je načine moguće potaknuti implementaciju prijedloga za djelovanje?

Predlošci uz šestu radionicu

PREDLOŽAK 18

Prijedlozi za djelovanje (za svaku grupu)

PRIJEDLOZI ZA DJELOVANJE

- Imajte na umu definicije inkluzivnog obrazovanja i inkluzivnog kurikula pri razradi izvedbenih planova svojih kolegija.
- Potičite formalne i neformalne rasprave s kolegicama i kolegama o različitim obilježjima studijskog programa i pojedinih kolegija kako biste ih povezali s obilježjima inkluzivnog kurikula.
- Sudjelujte u formalnim i neformalnim inicijativama usmjerenima unaprjeđivanju inkluzivnosti visokog učilišta.
- Zagovarajte inkluzivno obrazovanje i inkluzivan kurikulum pri donošenju odluka na visokom učilištu na kojem radite.
- Izbjegavajte korištenje etiketiranja, diskriminirajućih i neprofesionalnih termina u interakcijama sa studentima (npr. *posebne potrebe, invalid, normalne osobe, migrant, izbjeglica, tete u vrtiću*) i koristite inkluzivne termine (*oslovljavanje djece imenom, tipično razvijena osoba, djeca s teškoćom u razvoju, doseljena osoba* i dr.).
- Potičite studente da tijekom nastavnog procesa izražavaju i preispituju vlastite identitete.
- Uputite studente da u svom budućem profesionalnom radu ciljano potiču razvoj identiteta djece, odnosno da stvaraju okruženje koje djetetu šalje poruku da su slojevi njegova identiteta prihvatljivi u društvu u kojem živi.
- Kreirajte prilike za razvoj uključujućeg profesionalnog identiteta studenata.
- Reagirajte svaki put kada u govoru studenata, kolegica i kolega uočite stereotipe, predrasude i bilo koji izraz diskriminacijskog govora ili ponašanja.
- Brinite o tome da materijali koje koristite u nastavi ne budu temeljeni na stereotipima i predrasudama bilo koje vrste.
- Potičite studente na promišljanje o odgojno-obrazovnoj praksi ranog i predškolskog odgoja, koja pridonosi stereotipima, predrasudama i diskriminaciji te ih podržite u pronalaženju drugačijih, inkluzivnih strategija, metoda i tehnika ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.

- Obratite pozornost na pojavu opresije u svom radnom okruženju te razmišljajte o aktivnostima i ponašanjima kojima se smanjuje opresija koju prepoznajete.
- Razgovarajte sa studentima o konceptu društvene (ne)pravde i potičite ih na prepoznavanje djece, mladih i odraslih koji se nalaze u minoriziranim društvenim grupama.
- Informirajte studente o postojećim resursima podrške različitim minoriziranim društvenim grupama i potičite ih na bolje poznavanje resursa kako bi ih mogli koristiti u svom budućem profesionalnom radu s djecom i obiteljima iz minoriziranih društvenih grupa.
- Uvažite različite stilove učenja studenata u svim fazama nastavnog procesa (npr. omogućite dostupnost nastavnih materijala u digitalnom obliku, koristite različite oblike predočavanja: tekst, grafičke prikaze, slike, tablice, mape, audiomaterijale i dr.).
- Birajte vrijednosno inkluzivne sadržaje (npr. koristite primjere koji uključuju predstavnike različitih kultura, osobe različitih sposobnosti, rodno uravnotežene i sl.), povezujete ih s ishodima učenja i sumirajte najvažnije poruke/komponente nastavnog sadržaja.
- Predvidite različite načine motiviranja i sudjelovanja studenata u nastavnom procesu te ih povežite s vrjednovanjem (npr. obrnutu učionicu, projektnu nastavu, istraživačku nastavu, vježbe, e-učenje i dr.).
- Informirajte se o studentima i osigurajte im primjerenu potporu u učenju (mentorstvo, konzultativnu nastavu, ured za podršku studentima, korištenje pomoćne tehnologije i dr.).

7. RADIONICA:

Primjena univerzalnog dizajna za poučavanje u kurikulumu usmjerenom na studente

CILJ RADIONICE JE

unaprijediti kompetencije sudionika za primjenu univerzalnog dizajna u sveučilišnoj nastavi.

ISHODI UČENJA:

Nakon ove radionice sudionici će moći:

- definirati univerzalni dizajn učenja i poučavanja
- obrazložiti elemente, načela i značaj univerzalnog dizajna za inkluzivno obrazovanje
- primijeniti univerzalni dizajn u sveučilišnoj nastavi.

TRAJANJE:

90 minuta

POTREBAN MATERIJAL:

- PowerPoint prezentacija: Univerzalni dizajn učenja i poučavanja
- predložak 19: Sudionici projektnog sastanka (po jedan za svaku grupu)
- predložak 20: Načela univerzalnog dizajna učenja i poučavanja (za svakog sudionika)
- predložak 21: Univerzalni dizajn učenja i poučavanja (za svaku grupu).

1. korak: Rad u malim grupama

(trajanje: 15 minuta)

Voditelj svakoj grupi podijeli predložak 19: Sudionici projektnog sastanka i daje sljedeću uputu:

„Molim vas da zamislite da ste u Organizacijskom odboru sastanka članova i članica međunarodnog projekta koji je odabran za financiranje na natječaju Europske komisije. U projektu sudjelujete vi i osobe iz šest različitih zemalja. Vaš je zadatak proučiti popis sudionika i osmisliti sve važne elemente sastanka:

- Koje ćete sve informacije poslati sudionicima prije sastanka i kako?
- Gdje će se sastanak održati? Kako će prostorija biti opremljena i kako će izgledati?
- Kakva će biti struktura i sadržaj sastanka?
- Što ćete nuditi za osvježenje tijekom sastanka i u pauzama?”

2. korak: Rad u velikoj grupi

(trajanje: 20 minuta)

Predstavnici grupa predstavljaju svoje prijedloge, a voditelj nakon svakog predstavljanja otvara diskusiju sljedećim pitanjima:

- Osigurava li prijedlog zadovoljenje potreba svih sudionika?
- Jesu li osigurane mogućnosti za međusobnu interakciju sudionika?
- Zadovoljava li prijedlog kriterij pristupačnosti svim sudionicima?

Po završetku diskusije voditelj ukratko predstavi univerzalni dizajn učenja i poučavanja uz *PowerPoint* prezentaciju.

3. korak: Rad u malim grupama

(trajanje: 30 minuta)

Voditelj svakom sudioniku podijeli predložak 20: Načela univerzalnog dizajna učenja i poučavanja i daje im sljedeću uputu:

„Molim vas da svatko za sebe razmisli kako u svojoj nastavi i na svom fakultetu ostvaruje načela univerzalnog dizajna prikazana na predlošku. Rangirajte načela prema tome koliko su zastupljena u vašoj nastavi i na fakultetu, od najviše do najniže razine. Najviše zastupljeno

načelo bodujte sa sedam bodova, a najmanje zastupljeno načelo bodujte jednim bodom. Nastojte smisliti primjere za nekoliko načela.”

Nakon nekog vremena voditelj pozove sudionike da u grupama usporede svoje zaključke te da potom zajednički ispune predložak 21: Univerzalni dizajn učenja i poučavanja.

4. korak: Rad u velikoj grupi

(trajanje: 10 minuta)

Voditelj naglasi važnost primjene univerzalnog dizajna u nastavi i u visokoškolskim ustanovama jer tako studenti dobivaju neposredno iskustvo o inkluzivnom obrazovanju, koje će moći primjenjivati u svom profesionalnom radu, a nastava i ustanova dobivaju na kvaliteti. Potom pozove predstavnike grupa da izlože neke primjere višestrukih načina poticanja uključenosti, predočavanja, sudjelovanja i izražavanja u svojoj nastavi. Svaka grupa može predstaviti jedan primjer svakog aspekta univerzalnog dizajna.

Nakon predstavljanja voditelj predlaže da sudionici ocjene univerzalnost dizajna svog fakulteta ocjenom na ljestvici od 1 do 10 i da prema vlastitom izboru obrazlože svoju ocjenu.

5. korak: Refleksija

(trajanje: 5 minuta)

Voditelj zaključuje radionicu tako što potakne diskusiju sljedećim pitanjima:

- Je li moguće unaprijediti univerzalnost dizajna fakulteta i usluga koje pruža?
- Na koji način?

Predlošci uz sedmu radionicu

PREDLOŽAK 19

Sudionici projektnog sastanka (po jedan za svaku grupu)

PREDLOŽAK 20

Načela univerzalnog dizajna učenja i poučavanja (za svakog sudionika)

PREDLOŽAK 21

Univerzalni dizajn učenja i poučavanja (za svaku grupu).

SUDIONICI PROJEKTOG SASTANKA

Uputa:

Zamislite da ste u Organizacijskom odboru sastanka članova i članica međunarodnog projekta koji je odabran za financiranje na natječaju Europske komisije. U projektu sudjelujete vi i osobe iz šest različitih zemalja. Osmislite sve važne elemente sastanka:

- Koje ćete sve informacije poslati sudionicima prije sastanka i kako?
- Gdje će se sastanak održati? Kako će prostorija biti opremljena i kako će izgledati?
- Kakva će biti struktura i sadržaj sastanka?
- Što ćete nuditi za osvježenje tijekom sastanka i u pauzama?
- Kako ćete organizirati turistički sadržaj za goste?

SUDIONICE I SUDIONICI:

AHMED, 60 godina, dolazi iz Turske (Sveučilište Gezi, Ankara). Ateist. Engleski razumije, ali ne govori. Operirao je kralježnicu prije šest mjeseci i teško mu je sjediti duže od sat vremena.

MIRJAN, 23 godine, dolazi iz Austrije (Sveučilište u Klagenfurtu). Katolkinja. Visoka je 190 cm i dobro se sporazumijeva na engleskom jeziku. Veganka.

ELEFTERIOS, 40 godina, dolazi iz Cipra (Sveučilište u Cipru). Pravoslavne vjeroispovijesti. Doktorirao je u Londonu. Ovisan je o nikotinu i puno puši.

ADRIAN, 50 godina, dolazi iz Bosne i Hercegovine (Sveučilište u Tuzli). Muslimanske je vjeroispovijesti. U vrijeme sastanka posti. Slabo se služi engleskim jezikom. Kreće se pomoću invalidskih kolica.

JOHN, 42 godine, ekspert u području projekta. Dolazi iz Velike Britanije (Sveučilište Brunel, London). Protestant je i dijabetičar.

BAHAR, 30 godina, dolazi iz Belgije (Agencija Europske unije za temeljna ljudska prava). Odrasla u Senegalu i bolje govori francuski nego engleski. Alergična je na prašinu i jagode.

NAČELA UNIVERZALNOG DIZAJNA UČENJA I POUČAVANJA

1. NEPRISTRANOST:

Svim učenicima, bez obzira na njihove sposobnosti, omogućeno je sudjelovanje u nastavnom procesu.

2. FLEKSIBILNOST:

Pučavanje je takvo da se lako može prilagoditi različitim stilovima učenja, širokom rasponu individualnih sklonosti i sposobnosti učenika. Učenici kompetencije mogu prezentirati na različite načine.

3. JEDNOSTAVNOST I INTUITIVNOST:

Materijali, informacije i dokumenti su osmišljeni tako da su lako razumljivi i jednostavni za korištenje bez obzira na korisnikovo iskustvo, znanje, jezične vještine ili trenutnu razinu koncentracije.

4. PRISTUPAČNOST:

Nastavni materijali i informacije su predstavljene tako da su dostupne i pristupačne svim učenicima, neovisno o njihovim sposobnostima.

5. TOLARANCIJA NA POGREŠKE:

Nastavnici su svjesni i uzimaju u obzir to da neki učenici nemaju očekivana predznanja i sposobnosti, što koriste kao priliku za učenje.

6. MINIMALNI FIZIČKI NAPOR:

Uklonjene su sve prepreke koje zahtijevaju pretjerani tjelesni napor učenika.

7. UPOTREBLJIVOST:

Fizičko okruženje je takvo da omogućava manipulaciju i korištenje, neovisno o veličini i položaju tijela ili pokretljivosti učenika.

8. ZAJEDNICA UČENJA:

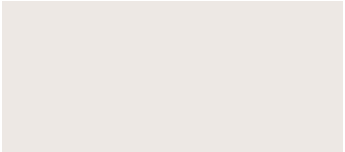
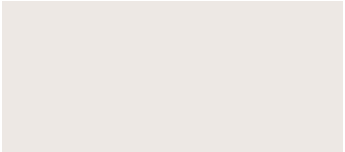
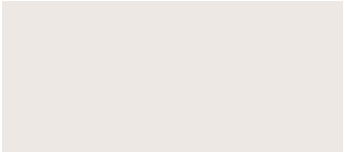
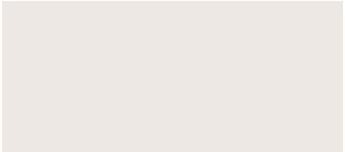
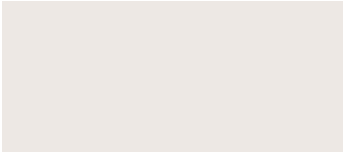
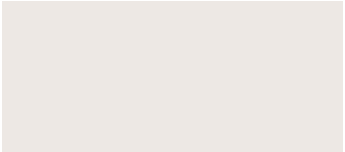
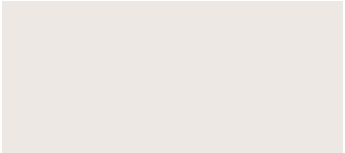
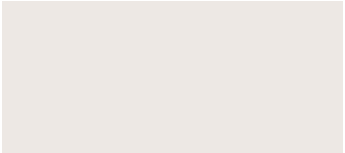
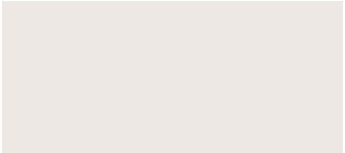
U procesu učenja i pučavanja naglašena je suradnja između učenika te nastavnika i učenika, koja je poticajna, pozitivno utječe na uključenost učenika u učenje i prevenira njihovo osipanje.

9. INKLUZIVNO NASTAVNO OZRAČJE

Nastavnici naglašavaju značaj inkluzije i pozitivnog obrazovnog iskustva za sve. Njeguju podržavajuće i poticajno ozračje u kojem svi učenici mogu ostvariti svoje potencijale.

UNIVERZALNI DIZAJN UČENJA I POUČAVANJA

UPUTA Upišite kako u svojoj nastavi osiguravate:

višestruke načine poticanja uključenosti	višestruke načine predočavanja	višestruke načine sudjelovanja i izražavanja
		
		
		
		
		

VIŠESTRUKI NAČINI POTICANJA UKLJUČENOSTI STUDENATA: odnose se na različite mogućnosti uključivanja studenata u nastavni proces.

VIŠESTRUKI NAČINI PREDOČAVANJA: odnose se na osiguravanje različitih načina pristupa nastavnim materijalima i informacijama.

VIŠESTRUKI NAČINI SUDJELOVANJA I IZRAŽAVANJA: odnose se na ohrabrivanje studenata da demonstriraju svoja postignuća u različitim oblicima i na različite načine.

8. RADIONICA:

Implementacija inkluzivnog kurikula u inicijalnom obrazovanju odgojitelja: otpori i pogrešna očekivanja

CILJ RADIONICE JE

upoznati i primjereno odgovoriti na moguće prepreke unaprjeđivanju inkluzivnosti kurikula visokoškolskih ustanova.

ISHODI UČENJA:

Nakon ove radionice sudionici će moći:

- prepoznati moguće otpore unaprjeđivanju inkluzivnosti kurikula na svom fakultetu
- planirati djelovanje koje vodi uklanjanju ili smanjivanju intenziteta otpora promjenama
- analizirati i izbjeći moguća pogrešna očekivanja (zamke) u procesu uvođenja promjena u kurikulu.

TRAJANJE:

90 minuta

POTREBAN MATERIJAL:

- papiri dimenzije A4 (za svakog sudionika)
- predložak 22: Mogući otpori unaprjeđivanju inkluzivnosti kurikula visokoškolskih ustanova (po jedan za svakog sudionika)
- predložak 23: Moguće zamke unaprjeđivanja inkluzivnosti kurikula visokoškolskih ustanova (po jedan za svakog sudionika).

1. korak: Rad u malim grupama

(trajanje: 15 minuta)

Voditelj zamoli sudionike da u malim grupama razmisle te naprave popis i kratak opis mogućih otpora koji bi se mogli pojaviti na pojedinim fakultetima pri unaprjeđivanju inkluzivnosti kurikula, odnosno studijskog programa ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.

2. korak: Samostalan rad

(trajanje: 10 minuta)

Pred kraj prethodne aktivnosti voditelj svakom sudioniku podijeli predložak 22: Moguće otpore unaprjeđivanju inkluzivnosti kurikula visokoškolskih ustanova i daje im sljedeću uputu:

„Molim vas da svatko za sebe pažljivo pročita popis mogućih otpora koji se spominju u stručnoj literaturi. Pri čitanju obratite pažnju na opis svakog otpora i označite one koje ste prepoznali u prethodnoj aktivnosti.“

3. korak: Rad u velikoj grupi

(trajanje: 15 minuta)

Voditelj povede i facilitira diskusiju o prepoznatim i očekivanim otporima u unaprjeđivanju inkluzivnosti kurikula sljedećim pitanjima:

- Postoje li sličnosti između otpora koje vi očekujete i otpora opisanih na predlošku 22?
- Jeste li na predlošku 19 naišli na otpore koje očekujete, a ranije ih se niste sjetili?
- Ima li otpora koji su opisani na predlošku 22, a vi ih ne očekujete?
- Koji vas mogući otpori naviše brinu?

Po zaključivanju diskusije voditelj zamoli sudionike da se rasporede u pet grupa.

4. korak: Rad u malim grupama

(trajanje: 15 minuta)

Zadatak svake grupe je razraditi moguće odgovore na prepoznate otpore, odnosno razmisliti što mogu učiniti da ih izbjegnu, otklone ili umanje njihov intenzitet, prema sljedećem redoslijedu:

- 1. grupa: Kritiziranje načina ili stila ponašanja (1), Preusmjeravanje razgovora na druge teme (2), Opravdavanje i obrana (3)
- 2. grupa: Okrivljavanje žrtve (4), Razgovor bez djelovanja (5), Poricanje da problem postoji (6)
- 3. grupa: Zaboravljanje ili odgađanje (7), Neslušanje (8), Slušanje bez činjenja (9)
- 4. grupa: Težnja udobnosti (10), Izbjegavanje komunikacije (11), Povjerenje u tehnička rješenja (12)
- 5. grupa: Prebacivanje krivnje na resurse (13) i Uska vizija (14).

5. korak: Rad u velikoj grupi

(trajanje: 15 minuta)

Svaka grupa predstavlja svoja rješenja, odnosno odgovore. Sudionici iz drugih grupa mogu dopunjavati prijedloge.

6. korak: Samostalan rad

(trajanje: 10 minuta)

Nakon što sve grupe predstave odgovore, voditelj svakom sudioniku podijeli predložak 23: Moguće zamke unaprjeđivanja inkluzivnosti kurikula visokoškolskih ustanova i daje im sljedeću uputu:

„Molim vas da svatko za sebe pažljivo pročita popis mogućih zamki koje se spominju u recentnoj literaturi, a tiču se načina na koji ustanove odgovaraju na diskriminacijske institucijske prakse. Prilikom čitanja označite one zamke koje ste prepoznali u odgovorima koji su ponuđeni u prethodnoj aktivnosti.“

7. korak: Refleksija

(trajanje: 10 minuta)

Radionica završava diskusijom u kojoj sudionici komentiraju svoja zapažanja o prepoznatim zamkama u prethodno ponuđenim odgovorima na otpore promjenama. Voditelj facilitira raspravu sljedećim pitanjima:

- Ima li zamke u našim odgovorima na otpore promjenama?
- Postoje li načini na koje te zamke možemo prevladati?
- Što možemo učiniti kako bismo prevenirali moguće otpore i zamke u provedbi ovog projekta?

Voditelj zaključuje radionicu sumiranjem zaključaka diskusije naglašavajući mogućnosti svake osobe da individualno pridonosi ublažavanju otpora promjenama.

Predlošci uz osmu radionicu

PREDLOŽAK 22

Mogući otpori unaprjeđivanju inkluzivnosti kurikula visokoškolskih ustanova (po jedan za svakog sudionika)

PREDLOŽAK 23

Moguće zamke unaprjeđivanja inkluzivnosti kurikula visokoškolskih ustanova (po jedan za svakog sudionika).

MOGUĆI OTPORI UNAPRJEĐIVANJU INKLUZIVNOSTI KURIKULA VISOKOŠKOLSKIH USTANOVA

1. **KRITIZIRANJE NAČINA ILI STILA PONAŠANJA** u situacijama u kojima se institucije suočavaju s određenim izazovom. Na primjer, kada se očekuje odgovor institucije na nacionalizam, onome tko to zahtijeva ukazuje se na neprimjeren govor, kršenje procedura, pravila i sl.
2. **PREUSMJERAVANJE RAZGOVORA NA DRUGE TEME.** Kada se postave pitanja o ključnim problemima, predmet razgovora se mijenja ili mu se negira značaj. Na primjer, ljudi će reći: „Diskriminacija je previše kompleksan problem da bismo sada o njemu raspravljali. Sada moramo odlučiti o upisnim kvotama.”
3. **OPRAVDAVANJE I OBRANA.** Ljudi priznaju da nešto nije u redu, ali se od toga distanciraju. Na primjer: „Mi nismo željeli da se nekog isključi, obezvrijedi, uvrijedi i slično, ali postoje ograničenja.”
4. **OKRIVLJAVANJE ŽRTVE.** Ovo je klasični izgovor za izbjegavanje promjena. Na primjer: „Ja sam izvrsna nastavnica, ali studenti ne uče.”, „Da nisu bili tako osjetljivi, moglo se (...)” ili „Kad bi *ti ljudi* mogli uspjeti u postojećem sustavu, tada (...)”
5. **PRIČANJE BEZ DJELOVANJA.** Ljudi govore prave stvari, ali ne mijenjaju (ne osporavaju) postojeće prakse. Na primjer: „Mi neprekidno težimo uspješnosti svih studenata.” (iako se nastavlja s kulturološki pristranim testovima) ili „Mi vjerujemo u pošteno postupanje prema svim ljudima.” (ali se ne raspravlja o homofobiji i istospolni parovi se ne osjećaju slobodnima raspravljati o svojim odnosima).
6. **PORICANJE DA PROBLEM POSTOJI.** Prvi korak u uvođenju promjena jest priznati da problem postoji. Poricanje, odnosno nepriznavanje problema često se koristi da bi se promjena izbjegla. Na primjer, može se čuti: „Ovdje rade dobri ljudi. Oni nisu rasisti.” ili „Božić je praznik za sve.” ili „Ja ne diskriminiram. Neki moji prijatelji su homoseksualci.”
7. **ZABORAVLJANJE ILI ODGAĐANJE.** Lako je zaboraviti ili odložiti rješavanje ključnih pitanja. Na primjer: „Htjeli smo uvrstiti teme o rodnoj pristranosti, ali nam je promaklo ovaj put.” ili „Naprosto nam nije palo na pamet da imate problema jer ste u grupi jedini crne boje kože.”
8. **NESLUŠANJE.** Rijetko tko priznaje da ne sluša iako drugi mogu imati osjećaj manjka pažnje i predanosti razgovoru o problemu. Često se ne postavljaju pitanja koja omogućuju komu da se rastereti ili ispriča svoju priču.

- 9. SLUŠANJE BEZ ČINJENJA.** Ljudi na pozicijama donošenja odluka ili razvoja politika mogu slušati što im tko ima za reći, ali nakon toga ignoriraju problem. Određeni problemi se ne pojavljuju na dnevnom redu sastanaka. Odluke se donose bez da se uzimaju u obzir mišljenja onih na koje se odnose. Ovaj oblik otpora osobito je teško savladati ako je povezan s elitizmom administracije.
- 10. TEŽNJA UDOBNOSTI.** Nastavnici i drugi odrasli posvećuju pažnju onim mladim ljudima s kojima se osjećaju ugodno. Rukovoditelji se povezuju i podupiru one ljude koji im se sviđaju ili koji im se dodvoravaju. Kada se postavljaju pitanja povezana s emocijama, kao što su homofobija ili seksizam, ljudi kažu: „Nije ugodno o tome razgovarati.” Neki će privatno gorljivo raspravljati o socijalnoj pravdi, ali će izbjegavati o tome govoriti javno zbog straha da bi im to moglo ugroziti karijeru.
- 11. IZBJEGAVANJE KOMUNIKACIJE.** Ljudi izbjegavaju komunicirati s onima koji imaju drugačije vrijednosti i stavove. Ponekad pripadnici minoriziranih grupa izbjegavaju dijalog zbog prethodnog iskustva, vlastitog očaja ili zato što nema adekvatne strukture koja bi osigurala promjenu. Na primjer, može se čuti: „Ne želim se sastati s njim jer mrzi homoseksualce.”
- 12. VJERA U TEHNIČKA RJEŠENJA.** Postoji mišljenje da možemo mijenjati obrazovanje jednostavnim rješenjima bez promjene profesionalnog djelovanja nastavnika. Na primjer, ponekad se čuje: „Ako napravimo dobar kurikulum, svi će uspjeti.” ili „Ako promijenimo zakon o visokom obrazovanju, problem će biti riješen.” Takve izjave impliciraju da ne moramo preispitati temeljne osjećaje, uvjerenja ili iskustva koja su utjecala na nas.
- 13. PREBACIVANJE KRIVNJE NA RESURSE.** Zbog velikih potreba izgleda da nikada nema dovoljno resursa. S druge strane, ako se identificiraju najvažnije potrebe mladih ljudi, resurse je moguće organizirati oko tih potreba i naći ono što je neophodno. Najvažniji resurs, a koji se premalo koristi, su studenti. Da postoji otpor promjenama jasno je ako, na primjer, čujemo: „Bilo je toliko toga što su nastavnici morali učiniti da se bolje upoznaju s novim kurikulumom da je u ovom projektu bilo nemoguće dubinski se posvetiti problemu nejednakosti.” ili „Naprosto nemamo dovoljno novca za radionicu o opresiji.”
- 14. USKA VIZIJA.** Ovaj oblik otpora povezan je s traženjem tehničkih rješenja. Na primjer, zahtijeva se da svi studenti upišu kolegij _____, ali se ne razmišlja o vrijednosti tog kolegija za studente ili o podršci koju nastavnici trebaju da bi mogli poučavati na način koji studentima omogućava ostvarivanje ishoda učenja. Mnogi ljudi vjeruju da veći dio sustava možemo zadržati netaknutim i da ga samo treba malo poboljšati. Koliko nas misli da je tomu tako?

MOGUĆE ZAMKE UNAPRJEĐIVANJA INKLUZIVNOSTI KURIKULA VISOKOŠKOLSKIH USTANOVA

Kada se organizacija odluči na promjenu, pojavljuju se zamke koje mogu onemogućiti da napor koji ulažemo u promjenu bude uspješan.

ZAMKA	ŠTO JE POTREBNO
1. Kratkotrajna edukacija dovest će do promjene.	Razvoj dugotrajne vizije koja uključuje sveobuhvatni sustav promjena i ugrađene mehanizme odgovornosti za implementaciju promjena.
2. Bez odgovornosti, bez vizije, bez vrijednosti.	Povezati ciljeve vezane uz uvažavanje različitosti s misijom, kulturom, učincima i uspjehom organizacije. Odrediti načine na koje će inkluzivnost povećati učinkovitost i produktivnost ljudi i organizacije.
3. Percepcije se ne računaju ili <i>podatci, podatci i još podataka.</i>	Prepoznati da osjećaji i percepcija pojedinaca jesu podatci i početi djelovati u skladu s tom stvarnošću. Prestati provoditi istraživanja i analize problema i početi razvijati dugoročne planove promjena te djelovati u skladu s njima.
4. Čekanje da se pojavi prava ključna osoba ili <i>kad bi se samo to i to promijenilo, onda bi...</i>	Razgovarati s ključnim ljudima u organizaciji iako ne pokazuju interes za unaprjeđenjem inkluzivnosti. Koristiti bilo koju retoriku ili podršku koju vam pružaju da biste promovirali svoje ciljeve.
5. Nemojmo nikoga uznemiravati.	Budite spremni odgovoriti na otpor i kritiku kao znak pozitivne promjene.
6. Izolacija ili <i>pustite stručnjake da brinu o tome.</i>	Uključite širu bazu pojedinaca i grupa u sve organizacijske aktivnosti.

ZAMKA	ŠTO JE POTREBNO
7. Podijeli i vladaj.	Pomozite različitim grupama (prema rasi, rodnoj, jezičnoj, regionalnoj i inim pripadnostima) da promišljaju o svojim individualnim i grupnim problemima. Razvijajte mreže i podupirite homogene i heterogene grupe.
8. Pretjerana kritičnost prema naporima da se promjene uvedu.	Odajte priznanje onome što vidite ili o čemu čujete. Pohvalite pozitivne znakove promjena. Konstruktivno privucite ljude kojima je stalo.
9. Namjera vs. učinak.	Usmjerite se na akcije, a ne na namjere.
10. Uključimo sve različitosti ili <i>pogled na cijeli svijet.</i>	Za početak izaberite probleme i pravac djelovanja koji je važan za vaše okruženje. S vremenom u planiranu promjenu uključite globalne probleme.
11. Pregorijevanje (<i>burnout</i>) nositelja promjena.	Izgradite sustav podrške. Nemojte imenovati jednu osobu da sve radi sama. Pronađite više ljudi u organizaciji koji će nositi teret promjene i tako poduprite proces. Slavite uspjehe.
12. Mit o sretnom kraju.	Trebate razumjeti da je bavljenje ovim pitanjima proces. Neprekidno će se javljati novi izazovi. Pripremite se na kontinuirani napor tijekom cijelog života organizacije.

9. RADIONICA:

Smjernice za daljnje djelovanje i evaluacija

CILJ RADIONICE JE

procijeniti zadovoljstvo sudionika procesom edukacije i ostvarenošću ishoda učenja te uputiti sudionike na važne značajke primjene kurikula u nadolazećim aktivnostima projekta „Unaprjeđivanje inkluzivnosti inicijalnog obrazovanja odgojitelja djece rane i predškolske dobi”.

ISHODI UČENJA:

Nakon ove radionice sudionici će moći:

- planirati vlastiti angažman u provedbi Kurikula za edukatore sveučilišnih nastavnika na različitim fakultetima
- prepoznati vlastite jake strane za edukaciju sveučilišnih nastavnika i kompetencije potrebne za uspješnu implementaciju kurikula.

TRAJANJE:

90 minuta

POTREBAN MATERIJAL:

- kurikul za edukatore sveučilišnih nastavnika „Unaprjeđivanje inkluzivnosti inicijalnog obrazovanja odgojitelja djece rane i predškolske dobi” (za svakog sudionika)
- predložak 2: KWL tablica
- PowerPoint prezentacija: Organizacija i slijed projektnih aktivnosti
- predložak 24: Očekivane kompetencije edukatora (za svakog sudionika)
- predložak 25: Procjena usvojenosti ishoda učenja kompetencija edukatora (za svakog sudionika)
- predložak 26: Upitnik za evaluaciju edukacije (za svakog sudionika)
- potvrda o sudjelovanju u edukaciji (za svakog sudionika).

PROCES

1. korak: Samostalan rad

(trajanje: 10 minuta)

Voditelj zamoli sudionike da pročitaju svoje KWL tablice koje su ispunili na početku treninga te da popune posljednji stupac u tablici.

2. korak: Rad u velikoj grupi

(trajanje: 10 minuta)

Voditelj uz *PowerPoint* prezentaciju predstavi očekivanja od sudionika u daljnjoj provedbi projekta „Unaprjeđivanje inkluzivnosti inicijalnog obrazovanja odgojitelja djece rane i predškolske dobi”.

3. korak: Rad u malim grupama

(trajanje: 20 minuta)

Svaki sudionik dobije svoj primjerak kurikula za edukatore sveučilišnih nastavnika „Unaprjeđivanje inkluzivnosti inicijalnog obrazovanja odgojitelja djece rane i predškolske dobi”. Voditelj zamoli sudionike da prolistaju Kurikul i prisjete se njegova sadržaja kako bi zajednički osmislili odgovore na sljedeća pitanja:

- Koji su koncepti i metode obuhvaćene Kurikulom?
- Je li edukacija usklađena s njihovim očekivanjima?
- Misle li da će im kurikul pomoći u ostvarivanju inkluzivnosti obrazovanja na njihovim fakultetima?
- Postoje li neke teme o kojima bi željeli naučiti više?
- Imaju li neka znanja koja smatraju bitnima za edukaciju sveučilišnih nastavnika, a da u Kurikulu nisu zastupljena?

4. korak: Rad u velikoj grupi

(trajanje: 10 minuta)

Voditelj pozove predstavnike grupa da ukratko predstave svoje zaključke.

5. korak: Samostalan rad

(trajanje: 15 minuta)

Voditelj svakom sudioniku podijeli predložak 24: Očekivane kompetencije edukatora i predložak 25: Procjenu usvojenosti ishoda učenja. Daje im sljedeću uputu:

„Molim vas da pažljivo pročitate predložak 24 i potom ispunite predložak 25.“

6. korak: Refleksija

(trajanje: 15 minuta)

Voditelj poziva sudionike koji to žele da predstave ishode učenja u vezi s kojima se osjećaju ugodno, ishode učenja koje doživljavaju kao rizike te kao očekivane opasnosti. U diskusiji voditelj komentira načine na koje se rizici i opasnosti mogu prevladati.

Edukacija završava anonimnim ispunjavanjem Upitnika za evaluaciju treninga (predložak 26). Voditelji zahvaljuju svima na suradnji te dodjeljuju potvrde o uspješno završenoj edukaciji.

Predlošci uz devetu radionicu

PREDLOŽAK 24

Očekivane kompetencije edukatora (za svakog sudionika)

PREDLOŽAK 25

Procjena usvojenosti ishoda učenja kompetencija edukatora (za svakog sudionika)

PREDLOŽAK 26

Upitnik za evaluaciju edukacije (za svakog sudionika)

OČEKIVANE KOMPETENCIJE EDUKATORA

OD EDUKATORA SE OČEKUJE JASNO RAZUMIJEVANJE KLJUČNIH POJMOVA I KONCEPATA KOJI SU SADRŽAJ EDUKACIJE, kao i onih koji su povezani s njima (poput kulture, internalizirane opresije i diskriminacije i sl.). Važno je da su usvojili znanja koja im omogućuju da tijekom edukacije utemeljenim činjenicama upozoravaju na pogrešna tumačenja koncepata i osporavaju neutemeljene informacije vezane uz sadržaj. Također, trebaju poznavati dinamiku moći na individualnoj, zakonodavnoj i političkoj razini, između dominantnih i minoriziranih grupa, kako globalno tako i u lokalnom te institucionalnom kontekstu. Primjeri kompetencija koje treneri trebaju posjedovati su:

- definirati ključne pojmove koji su obuhvaćeni kurikulumom
- razumjeti razvoj vlastitog, grupnog i minoriziranog identiteta te profesionalnog identiteta
- obrazložiti ulogu koju visoka učilišta imaju u dinamici razvoja različitih slojeva identiteta, kako kod nastavnika i studenata tako i kod djece rane i predškolske dobi
- navesti primjere različitih oblika opresije uz definiranje grupe koja je minorizirana uslijed tih opresija na globalnoj razini
- opisati različite oblike opresije uz definiranje grupe koja je minorizirana uslijed tih opresija u hrvatskom kontekstu s posebnim naglaskom na institucionalne oblike opresija prisutne na fakultetima
- usporediti kurikule visokoškolskih ustanova za inicijalno obrazovanje budućih odgojitelja i informirati se o rezultatima analize njihove inkluzivnosti.

OD EDUKATORA SE OČEKUJE RAZUMIJEVANJE SEBE I DRUGIH.

To znači da su svjesni vlastitih stavova, pitanja i dvojbi povezanih s različitostima, privilegijama i odnosima moći kako bi polaznicima na prihvaćajući i uvažavajući način omogućili propitivanje vlastitih stavova, osobito onih kojima promoviraju diskriminaciju i opresiju.

Konkretno, od edukatora se očekuje da:

- prepoznaju različitosti koje su zastupljene u zajednici i na fakultetu, ali i one koje nisu
- prepoznaju i preispituju vlastite identitete i predrasude
- mogu objasniti načine na koje identiteti i predrasude utječu na odnose moći i eventualnu privilegiranost u zajednici
- mogu poticati razvoj samosvijesti i svijesti polaznika o tome kako (ne) pripadanje određenim grupama utječe na odnose moći, pristupačnost i mogućnost njihove participacije u aktivnostima fakulteta
- koriste strategije, metode i tehnike za razvoj institucijske kulture u kojoj sudionici mogu slobodno izražavati svoje stavove te otvoreno govoriti o svojim vrijednostima, uvjerenjima i predrasudama
- produktivno i na odgovarajući način reagirati na neprimjerene odgovore i/ili ponašanja koje sudionici ponekad izražavaju te na taj način raditi na izgradnji i održavanju međusobnog povjerenja među članovima grupe.

OD EDUKATORA SE OČEKUJU VISOKO RAZVIJENE VJEŠTINE GRUPNOG FACILITIRANJA.

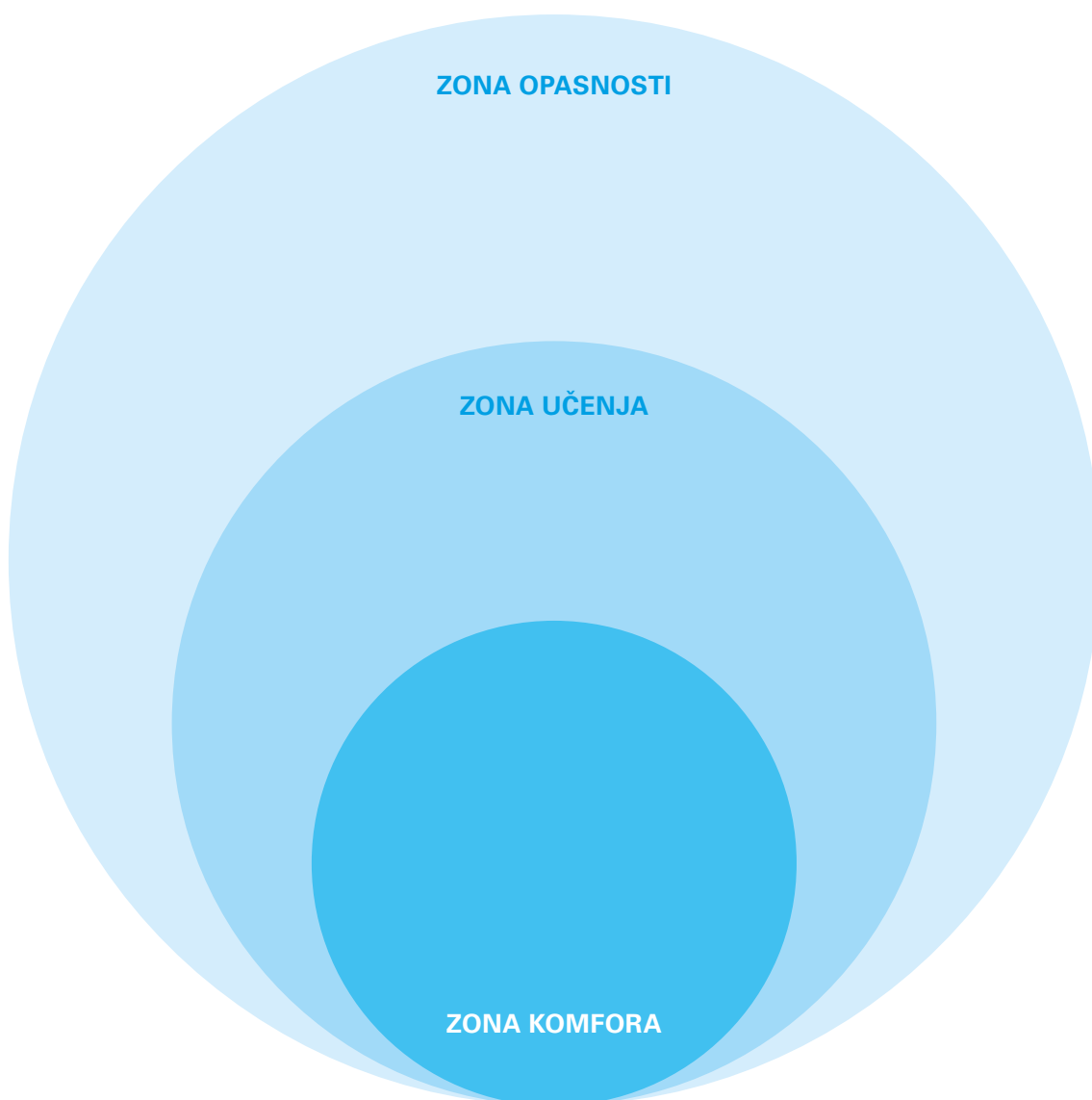
Oni trebaju posjedovati snažne komunikacijske vještine i vještine upravljanja grupnim diskusijama koje su karakteristične za sve edukatore koji rade s odraslima bez obzira na sadržaj. Konkretno, očekuje se da edukatori:

- koriste prihvaćajuću komunikaciju, odnosno rječnik koji podrazumijeva izbjegavanje nejednakosti
- koriste tehnike suradničkog i iskustvenog učenja te različite socijalne oblike rada
- sudionicima omogućavaju razvoj zajedničkog razumijevanja pojmova i stvarnosti stvarajući prilike za diskusiju o inkluzivnosti prakse
- povezuju edukaciju s mogućnostima unaprjeđenja inkluzivnosti visokoškolskih ustanova.

PROCJENA USVOJENOSTI ISHODA UČENJA

UPUTA:

Ispunite koncentrične krugove tako da u središte upišete kompetencije koje ste usvojili do razine da se u vezi s njima osjećate ugodno (zona komfora). U srednji krug upišite kompetencije koje želite i možete unaprijediti (zona učenja – rizici koje je moguće prevladati), a u vanjski krug upišite kompetencije ili vanjske okolnosti za koje procjenjujete da su izvan mogućnosti vašeg djelovanja (zona opasnosti).

UPITNIK ZA EVALUACIJU EDUKACIJE

UPUTA: Molimo Vas da ocijenite edukaciju prema dolje navedenim aspektima koristeći ljestvicu od 1 do 5.

	1	2	3	4	5
	VRLO LOŠE	LOŠE	DOBRO	VRLO DOBRO	IZVRSNO
sadržaj	☐	☐	☐	☐	☐
aktivnosti	☐	☐	☐	☐	☐
materijali	☐	☐	☐	☐	☐
organizacija	☐	☐	☐	☐	☐
trajanje	☐	☐	☐	☐	☐
vođenje	☐	☐	☐	☐	☐
kompetencije voditelja	☐	☐	☐	☐	☐
vlastito sudjelovanje	☐	☐	☐	☐	☐
prostor	☐	☐	☐	☐	☐
primjenjivost u praksi	☐	☐	☐	☐	☐

Mjesto za poruku koju želite uputiti voditeljima edukacije:

Teorijska osnova radionica

1. RADIONICA: PREDSTAVLJANJE I UPOZNAVANJE SUDIONIKA I TEME

AKTIVNOSTI ZA UKLJUČIVANJE STUDENATA U NASTAVU I POTICANJE UČENJA

Ledolomcima (eng. *icebreakers*) se nazivaju komunikacijske situacije i aktivnosti čija je glavna svrha olakšati učenicima/studentima pripremu za djelotvoran početak učenja. Ledolomcima se koristimo radi lakšeg upoznavanja članova grupe, poticanja uključive i uvažavajuće komunikacije među studentima, stvaranja pozitivne atmosfere koja doprinosi učenju, opuštanja članova grupe te smanjivanja napetosti i anksioznosti, ublažavanja socijalne distance i stvaranja novih stavova.

Pri izboru ledolomaca važno je brinuti o potrebama, navikama i mogućnostima studenata te o izbjegavanju mogućih prepreka ili problema koji će kod studenata umjesto poticanja na učenje i suradnju stvoriti otpore i društvene barijere u njihovu punom i aktivnom sudjelovanju.

Poticanje interakcija među studentima, osobito na početku nastave, može voditi nastavku interakcija i povećavanju uključenosti u aktivnosti učenja.

Razina prethodnog znanja, kao i studentska očekivanja, mogu do određene mjere odrediti kako i koliko će studenti učiti. Da bi se povećala uspješnost studenata u ovladavanju ishodima učenja, važno je da nastavnici koriste dijagnostičke tehnike koje im pomažu procijeniti koja prethodna znanja, vještine, stavove i vrijednosti studenti imaju i što žele naučiti. Nadalje, korištenjem ovih tehnika moguće je utvrditi i postojanje potencijalnih prepreka učenju, npr. pogrešnih koncepcija i njihova nerazumijevanja. Dobivene informacije omogućavaju nastavnicima identificirati potrebe te prilagoditi načine i tempo rada studentima, razviti dodatne materijale za one kojima su potrebni, modificirati korištene i/ili uvesti nove metode poučavanja.

2. RADIONICA: INKLUZIVNO OBRAZOVANJE I INKLUZIVNI KURIKUL

INKLUZIVNO OBRAZOVANJE I INKLUZIVNI KURIKUL U VISOKOŠKOLSKIM USTANOVAMA

Inkluzivno obrazovanje je proces u kojem se uzima u obzir i odgovara na različitost potreba svih učenika povećanjem sudjelovanja u učenju, kulturama i zajednicama te smanjenjem

isključenosti iz i u okviru sustava obrazovanja. Inkluzivno obrazovanje podrazumijeva izmjene i modifikacije sadržaja, pristupa, struktura i strategija sa zajedničkom vizijom koja obuhvaća svu djecu odgovarajućeg uzrasta i uvjerenjem da država ima odgovornost za obrazovanje sve djece (UNESCO, 1994). U praksi, inkluzivno obrazovanje odnosi se na širok spektar strategija, aktivnosti i procesa kojima se nastoji ostvariti univerzalno pravo na kvalitetno, relevantno i odgovarajuće obrazovanje svakog djeteta/studenta, od najniže do najviše razine obrazovanja. Inkluzivna sveučilišta, škole te ustanove ranog i predškolskog odgoja su institucije koje uvažavaju različitosti, podržavaju učenje i odgovaraju na specifične činitelje rizika koji se mogu javiti u životima i razvoju svakog djeteta/studenta. Prema tome, inkluzivno obrazovanje je polazište i proces, a nije samo sebi cilj.

Odgovornost je svakog člana sveučilišne zajednice suprotstaviti se bilo kakvoj vrsti diskriminacije, što je pretpostavka inkluzivnog obrazovanja. S tim je u vezi osobito važno u vidu imati odredbe Zakona o suzbijanju diskriminacije (Narodne novine 85/08, 112/12) kojim se osigurava zaštita i promicanje ravnopravnosti kao najviše vrjednote ustavnog poretka Republike Hrvatske, stvaraju se pretpostavke za ostvarivanje jednakih mogućnosti i uređuje se zaštita od diskriminacije na osnovi etničke pripadnosti, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovinskog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili obiteljskog statusa, dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog naslijeđa, rodnog identiteta, izražavanja ili spolne orijentacije. Diskriminacijom u smislu ovoga Zakona smatra se stavljanje u nepovoljniji položaj bilo koje osobe po gore navedenoj osnovi, kao i osobe povezane s njom rodbinskim ili drugim vezama. Izravna diskriminacija je postupanje uvjetovano nekim karakteristikama kojima se osoba stavlja u nepovoljniji položaj u odnosu na drugu osobu u usporedivoj situaciji, a neizravna diskriminacija postoji kada naizgled neutralna odredba, kriterij ili praksa stavlja ili bi mogla staviti neke osobe ili grupe osoba u nepovoljniji položaj u odnosu na druge osobe u usporedivoj situaciji.

Nediskriminativno i socijalno uključivo obrazovanje pretpostavke su smanjivanja diskriminacijske prakse u društvu jer su obrazovanost i zapošljivost osnovni uvjeti neovisnosti svake osobe, a inkluzivnost visokoškolskog obrazovanja važan je preduvjet ostvarivanja neovisnosti pripadnika mnogih minoriziranih društvenih grupa. Pritom je važno znati da se ne radi o ukidanju različitosti među osobama, već omogućavanju svim osobama s različitim sposobnostima, mogućnostima i iskustvom da smisleno sudjeluju u obrazovanju na temelju koncepta ljudskih prava. Osnovno načelo na kojem počiva inkluzivno obrazovanje jest da se ono suprotstavlja stavovima, preprekama, barijerama i drugim oblicima diskriminacije koji se održavaju unutar obrazovnog sustava jer odgovornost za neravnopravnost nije na pojedincima i njihovim karakteristikama, već na načinu na koji obrazovni sustavi funkcioniraju. Prema tome, inkluzivno obrazovanje je obrazovanje koje je jednako dostupno i pristupačno svima, uz uvažavanje individualnih razlika u sposobnostima, socijalnim, kulturalnim i drugim karakteristikama osoba. Inkluzivno obrazovanje teži osiguravanju univerzalne dostupnosti znanja, a nije orijentirano na potrebe samo nekih

društvenih grupa (npr. studenata s invaliditetom). Ono uključuje sve studente uzimajući u obzir njihovu različitost. Važan aspekt inkluzivnog obrazovanja je aktivno uključivanje svih studenata u nastavni proces jer podrazumijeva strategiju ili sustav koji obuhvaća sve studente i poštuje njihove različitosti.

Inkluzivno inicijalno obrazovanje odgojitelja djece rane i predškolske dobi izuzetno je značajno jer se inkluzivni, uključujući i nediskriminacijski stavovi, poput tomu suprotstavljenih stavova i uvjerenja, formiraju od najranije dobi i upravo se tada stvaraju temelji za inkluzivnije društvo. Ako studenti tijekom svog obrazovanja nemaju priliku iskusiti inkluzivno obrazovanje, teško će u vlastitoj obrazovnoj praksi implementirati inkluzivnost. U inkluzivnom je obrazovanju pažnja usmjerena na razvoj takvog obrazovnog okruženja koje je ugodno, pristupačno, sigurno i poticajno za sve sudionike, uključujući nastavnike i studente.

Važan alat za postizanje takvog okruženja je inkluzivni kurikulum. To znači da visokoškolske ustanove svoje studijske programe i kurikule razvijaju na način koji promovira uspjeh svih studenata. Inkluzivni kurikulum je dizajniran tako da uzima u obzir obrazovna, kulturalna i socijalna iskustva i karakteristike studenata te moguća oštećenja (motorička ili senzorička) ili zdravstvene teškoće. Inkluzivan kurikulum omogućuje visokoškolskim ustanovama poboljšanje kvalitete nastavnog procesa jer osigurava jednake obrazovne mogućnosti svim studentima, što je temeljno ljudsko pravo, a temelji se na načelima ravnopravnosti, suradnje, fleksibilnosti i odgovornosti.

Dizajniranje inkluzivnog kurikula temelji se na prepoznavanju činjenice da se studenti iz različitih minoriziranih društvenih grupa ne žele isticati kao različiti, već žele biti prepoznati kao individue (Hockings, 2010). Takav pristup ohrabruje sveučilišne nastavnike na korištenje metoda i tehnika proaktivnog i participativnog pristupa učenju i poučavanju, a podrazumijeva:

- uspostavljanje veza i odnosa među različitim akademskim disciplinama i predmetima
- usklađenost sa zahtjevima profesionalnih tijela koja od ustanova za inicijalno obrazovanje odgojitelja i učitelja očekuju da studenti budu kompetentni za razumijevanje načina na koji razvojne, socijalne, kulturalne i druge okolnosti utječu na učenje i razvoj (što je važno uravnoteženo rasporediti u svim kurikularnim sadržajima)
- korištenje refleksivne prakse kao strategije učenja i poučavanja, ali i kao važnog ishoda učenja
- prepoznavanje mogućnosti unaprjeđivanja kurikula uspoređujući ga sa srodnim visokoškolskim ustanovama i programima
- izbjegavanje predrasuda o nekim grupama studenata
- osjetljivost na promicanje mehanizama društvene nepravde u sadržaju kurikula
- suradničko učenje
- uključivanje učenja i poučavanja o kriterijima, strategijama, metodama i tehnikama vrjednovanja.

3. RADIONICA: INDIVIDUALNI, SOCIJALNI I PROFESIONALNI IDENTITET

IDENTITET – DEFINICIJA I KARAKTERISTIKE

IDENTITET⁵

Što bolje poznamo identitete nas samih i vlastitu kulturu te što smo bolje upoznati s time što studenti vide kao svoje identitete i kulturu/kulture kojima pripadaju, bolje ćemo razumjeti kojim je iskustvima svaki student izložen u procesu učenja. Identitet se odnosi na to kako definiramo sami sebe, odnosno ovisi o odgovoru na pitanja: „Tko sam ja?“, „Je li u redu biti to tko sam ja?“, „Tko su drugi?“ i „Je li u redu biti ono što su drugi?“. Odgovor na ova pitanja s jedne strane ovisi o individualnim karakteristikama pojedinca, a s druge o sveukupnom društvenom i povijesnom kontekstu u kojem se pojedinac nalazi i u kojem se razvija.

Kao što pojedinac doživljava druge na određeni način, tako i drugi njega percipiraju kao određeni tip osobe. Emocije koje su povezane s tom percepcijom su kritični aspekt u formiranju identiteta. Osjećaji se stvaraju kroz društvene odnose. Tako mogu nastati suprotnosti između institucionalnih struktura i njihovih očekivanja o tome kako se nastavnici trebaju ponašati i osjećati te stvarne strukture osjećaja koje nastavnici imaju zbog onog što jesu. Drugim riječima, emocije svih ljudi, pa tako i nastavnika i studenata, oblikuju se kroz uvjete u kojima rade i studiraju te se manifestiraju kroz odnose s nastavnicima, ostalim studentima, a kasnije u odnosima s djecom, roditeljima, ravnateljima i drugima.

Identitet podjednako čine slojevi koji nisu stvar osobnog izbora, kao i oni koje sami biramo. Neki su dijelovi identiteta jedinstveni (osobiti i karakteristični samo za tu osobu), a neki grupni (karakteristični za grupu kojoj ta osoba pripada).

Doživljaj osobnog identiteta predstavlja pokušaj osobe da različite slojeve identiteta integrira u jedan koji će joj dati osjećaj jedinstvenosti, neponovljivosti i individualnosti unatoč opaženim sličnostima/razlikama s drugim ljudima.

Identitet je višestruk. Na pitanje „Tko sam ja?“ svatko od nas istovremeno može dati mnoštvo odgovora. Odgovori koje dajemo mogu se odnositi na uloge koje imamo u životu, mjesto gdje smo rođeni i gdje živimo, rasnu, nacionalnu i religijsku pripadnost, spol i seksualnu orijentaciju, tjelesne karakteristike, ono što želimo biti, ono što ne želimo biti.

Master status je onaj sloj identiteta s kojim društvo identificira osobu, pri čemu se zanemaruju ostali slojevi identiteta. Master status je odgovor na pitanje „Što je prvo što

5 Prilagođeno prema: Brajković, S., Milinović, N., ur. (2015). *Obrazovanje za društvenu pravdu*. Zagreb: Pučko otvoreno učilište „Korak po korak“.

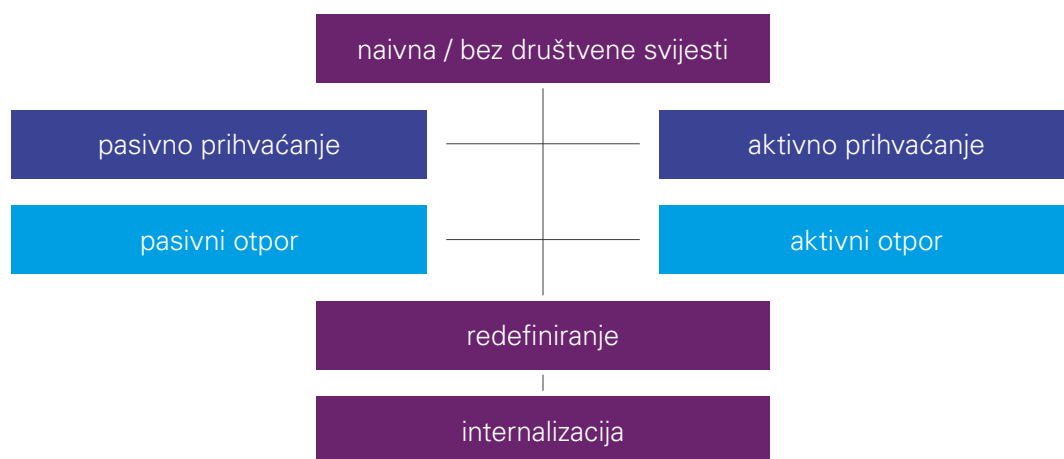
ljudi pomisle o meni kad me vide?”. Ako se ono što društvo prvo vidi kod osobe u tom društvu negativno vrjednuje, tada će i osoba taj sloj svog identiteta vjerojatno vrjednovati kao nepoželjan. S druge strane, ako je osoba svjesna različitih slojeva svoga identiteta, od kojih su mnogi stvar njezina izbora, sebe doživljava kao autonomnu osobu koja ima mogućnost izbora i zbog toga se dobro osjeća.

Identitet je slojevit. Neki slojevi identiteta su lakše uočljivi (kao što su spol i tjelesne karakteristike), a neki manje iako ih osoba može smatrati bitnim dijelovima vlastitog ‘ja’ (npr. religijsku ili nacionalnu pripadnost).

Identitet je promjenljiv, mijenja se s obzirom na kontekste i odnose. Tijekom života stječemo neke nove identitete, a neke gubimo. Ista iskustva koja su utjecala na formiranje identiteta u jednom trenutku kasnije mogu biti reinterpretirana na nov način.

TEORIJA RAZVOJA DRUŠTVENOG IDENTITETA⁶

Teorija razvoja društvenog identiteta opisuje karakteristike koje su zajedničke procesu razvoja identiteta za članove svih društvenih grupa. U modelu su zbog konceptualne jasnoće predstavljene faze razvoja identiteta koje pretpostavljaju da se osoba uredno kreće iz jedne faze u drugu iako u stvarnosti većina ljudi istodobno prolazi kroz nekoliko faza, živeći mješavinu društvenih identiteta. Prikazani model (slika 1: Faze razvoja društvenog identiteta) može biti od pomoći u razumijevanju vlastitih perspektiva i perspektiva studenata prilikom odabira strategija poučavanja.

Slika 1: Faze razvoja društvenog identiteta

6 Prilagođeno prema: Hardiman R., Jackson B. W. (1997). Conceptual foundations for social justice courses. U: M. Adams, L. A. Bell, P. Griffin, (ur.), *Teaching for diversity and social justice: A sourcebook*. (str. 23–29). New York: Routledge.

PRVA FAZA – FAZA NAIVNOSTI / BEZ SOCIJALNE SVIJESTI

Pri rođenju i tijekom ranog djetinjstva pripadnici minorizirane, kao ni pripadnici dominantne društvene grupe nisu svjesni složenih pravila prikladnog ponašanja. Ne razumijevajući pravila, djeca naivno reagiraju iz vlastitih potreba, interesa i znatiželje, bez svijesti o razlikama u društvenim grupama i pritom krše i suprotstavljaju se društvenim pravilima tipičnima za članove određenog društvenog identiteta. Kroz reakcije odraslih na kršenja pravila djeca počinju učiti o tome što znači biti član neke društvene grupe – bilo kao pripadnik/pripadnica dominantne ili minorizirane društvene grupe.

Na prijelazu iz naivne faze u svjesno prihvaćanje pripadnici dominantne i minorizirane društvene grupe postaju svjesni razlike između sebe i članova drugih društvenih grupa. Iako se možda ne osjećaju potpuno ugodno s ljudima koji su različiti, uglavnom se ne osjećaju prestrašeno, neprijateljski, superiorno ili inferiorno. Djeca u ovoj fazi pokazuju zanimanje za razumijevanje razlika među ljudima i često postavljaju pitanja kojih se odrasli srame ili ih zastrašuju. To su pitanja poput: „Zašto ljudi imaju različitu boju kože?” ili „Mogu li se dvije žene vjenčati?”. Ova faza je kratka i obuhvaća razdoblje od rođenja do triju ili četiriju godina starosti.

Brojni događaji doprinose prijelazu iz ove naivne faze u fazu prihvaćanja njihove društvene dominacije ili subordinacije. Čini se da su u tom procesu socijalizacije najznačajniji faktori socijalizacije roditelji (koji su modeli za stavove i ponašanja te koji prenose važne poruke svojim riječima i šutnjom, postupcima i nedjelovanjem), formalni obrazovni sustav (koji uključuje odgojitelje, formalni i skriveni kurikulum), vršnjaci (koji postavljaju standarde za primjereno i neprimjereno ponašanje), vjerske organizacije, masovni mediji i šira društvena zajednica sa svojim normama, zakonima, društvenim strukturama i kulturama, koja postavlja formalna i neformalna ograničenja za ponašanje građana.

Dvije povezane promjene događaju se tijekom prelaska u fazu prihvaćanja. Prvo, mladi pripadnici dominantne ili minorizirane grupe počinju učiti i usvajati ideologiju ili sustav uvjerenja o vlastitoj i drugim društvenim grupama. Drugo, počinju učiti da svijet ima pravila, zakone, institucije i autoritete koji dopuštaju određeno ponašanje i zabranjuju druge, čak i ako ta pravila nemaju smisla i krše druga načela poput slobode i ravnopravnosti. Ovaj proces socijalizacije rezultira drugom fazom razvoja identiteta, prihvaćanjem.

DRUGA FAZA – PRIHVAĆANJE

Faza prihvaćanja predstavlja svjesnu ili nesvjesnu internalizaciju logičkog sustava dominantne kulture. Ljudi su u ovoj fazi prihvatili poruke o superiornosti pripadnika dominantne grupe i inferiornosti pripadnika minorizirane grupe.

Faza prihvaćanja ima dvije manifestacije, pasivnu i aktivnu, koje se odnose na relativnu svijest i namjeru s kojom se osoba drži dominantnog sustava uvjerenja.

Pripadnici dominantne grupe u fazi prihvatanja

Pripadnici dominantne grupe koji su u fazi pasivnog prihvatanja internalizirali su kodove odgovarajućeg ponašanja dominantne grupe. Drugim riječima, oni više ne trebaju svjesno propitivati svoje djelovanje ili razmišljanja. Na primjer, bijeli trgovac pažljivo promatra kupce Rome kako bi provjerio krađu li u trgovini ili menadžer katolik određuje datum važnog sastanka na muslimanski praznik. Pitanja koja su se pojavila tijekom naivne faze potisnuta su te su pojedinci u stanju bez ikakvih sumnji živjeti svoj život. Kad se povremeno pojavljuju pitanja, postoji ugrađeni sustav racionalizacije na koji se može vratiti i koji osigurava odgovore.

Pripadnici dominantne grupe u fazi prihvatanja uglavnom nisu svjesni da imaju povlastice kao članovi dominantnih grupa. Oni obično nisu svjesni da sebe i druge pripadnike svoje grupe smatraju superiornima. Smatraju da je njihovo iskustvo normativno, odnosno da se 'stvari naprosto tako rade'. Na primjer, heteroseksualci smatraju da bi svi muškarci trebali biti heteroseksualni i muževni, a oni koji odstupaju su bolesni ili nenormalni. Ovakvo pasivno prihvatanje suptilnije je nego izravno vjerovanje u superiornost, ali u praksi ima iste negativne učinke kao i aktivno prihvatanje.

Pripadnici dominantne grupe koji su u fazi aktivnog prihvatanja imaju tendenciju izravno izražavati svoju superiornost. U ekstremnom obliku oni se mogu pridružiti organizacijama koje su stvorene za promicanje nadmoći. Mnogi koji su u fazi aktivnog prihvatanja posvećuju život održavanju svoje dominantne perspektive i privilegija.

Većina pripadnika dominantne grupe ostaje u ovoj fazi i u odrasloj dobi, sve dok ih neke okolnosti ili događaji ne potaknu na prijelaz u fazu otpora. Ovaj prijelaz označava zbunjujuće i često bolno razdoblje. Informacije ili iskustva koja su u suprotnosti s njihovim dotadašnjim stavovima u početku zanemaruju ili shvaćaju kao izolirane događaje ili izuzetke. Postupno, kako se pojedinac počinje susretati sa sve više konfliktnih informacija, počinje shvaćati da su ovi izolirani incidenti uočljiv obrazac. Suprotnosti koje pokreću prijelazno razdoblje mogu se pojaviti u obliku osobne povezanosti ili prijateljstva s pripadnicima minorizirane grupe ili kroz značajne društvene događaje ili informacije predstavljene u knjigama, medijima i formalnom obrazovanju. Preispitivanje koje započinje tijekom ove izlazne faze prihvatanja omogućuje prelazak u fazu otpora.

Pripadnici minorizirane grupe u fazi prihvatanja

U fazi prihvatanja pripadnici minorizirane grupe naučili su i prihvatili poruke o vlastitoj inferiornosti i inferiornosti svoje grupe. Te negativne poruke često egzistiraju paralelno s pozitivnim porukama koje odrasli ili njihovi vršnjaci odašilju unutar svoje društvene grupe. Zbog toga osoba razvija različite stupnjeve kognitivne disonance.

Pripadnici minorizirane grupe koji su u fazi pasivnog prihvatanja nesvjesni su u kojoj mjeri njihove misli, osjećaji i ponašanja odražavaju ideologiju dominantne grupe. Tako neke žene radije rade za muškarce ili traže usluge od muških liječnika, stomatologa i odvjetnika zbog

uvjerenja da žene nisu dovoljno pametne ili sposobne baviti se tim poslovima.

Pripadnici minorizirane grupe koji su u fazi aktivnog prihvatanja svjesno se poistovjećuju s dominantnom grupom i njezinom ideologijom. Na primjer, neke žene se protive zagovaranju ženskih prava jer smatraju da su žene predodređene za neke poslove ili neki Romi smatraju da se trebaju provoditi dodatne i posebne mjere kontrole trošenja sredstava socijalne skrbi namijenjenih samo Romima. Socijalizacija minorizirane grupe u pogled na svijet koji ima dominantna grupa je u osnovi nevidljivi proces od kojeg se teško odučiti. Čak se i ljudi koji imaju potrebu za propitivanjem svog trenutnog statusa mogu dati zavesti nagradama većine i ne promijeniti svoja uvjerenja.

Ljudi koji dođu do faze izlaženja iz prihvatanja počinju prepoznavati trajne i štetne učinke naučenog logičkog sustava i obrazaca ponašanja.

TREĆA FAZA – OTPOR

Faza otpora odnosi se na povećanu svijest o postojanju opresije i njezinu utjecaju na pripadnike dominantne i minorizirane grupe.

Pripadnici dominantne grupe u fazi otpora

Kao rezultat iskustava i informacija koje osporavaju prihvaćenu ideologiju, pripadnici dominantne grupe koji ulaze u otpor odbacuju ranije društvene pozicije i počinju formulirati nov pogled na svijet. Ovo je dramatičan paradigmatički pomak s ideologije koja okrivljuje žrtve za njihovo stanje prema ideologiji koja vlastitu grupu imenuje kao izvore opresije. Ljudi postaju svjesni da opresija postoji i uzrokuje nejednakost među društvenim grupama. Nadalje, osobe započinju s istraživanjem vlastite uloge u perpetuiranju opresije. Na primjer, osoba koja od djetinjstva govori hrvatski jezik može prvi put postati svjesna svojih privilegija pri zapošljavanju, na putovanjima ili u školovanju.

U ovoj je fazi dominantan osjećaj gnjev i ljutnja na pripadnike vlastite društvene grupe i prirodu vlastitog socijalnog identiteta. Neki ljudi ne žele biti članovi vlastite dominantne grupe i distanciraju se od drugih koji ne dijele njihovu novu svijest. Neki se sukobljavaju s drugim pripadnicima svoje dominantne grupe zbog opresivnih postupaka i stavova. Neki su izopćeni jer se njihovo ponašanje i stavovi doživljavaju kao prijetnja ostalim pripadnicima grupe koji se nalaze u fazi prihvatanja. Oni koji pružaju otpor otpočinju razvijati nov identitet, pri čemu on ne mora nužno biti pozitivan. Tada je zadaća redefiniranja uključivanje u proces razvijanja novog društvenog identiteta koji je pozitivan.

Pripadnici minorizirane grupe u fazi otpora

Utvrđivanje i preispitivanje kumuliranog iskustva opresije i njezinih negativnih učinaka vodi pripadnike minoriziranih grupa u fazu otpora. To obično započinje preispitivanjem prethodno prihvaćenih „istina“ o tome kako stvari funkcioniraju (na primjer, da su muškarci superiorni).

Postupno članovi minorizirane grupe postaju vještiji u prepoznavanju opresivnih premisa utkanih u sve aspekte njihova društvenog iskustva. Moguće je da počinju osjećati pojačano neprijateljstvo prema dominantnim društvenim grupama.

U ovom trenutku članovi minorizirane grupe internaliziraju antitezu ranijeg prihvatanja i mogu osjetiti pojačan i ponekad neodoljiv bol i bijes. U ovoj fazi članovi minorizirane grupe često prihvaćaju potpuno negativne stavove – *anti-white*, *anti-male*, *anti-straight* i formiraju identitet u opoziciji prema opresoru.

Za većinu ljudi u fazi otpora primarni je zadatak riješiti se svojih internaliziranih opresijskih uvjerenja i stavova. Tijekom faze otpora ljudi često postaju proaktivni i otkriju da imaju određenu snagu iako ne iste vrste kao i članovi dominantnih grupa. Također, prepoznaju da su se prije pitali „Tko nisam?“. Novim pitanjem „Tko sam ja?“ izlaze iz faze otpora i ulaze u fazu redefiniranja.

ČETVRTA FAZA – REDEFINIRANJE

Fokus u fazi redefiniranja je na stvaranju identiteta koji je neovisan o opresivnom hijerarhijskom sustavu.

Pripadnici dominantne grupe u fazi redefiniranja

U ovoj fazi se počinje redefinirati identitet društvene grupe koji je neovisan o socijalnoj opresiji i stereotipizaciji drugih grupa. U prethodnim fazama pripadnici dominantne grupe nisu se bavili vlastitim društvenim identitetom, već su se fokusirali na ljude iz minoriziranih grupa i njihove probleme (faza prihvatanja) ili su reagirali na opresiju (faza otpora). Iskustva u otporu ostavila su negativne osjećaje prema pripadnosti vlastitoj društvenoj grupi, zbunjenost o vlastitoj ulozi u opresiji i izoliranost od mnogih drugih članova vlastite društvene grupe. Razvijanje pozitivne definicije njihova društvenog identiteta i identificiranje pozitivnih aspekata kulture kojoj pripadaju nužni su elementi ove faze. Muškarci koji formiraju grupe kako bi ispitali svoju socijalizaciju i kritički procijenili definiciju muževnosti koju su internalizirali ilustriraju ljude u ovoj fazi.

Za razliku od negativnih osjećaja prema identitetu vlastite društvene grupe u fazi otpora, ljudi u redefiniranju razvijaju ponos prema svojoj grupi i osjećaj osobnog poštovanja. Oni počinju razumijevati da sve grupe imaju jedinstvene i različite vrijednosti koje obogaćuju ljudski život, ali da nijedna kultura ili društvena grupa nije bolja od druge. Kad se razvije osjećaj ponosa na sebe i svoju grupu, javlja se i spremnost na spontanije djelovanje u skladu s vlastitim vrijednostima u svakodnevnom životu.

Pripadnici minorizirane grupe u fazi redefiniranja

U fazi redefiniranja pripadnici minorizirane grupe primarno se bave definiranjem sebe kao neovisnih u odnosu na uočene snage i/ili slabosti većine. Faza redefiniranja posebno je

značajna jer se upravo u tom trenutku preusmjerava pažnja i energija iz brige za interakcije s većinom prema brizi za kontakte s članovima vlastite društvene grupe koji su u istoj fazi. Ovakav tip ponašanja percipira se kao nešto negativno u opresivnom društvu pa su oni koji se tako ponašaju označeni kao problematični ili separatisti. Pripadnici dominantne grupe koji su radili na tome da minorizirani postanu prihvaćeni u društvenim institucijama bit će posebno zbunjeni tim očiglednim samosegregacijskim i nezahvalnim ponašanjem. Međutim, pripadnici minoriziranih u redefiniciji ne smatraju interakciju s većinom korisnom u svojoj potrazi za pozitivnim identitetom.

Potruga za društvenim identitetom često uključuje obnavljanje grupnog nasljeđa. Revizijom ili istraživanjem svojeg kulturnog nasljeđa ljudi u redefiniranju često pronalaze vrijednosti, tradiciju, običaje, filozofske pretpostavke i koncepte koji su im privlačni. Ponovno otkrivaju mnoge aspekte svoje baštine koji su se prenosili generacijama i koji i danas utječu na njihov način života. Oni postaju svjesniji jedinstvenosti svoje grupe i shvaćaju da su znatno više od žrtava opresije. Budući da svoj grupni identitet počinju doživljavati na način koji potiče ponos, možda će ga i preimenovati. Kada ljudi u redefiniranju počnu razmišljati o implikacijama koje taj novi osjećaj jastva ima na sve aspekte života, oni napuštaju ovu fazu i ulaze u internalizaciju.

PETA FAZA – INTERNALIZACIJA

U fazi internalizacije glavni je zadatak uključiti identitet razvijen u fazi redefiniranja u sve aspekte svakodnevnog života. Iako je došlo do internalizacije, vjerojatno je da će ljudi ponovno naići na situacije koje ih vraćaju u ranije poglede na svijet.

Pripadnici dominantne grupe u fazi internalizacije

U ovoj je fazi većina onih koji su svjesni svoje prošlosti zabrinuta za stvaranje ravnopravnije budućnosti i pokušava primijeniti i integrirati svoj novi društveni identitet u druge aspekte svoga cjelokupnog identiteta jer će promjena jedne dimenzije nesumnjivo utjecati na sve ostale. Implicitno pojam internalizacije predstavlja pretpostavku da novi aspekti postaju prirodni dio ponašanja tako da ljudi djeluju nesvjesno, bez vanjske kontrole i bez potrebe da svjesno razmišljaju o onome što rade. Novo ponašanje postaje spontano.

Pripadnici minorizirane grupe koji su u fazi internalizacije

U ovoj su fazi minorizirani u procesu integriranja i internalizacije svoje novorazvijene svijesti i grupnog ponosa. Oni shvaćaju da je proces redefiniranja identiteta vrijedno iskustvo učenja i širenja svijesti. Sada je vrijeme da se ovaj novi osjećaj jastva testira u širem kontekstu od referentne grupe na koju su bili orijentirani u fazi redefiniranja i da se utvrdi kakve će efekte ovaj novi društveni identitet imati na brojne društvene uloge koje ljudi igraju. U fazi internalizacije započinje se s interakcijom i često pregovaranjem sa značajnim ljudima u njihovu životu radi utvrđivanja vrste socijalnih interakcija koje će služiti njihovu novom društvenom identitetu. Čak i u situacijama kad njihova perspektiva nije

cijenjena i pregovaranje ne uspije, oni otkrivaju da mogu ustrajati na temelju novorazvijenog samopoštovanja i samosvijesti.

Sljedeći značajan aspekt je uvažavanje patnje svih drugih minoriziranih grupa koje trpe bilo koji oblik opresije. Nakon što je prošla kroz ovaj proces, osoba s internalizacijskom sviješću lakše razumije pripadnike drugih diskriminiranih grupa. Manja je vjerojatnost da će pripadnici minorizirane grupe u fazi otpora ili redefiniranja moći priznati koegzistirajuće identitete onih iz dominantnih grupa. Nadalje, oni koji su žrtve više od jednog oblika opresije (na primjer, Romkinje ili homoseksualci s invaliditetom) smatraju da njihov razvojni proces u jednom području njihova društvenog identiteta može biti koristan i u razvoju njihovih drugih identiteta. U osnovi ne postoji faza izlaska iz ove faze; to su cjeloživotno istraživanje i rast.

4. RADIONICA: STEREOTIPI, PREDRASUDE I DISKRIMINACIJA

DIE MODEL

Studenti danas ne samo da trebaju međunarodno iskustvo već trebaju i sposobnost aktivnog transformiranja vlastitog iskustva.

J. M. Bennett

Studenti sve više dolaze u kontakt s različitostima, a i sami se međusobno razlikuju po nacionalnosti, boji kože, spolnoj orijentaciji i dr. Različitost studenata zahtijeva od sveučilišta implementaciju novih pristupa i strategija poučavanja koje potiču razvoj kritičkog mišljenja i pogleda na svijet izvan zadanih okvira vlastitog iskustva.

Na nepoznate ljude ili situacije u kojima se nađemo najčešće reagiramo subjektivnim procjenama projicirajući svoje prosudbe na ono što mislimo da vidimo (ili čujemo ili osjećamo ili na drugi način percipiramo). Ova vrsta projekcije je posebno rizična kada ljudi koji nemaju iskustva s različitostima, a sličnih su iskustava ili podrijetla, pronalaze potvrdu svojim mišljenjima u međusobnom slaganju. Konsenzus u načinu mišljenja uči se i prenosi s generacije na generaciju kroz kulturu, nesvjesno. Naša vjerovanja, vrijednosti i kulturološka perspektiva uglavnom su prešutna i neproverjena, uče se i internaliziraju u ranoj dobi i utječu na gotovo sve što radimo. Budući da se kulturološka pravila uče uglavnom implicitno i nesvjesno, tijekom procesa socijalizacije, ljudi često ne prepoznaju kako je njihovo mišljenje opterećeno upravo kulturološkim normama, nego vjeruju da je način na koji misle i djeluju normalan. Naša kultura uči nas pogledu na svijet i načinima tumačenja svijeta.

Kad prelazimo iz jedne kulture u drugu, često se prvi put susrećemo s različitim gledištima – pogledima na svijet. U takvim situacijama kulturoloških razlika skloni smo prosuditi druge,

proglasiti ih čudnima, nepristojnima, pogrešnima. Ako smo u stanju promijeniti svoje gledište, svoju *leću* kroz koju gledamo druge, možemo bolje razumjeti njihova, drugačija stajališta.

DIE vježba je namijenjena preispitivanju osobnih i kulturoloških pretpostavki, promicanju uočavanja složenih kognitivnih procesa i važnosti izlaska iz postojećih kognitivnih okvira u susretu s nepoznatim.

DIE vježba potiče promjenu uobičajenih reakcija u određenim situacijama ili u odnosu na određene kategorije ljudi, odlaganje automatskih reakcija te osvještavanje kako se lako i nesvjesno može upasti u područje neopravdanog prosuđivanja. Svrha vježbe je pomoći ljudima razlikovati objektivne opise, subjektivne interpretacije i emocionalne procjene. Vježba se često provodi tijekom edukativnih aktivnosti kojima je cilj razviti interkulturalne kompetencije ili razviti društvenu pravdu. DIE vježba provodi se pomoću nejasnih ili neodređenih predmeta ili slika koje sudionici u vježbi opisuju, odnosno odgovaraju na pitanja „Što je na fotografiji?” ili „Kakav je to predmet?”. Kasnije, tijekom refleksije sudionike se vodi kroz kognitivni proces **D**(eskripcije) – **I**(nterpretacije) – **E**(valuacije). Zatim se, koristeći model, radi na razumijevanju drugih kultura, događaja ili ideja.

D – DESKRIPCija, opis (eng. *description*):

opisivanje samo onoga što realno vidimo (ili čujemo). „Što vidim/čujem?”

I – INTERPRETACIJA, tumačenje (eng. *interpretation*):

tumačenje onoga što što vidimo ili čujemo. „Zašto se to dogodilo?”

E – EVALUACIJA, vrjednovanja (eng. *evaluation*):

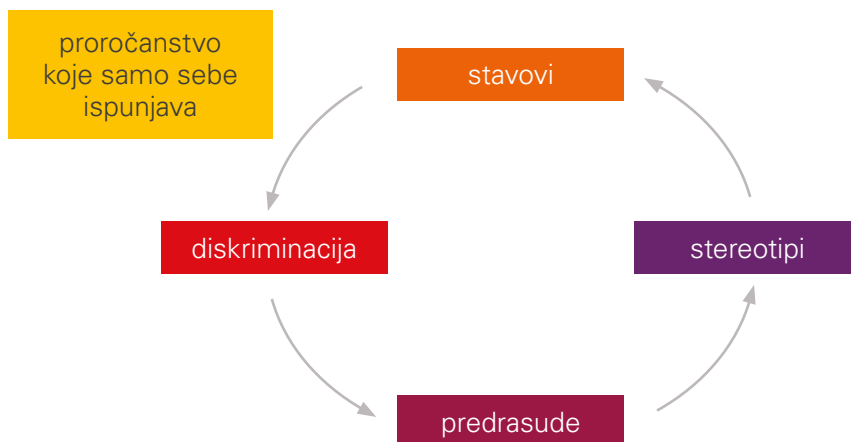
dajemo sud o onome što smo protumačili. Pripisujemo vrijednost onome što vidimo i što smo protumačili. „Kako se ja osjećam u vezi s tim?”, „Kako se on/ona osjeća?”

U obrazloženju vježbe objašnjava se činjenica da ljudi često ne razlikuju objektivno promatranje (činjenice) od tumačenja (interpretacije) i evaluacije (vrjednovanja). Tumačimo ono što vidimo i dajemo pretpostavku o onome što se događa ili se dogodilo. Tumačenje može i ne mora biti točno. Naši su mozgovi uvjetovani tako da tumače te na taj način traže smisao u onome što vidimo i čujemo. Interpretacija se događa pod utjecajem našeg svjetonazora, postojećih pristranosti, kulturoloških normi, iskustva i dr. Kada ne razlikuju činjenice od interpretacija i evaluacija, ljudi reagiraju i govore iz osobne i kulturne perspektive misleći da opisuju objektivnu istinu. Budući da nas upravo naša kultura uči načinima tumačenja svijeta, u susretu s drugim kulturama često se prvi put susrećemo s različitim gledištima.

Za nepristran pristup ljudima ili situacijama ključno je razlikovati deskripciju, odnosno činjenice od tumačenja i evaluacije, odnosno sudova. To je posebno važno kada se ljudi različitih kultura okupljaju na mjestima kao što su fakulteti, vrtići, škole i druga radna mjesta.

CIKLUS STEREOTIPI – PREDRASUDE – DISKRIMINACIJA

CIKLUS DISKRIMINACIJE

Stereotip⁷ je pojednostavljena generalizacija o određenoj grupi, rasi ili spolu. Obično sadrži i pogrdne konotacije (npr. 'svi su Romi lijeni', 'nijedan muškarac nije zainteresiran za odgoj djece'). Stereotipi nastaju na temelju stavova. **Stavovi su trajno, pozitivno ili negativno vrjednovanje ljudi, objekata ili ideja i najčešće ih usvajamo tijekom socijalizacije unutar vlastite kulture (npr. 'tko je nezaposlen, lijen je').**

Svaki stav ima tri komponente: kognitivnu (što mislimo), afektivnu (što osjećamo) i konativnu (što radimo). Tijekom nastanka stereotipa informacije koje su istinite se iskrivljuju, generaliziraju i prilagođavaju određenim stavovima te se interpretiraju u skladu s njima.

Stereotipi uglavnom nastanu u trima prepoznatljivim misaonim koracima:

1. stvaranje upadljivih kategorija – kad upoznajemo ljude, usmjeravamo se na karakteristike koje su najupadljivije zanemarujući pritom ostale (npr. plava kosa)
2. spajanje upadljive kategorije sa stavom (npr. 'ljudi koji brinu o izgledu ne mare za znanje'; 'osobe koje boje kosu brinu samo o svom izgledu')
3. stvaranje netočnih generalizacija o grupi (stereotipa) – na temelju upadljivih atributa donosimo zaključke o osobi i generaliziramo o grupama kojima ona pripada (npr. 'sve su plavuše glupe').

7 Prilagođeno prema: Brajković, S., Milinović, N., ur. (2015). *Obrazovanje za društvenu pravdu*. Zagreb: Pučko otvoreno učilište „Korak po korak“.

Stereotipi su korijen predrasuda koje imamo prema drugim ljudima te diskriminatornog ponašanja prema njima. Odnose se na pregeneralizirano i prejednostavno mišljenje. Često se temelje na krivim informacijama, predrasudama i/ili lažima. Budući da se radi o generalizacijama, stereotipi se najčešće kriju iza rečenica koje započinju sa „Svi (...)” ili „Svi su oni (...)”. Svaki put kad generaliziramo o grupi ljudi, kao što često činimo opisujući koju kulturu, suočavamo se s mogućnošću stereotipiziranja. Kako bismo smanjili štetu koju čine stereotipi, potrebno je svako kulturno poopćavanje smatrati aproksimacijama, a ne apsolutnim opisima.

Predrasude su sudovi koji se unaprijed donose o kome, a na temelju otprije razvijenih stavova i uvjerenja o čitavoj grupi ljudi kojoj ta osoba pripada, odnosno na temelju stereotipa. Predrasude su uvjerenja koja su vrlo često iracionalna i vrlo se rijetko temelje na stvarnim, istinitim informacijama ili stvarnom životnom iskustvu. Temelje se na nepotpunim informacijama ili informacijama koje su djelomično točne i koje iskrivljuju istinu o nekim grupama ljudi zbog ograničenog znanja i iskustva s pripadnicima te grupe. I one se, kao i kultura, usvajaju tijekom socijalizacije kada se usvajaju **kolektivne predrasude** o određenim grupama ljudi. Predrasude mogu biti pozitivne ili negativne. Ipak, bez obzira na to kakve su, one nikad nisu pravedne jer se ne temelje na istini o kome, nego na onome što pretpostavljamo o grupi ljudi kojoj ta osoba pripada. Predrasude nastaju kad stereotipima dodamo određenu vrijednost.

Budući da je dio predrasuda u društvu prihvatljiv, mi ih i ne vidimo kao predrasude nego kao istine te ih nesvjesno, najčešće u govoru, promoviramo (npr. „Daj svoj mobitel Marku, on je muško, on će ga znati popraviti!”).

Etiketiranje je poistovjećivanje nečije čitave osobnosti s jednom osobinom, aktivnošću ili ponašanjem koja se negativno vrjednuje (npr. ‘hiperaktivan’, ‘retardiran’, ‘štreber’). Etiketiranje je proces stalnog ‘označavanja’ osoba ‘etiketama’, što čine drugi ili društvo u cjelini. Tih ‘naljepnica’ ljudi u početku nisu svjesni iako one imaju značajan utjecaj na njihovo ponašanje kroz proces koji nazivamo *samoispunjavajuće proročanstvo* ili Pigmalionov efekt (objašnjeno u nastavku). Etiketiranje je često nesvjesno i skriva se, primjerice, u nadimcima (Mali, Crni), ali i u jeziku stručnjaka. Gordon Stobart (2014) smatra da je neophodno promijeniti rječnik koji koristimo u odgojno-obrazovnim ustanovama. „Da mogu”, kaže on, „ja bih zabranio riječ *sposobnost*. Trebamo se fokusirati na napredak, na proces učenja, na rad, a ne na dijete koje *nema sposobnosti*. *Sposobnost* omogućava etiketiranje / lošu reputaciju, što značajno utječe na to kako se tretiraju djeca u školama ”.

Niska očekivanja su naša uvjerenja o minoriziranim grupama i razlozima zbog kojih pripadnici minoriziranih grupa nemaju jednake šanse. Značajno utječu na naše stavove i očekivanja prema njima.

Pristranost je uvjerenje ili postupak kojim se favorizira ili dovodi u nepovoljan položaj pojedinca ili člana neke grupe. To je, i u jednom i u drugom slučaju, nepravedan tretman

pripadnika određene grupe samo zbog njihova zajedničkog identiteta. Unutarnja pristranost je pojava smatranja grupe i identiteta kojima pripadamo pozitivnijima od onih kojima ne pripadamo. Ona se očituje u činjenici da tražimo više dokaza kako bismo ispravili stereotipno razmišljanje o drugim grupama ljudi u odnosu na broj dokaza, odnosno točnih informacija koje su nam potrebne da bismo ispravili razmišljanje o vlastitoj grupi.

Samoispunjavajuće proročanstvo je proces u kojem osoba ima očekivanja od druge osobe te ta očekivanja svjesno ili nesvjesno utječu na njezino ponašanje prema toj osobi. Kad imamo negativnu sliku o grupi ili osobi, onda se i fokusiramo na njezine najlošije kvalitete. S druge strane, kad imamo pozitivan pristup, onda nam je lako vidjeti najbolje u njoj. Ta osoba osjeća naše signale i počinje se ponašati u skladu s našim očekivanjima čineći tako da se ta očekivanja pokažu istinitima.

Diskriminacija je neravnopravan tretman ljudi samo zato što pripadaju određenoj društvenoj kategoriji prema kojoj imamo razvijene predrasude. Može biti usmjerena protiv pojedinca ili grupe, na temelju podrijetla, rase, klasne pripadnosti, dobi, tjelesnih sposobnosti, religijskih uvjerenja, seksualnog opredjeljenja itd. (na primjer, smanjena očekivanja od djece na temelju njihovih razvojnih teškoća). Diskriminacija je provođenje predrasuda u praksi. Naše predrasude prema drugima usmjeravaju naše misli, organiziraju naše vrijednosti i utječu na naše ponašanje. Ako ne propitujemo predrasude, one značajno utječu na naše ponašanje. Bez obzira diskriminiramo li koga namjerno ili ne, pomažemo u održavanju nepravde.

Stereotipi, predrasude i diskriminacija su međusobno povezane i međusobno se hrane. Na primjer, diskriminacija po rasnoj osnovi uključuje mišljenje da su ‘svi crnci agresivni’ (stereotip) i negativne emocije prema pripadnicima te grupe, koje uključuju strah, nasilje, gađenje, što uzrokuje diskriminaciju da izbjegavamo osobe tamnije boje kože.

5. RADIONICA: OPRESIJA

OPRESIJA

Sve kategorije društvenih grupa (npr. spol) najčešće su organizirane u tzv. binarne (ili/ili) identitete (npr. muškarci/žene)⁸. Ti identiteti nalaze se u dinamičnim odnosima, pri čemu je svaki identitet određen i onim drugim identitetom. Identitet *muškarac* dobiva pravo značenje tek kada razumijemo što je identitet žena. Ne samo da su društvene grupe konstruirane

8 Prilagođeno prema: Sensoy, Ö., DiAngelo, R. (2011). *Is Everyone Really Equal?: An Introduction to Key Concepts in Social Justice Education*. New York: Teachers College Press.

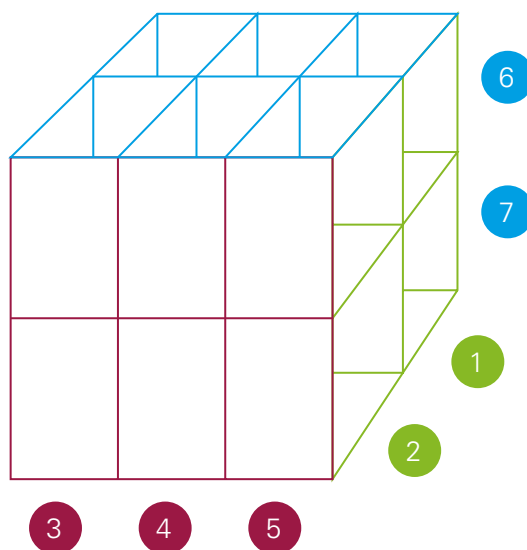
kao binarni (suprotni) identiteti već se svrstavaju i u hijerarhiju. To znači da je jedna grupa (u ovom slučaju muškarci) pozicionirana kao vrijednija od svoje suprotnosti (žena). Grupa koja se pozicionira kao vrijednija (dominantna grupa) imat će više pristupa društvenim resursima.

Grupa koja se pozicionira kao manje vrijedna (minorizirana grupa) imat će manji pristup društvenim resursima.

Opresija (ugnjjetavanje) je skup politika, praksi, tradicija, normi kojima se sustavno iskorištava jedna društvena grupa u korist druge. Izrazi koji se koriste za opisivanje tih odnosa nejednakosti između dominantnih i minoriziranih grupa obično se zovu i “-izmi”.

Opresija se može provoditi:

- 1. na razini stavova (implicitno)
- 2. na razini ponašanja (eksplicitno)
- 3. individualno
- 4. institucionalno
- 5. društveno
- 6. svjesno
- 7. nesvjesno.

Grupa koja ima koristi od opresije, eksploatacije, naziva se **dominantnom**, a grupa koja se eksploatira naziva se **minoriziranom**.

Opresija uključuje **ideološku dominaciju i nametanje kulture dominantne grupe minoriziranoj grupi**. Do opresije dolazi kada jedna grupa, zato što posjeduje moć, uspije implementirati svoje predrasude i diskriminaciju u institucije (institucionalizirati ih). Zbog institucionalizacije pripadnici dominantne grupe ne moraju učiniti ništa specifično kako bi sudjelovali u opresiji minorizirane grupe jer su predrasude i diskriminacija već normalizirane, odnosno uzete zdravo za gotovo i provode se po automatizmu.

MINORIZIRANA GRUPA	OPRESIJA	DOMINANTNA GRUPA
ljudi koji nisu bijele boje kože	rasizam	ljudi bijele boje kože
siromašni, srednja klasa, osobe koje imaju lošiji status u društvu	klasizam	bogati, osobe koje imaju bolji status u društvu
žene, transrodne osobe	seksizam	muškarci
homoseksualci i biseksualci	heteroseksizam	heteroseksualci
osobe s tjelesnim teškoćama	ableizam	osobe bez tjelesnih i drugih teškoća
osobe druge nacionalnosti	nacionalizam	građani koji imaju nacionalnost države u kojoj žive
mladi i osobe starije životne dobi	ageizam	osobe srednje životne dobi

Tablica 1: Primjeri opresije te pripadajućih dominantnih i minoriziranih grupa (Sensoy i DiAngelo, 2011)

Razlika između opresije, predrasuda i diskriminacije je u tome što predrasude i diskriminacija opisuju dinamiku koja se događa na individualnoj razini. Suprotno tomu, opresija se događa kada se omogućuju predrasude i diskriminacija jedne grupe nad drugom i kada se one podupiru kroz društvenu i institucionalnu moć dominantne grupe. Opresija je više od pojedinačne, situacijske ili trenutne interakcije dviju osoba.

PREDRASUDA + PONAŠANJE = DISKRIMINACIJA

DISKRIMINACIJA + MOĆ = OPRESIJA

„Obrnuta opresija” ili „obrnuti -izmi” ne postoje jer se opresija uvijek odnosi na različit odnos moći između dviju (ili više) grupa, koji je povijesno determiniran i ugrađen u postojeće društvene odnose. Dakle, diskriminacija i opresija nisu isto. Svi ljudi imaju predrasude i diskriminiraju, ali samo dominantna grupa ima društvenu, povijesnu i institucionalnu moć da svoje predrasude implementira u čitavo društvo.

Internalizirana dominacija odnosi se na (često nesvjesno i nenamjerno) internaliziranje i slanje stalnih poruka dominantne grupe da su oni i njihova grupa superiorniji od minorizirane grupe i da zbog toga trebaju imati bolji položaj u društvu.

Primjeri iskazivanja internalizirane dominacije:

- racionaliziranje privilegija kao čega prirodnog („To je samo ljudska priroda – netko mora biti bolji.”)
- racionaliziranje privilegija kao da su zaslužene („Naporno sam radio da bih stigao tamo gdje jesam.”)
- shvaćanje svoje grupe kao više kvalificirane i one koja ima pravo na bolje poslove („Naravno da su mene zaposlili, pa ona je Romkinja.”)
- želja za odvojenim životom od minorizirane grupe („Želim da mi djeca odrastaju u dobrom susjedstvu.”)
- nedostatak zanimanja za perspektivu minorizirane grupe osim u prigodnim situacijama (poput Kineske nove godine)
- osjećaj kvalificiranosti za objašnjenje iskustava minoriziranih grupa („Mislim da ovo shvaćate previše osobno, osoba koja vam je to rekla nije tako mislila.”).

Internalizirana opresija odnosi se na (često nenamjerno) internaliziranje i slanje stalnih poruka minorizirane grupe da je njihova grupa inferiorna u odnosu na dominantnu i da zaslužuje niži položaj.

Primjeri iskazivanja internalizirane opresije:

- vjerovanje da su članovi dominantnih grupa kvalificiraniji i da zaslužuju bolje položaje („Neću se prijaviti na ovaj natječaj jer ionako neće mene izabrati.”)
- traženje stalnog odobravanja od članova dominantne grupe („Pitam se hoće li vam se ovo svidjeti.”)
- ponašanje na način koji zadovoljava dominantnu grupu i ne propituje položaj svoje grupe („Bolje je da u javnosti ne pokazujem naklonost istospolnim brakovima.”)
- niska očekivanja od sebe i članova svoje minorizirane grupe („To ionako nije za Rome.”)
- uvjerenje da je nesnalaženje u institucijama (poput obrazovanja, zaposlenja, zdravstvene zaštite) rezultat neznanja minorizirane grupe, a ne rezultat nejednako raspodijeljenih resursa između dominantnih i minoriziranih grupa („Ona ionako neće završiti školu.”)
- stalno kritiziranje članova minorizirane grupe jer se nisu odrekli normi vlastite kulture („Govori kao da je jučer došao.”).

7. RADIONICA: PRIMJENA UNIVERZALNOG DIZAJNA ZA POUČAVANJE U KURIKULU USMJERENOM NA STUDENTE

UNIVERZALNI DIZAJN UČENJA I POUČAVANJA U SVEUČILIŠNOJ NASTAVI

Univerzalni dizajn podrazumijeva oblikovanje proizvoda, prostora, programa i usluga koje koriste svi, u najvećoj mogućoj mjeri, bez posebnog prilagođavanja određenim grupama korisnika. Smisao univerzalnog dizajna je prevladavanje mnogih prepreka koje je čovječanstvo nelogično stvorilo, kako u stavovima tako i u okružju koje je posljedica tih stavova (Pavlović, 2012).

Proces univerzalnog dizajna zahtijeva razmatranje visokoškolske ustanove i usluga koje ona pruža u cjelini, kao i svake komponente ustanove i usluga pojedinačno. U tom se procesu preporučuju sljedeći koraci (Burgstahler, Cory, 2010):

1. IDENTIFICIRAJTE PREDMET UNIVERZALNOG DIZAJNA

Specificirajte ustanovu, program ili uslugu na koju želite primijeniti univerzalni dizajn.

2. DEFINIRAJTE OKRUŽENJE

Opišite ukupnu populaciju (npr. studente) i razmislite o njihovim potencijalnim različitostima (npr. spolu, dobi, etničkoj pripadnosti, materinskom jeziku, stilu učenja, sposobnostima).

3. UKLJUČITE KORISNIKE

Razmotrite kojim su sve društvenim grupama ustanova i njezine usluge namijenjeni i uključite ih u sve faze dizajniranja (razvoj, implementaciju, evaluaciju). Nastojte uvažiti što je moguće više različitih perspektiva.

4. USVOJITE SMJERNICE ILI STANDARDE

Kreirajte ili odaberite postojeće smjernice ili standarde i integrirajte ih s uspješnim praksama visokih učilišta temeljenima na univerzalnom dizajnu.

5. PRIMIJENITE SMJERNICE ILI STANDARDE

Primijenite univerzalni dizajn na visoko učilište uključujući organizaciju, procedure, usluge i druge komponente kako biste maksimizirali dobiti dizajna za osobe sa širokim rasponom različitosti.

6. PLANIRAJTE PROSTORNE UVJETE

Razvijte procese koji adresiraju pristupačnost usluga i informacija svim korisnicima (npr. osobama koje se kreću pomoću invalidskih kolica, osobama koje komuniciraju znakovnim jezikom, čitaju Brailleovo pismo).

7. OSIGURAJTE PODRŠKU SUDIONICIMA

Prilagođavajte i pružajte edukaciju i druge oblike podrške različitim sudionicima (administrativno-tehničkom osoblju, nastavnicima). Razgovarajte o ciljevima ustanove uvažavajući različitosti i inkluziju te njegujte prakse koje osiguravaju dobrodošlicu i pristupačnost svima.

8. EVALUIRAJTE

U periodične procjene ustanove uključite i usluge, metode i tehnike evaluacije temeljene na univerzalnom dizajnu te širok raspon korisnika. Modificirajte usluge prema povratnim informacijama različitih grupa korisnika. Osigurajte različite načine za razgovorane o rezultatima evaluacije (npr. *online*, tiskom, predstavljanjem na sastancima, u komunikaciji s osobljem).

Opisani procesi pomoći će da ustanova i usluge budu usklađene s načelima univerzalnog dizajna (nepristranošću, fleksibilnošću, jednostavnošću i intuitivnošću, uočljivošću, osjetljivošću na pogreške, ugodnošću te pristupačnošću), što povoljno utječe na studente i zaposlenike.

U visokoškolskoj nastavi univerzalni dizajn se postiže primjenom sljedećih načela (La, Dyjur, Bair, 2018):

1. VIŠESTRUKI NAČIN POTICANJA UKLJUČENOSTI STUDENATA

Ovo se načelo odnosi na različite mogućnosti uključivanja studenata u nastavni proces, a obuhvaća:

- raznolikost aktivnosti učenja i poučavanja (npr. izmjenjivanje predavanja, socijalnih oblika učenja, različitih metoda provjere znanja)
- interakcije među studentima (npr. diskusije, istraživanja, rješavanje problema, praktične zadatke)
- korištenje ICT tehnologije (npr. foruma, videomaterijala, mrežnih zadataka, pomoćne tehnologije)
- samoregulaciju i motiviranje (npr. jasne ciljeve nastavnih cjelina, samoprovjere znanja).

2. VIŠESTRUKI NAČIN PREDOČAVANJA

Ovo se načelo odnosi na osiguravanje različitih načina pristupa nastavnim materijalima i informacijama, a obuhvaća:

- dostupnost materijala i informacija (npr. korištenje formata koji su kompatibilni s programima za pretvaranje teksta u zvuk, kao što su pdf i doc formati, osiguravanje

preslika materijala u knjižnici, korištenje zajedničkog mrežnog portala za postavljanje materijala i dijeljenje informacija)

- multimodalne izvore informacija (npr. opise uz grafičke prikaze, transkripte uz videozapise, snimke predavanja)
- različite pristupe temama i konceptima (npr. statističke pokazatelje, narativne opise, studije slučaja, višestruke perspektive, dokaze)
- studentske materijale (npr. portfelje, konceptualne mape, ilustracije, rječnike, bilješke)
- razumijevanje ključnih koncepata (npr. smjernica za studiranje: isticanje ključnih pojmova i ishoda učenja na početku svake lekcije, vježbanje rješavanja zadataka, objavljivanje najčešćih pitanja i odgovora na mreži)
- provjera razumijevanja ključnih koncepata (npr. mrežnim forumima za diskusiju, postavljanjem pitanja i traženjem odgovora na nastavi).

3. VIŠESTRUKI NAČINI SUDJELOVANJA I IZRAŽAVANJA

Ovo se načelo odnosi na ohrabrivanje studenata da demonstriraju svoja postignuća u različitim oblicima i na različite načine, a obuhvaća:

- ispite (različite tipove pitanja, npr. višestrukog izbora, kratkih odgovora, nadopunjavanja, povezivanja)
- zadatke i demonstracije vještina (npr. prezentacije studenata, igranje uloga, debate, diskusije, praktičan rad)
- prilike za povratnim informacijama (npr. na početku ili kraju sata, u vrijeme konzultacija, u grupama koje vode studenti)
- uvažavanje različitosti studenata (npr. odabir oblika ispita sukladno sposobnostima, osiguravanje primjerene podrške i pomoćne tehnologije)
- umanjivanje anksioznosti u ispitnim situacijama (npr. pravovremenim davanjem preciznih uputa i definiranjem jasnih očekivanja, primjerima ispitnih pitanja, omogućavanjem podrške na konzultacijama).

Načela univerzalnog dizajna primjenjiva su na svim razinama obrazovanja, uključujući rani i predškolski odgoj i obrazovanje. U odgojno-obrazovnom kontekstu univerzalni dizajn za učenje pruža mogućnost diskretne individualizacije odgoja i obrazovanja. Univerzalni dizajn smatra se najboljim konceptom za inkluzivnu nastavu jer omogućava sudjelovanje studenata u nastavnom procesu neovisno o njihovim različitostima i znatno umanjuje potrebu za dodatnom prilagodbom nastave pojedinim studentima. Uzimajući u obzir raznolikost studenata, nastavnik kreira nastavni proces koristeći različite didaktičke metode, sredstva i tehnike, različite oblike izražavanja i strategije motiviranja studenata za aktivnim sudjelovanjem u obrazovnom procesu, a studentima nudi mogućnost izbora.

Literatura

Antulić Majcen, S., Pribela-Hodap, S. (2017). *Prvi koraci na putu prema kvaliteti: Samovrednovanje ustanova ranoga i predškolskoga odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja.

Barber, M. J., Mourshed, M. (2007). *How the world's best performing school systems come out on top*. McKinsey and Company.

<https://www.researchgate.net/publication/44838959> How the World's Best-Performing School Systems Come Out on Top

Bennett, J. (2008). On becoming a global soul: a path to engagement during study abroad. U: V. Savicki (ur.): *Theory, research, and application in international education*. (str. 13–31). Sterling, VA: Stylus Publishing.

Bouillet, D. (2018). *S one strane inkluzije djece rane i predškolske dobi: izvješće o provedenoj analizi pristupačnosti kvalitetnog ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja djece u ranjivim situacijama u Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2018/12/S_one_strane_inkluzije_FINAL.pdf

Burgstahler, Sh. E., Cory, R. C., ur. (2010). *Universal Design in Higher Education: From Principles to Practice*. Cambridge, Massachusetts: Harvard Education Press.

Claeys-Kulik, A.L., Jørgensen, T.E., Stöber, H. (2019). *Diversity, equity and inclusion in European higher education institutions: results from the INVITED project*. Brussels: European University Association.

Conley, A. (2010). Childcare: welfare or investment?. *International Journal of Social Welfare*, 19, 173–181.

Domović, V. (2011). Učiteljska profesija i profesionalni identitet učitelja. U: V. Vizek Vidović (ur.). *Učitelji i njihovi mentori*. (str. 12–37). Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

European Agency for Development in Special Needs Education (2011). *Teacher Education for Inclusion Across Europe – Challenges and Opportunities*, Odense, Denmark: European Agency for Development in Special Needs Education. *Teacher Education for Inclusion Across Europe – Challenges and Opportunities*

Europska komisija/EACEA/Eurydice/Eurostat (2009). *Tackling Social and Cultural Inequalities through Early Childhood Education and Care in Europe. Eurydice and Eurostat Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Europska komisija/EACEA/Eurydice (2019). *Eurydice Brief: Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Europska komisija/EACEA/Eurydice/Eurostat (2014). *Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe. 2014 Edition. Eurydice and Eurostat Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Europska komisija (2014). *Proposal for key principles of a Quality Framework for Early Childhood Education and Care: Report of the Working Group on Early Childhood Education and Care under the auspices of the European Commission*. Brussels: Directorate-General for Education and Culture.

Europska komisija/EACEA/Eurydice (2016). *Structural Indicators for Monitoring Education and Training Systems in Europe – 2016. Eurydice Background Report to the Education and Training Monitor 2016*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Europska komisija (2019). Preporuka za visokokvalitetne sustave ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja (COUNCIL RECOMMENDATION on High-Quality Early Childhood Education and Care Systems, 2019/C 189/02). Official Journal of the European Union.

Farnell, T., Doolan, K., Matković, T. i Cvitan, M. (2011). *Socijalna i ekonomska slika studentskog života u Hrvatskoj: nacionalno izvješće istraživanja eurostudent za Hrvatsku*. Zagreb: Institut za razvoj obrazovanja.

Forlin, Ch., ur. (2012). *Future directions for inclusive teacher education: An international perspective*. Oxon i New York: Routledge.

Hardiman R. Jackson B. W. (1997). Conceptual foundations for social justice courses. U: M. Adams, L. A. Bell i P. Griffin (ur.): *Teaching for diversity and social justice: A sourcebook*. (str. 23–29). New York: Routledge.

Hockings, C. (2010). *Inclusive learning and teaching in higher education: A synthesis of research*. New York: Higher Education Academy.

Jopling, M., Vincent Sh. (2016). *Vulnerable Children: Needs and Provision in the Primary Phase*. York: Cambridge Primary Review Trust.

Korthagen, F. A. J. (2004). In search of the essence of a good teacher: towards a more holistic approach in teacher education. *Teaching and Teacher Education*. 20, 77–97.

Kottmann, A., Vossensteyn, J. J., Kolster, R., Veidemane, A. Blasko, Zs., Biagi, F., Sánchez-Barrioluengo, M. (2019). *Social Inclusion Policies in Higher Education: Evidence from the EU: Overview of major widening participation policies applied in the EU 28*, EUR 29801 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2019, ISBN 978-92-76-08845-5, doi:10.2760/944713, JRC117257.

La, H., Dyjur, P., Bair, H. (2018). *Universal design for learning in higher education*. Calgary: Taylor Institute for Teaching and Learning, University of Calgary.

Landis, D., Bennett, J. M. & Bennett, M. J. (2004). *Handbook of intercultural training*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Lazzari, A., Vandenbroeck, M. (2013). *Literature Review of the Participation of Disadvantaged Children and Families in ECEC Services in Europe*. Brussels: European

Commission: Directorate – General for Education and Culture.

Leseman, P. M., Slot, P. L. (2014). Breaking the cycle of poverty: challenges for European early childhood education and care. *European Early Childhood Education Research Journal*, 22 (3), 314–326, doi: 10.1080/1350293X.2014.912894.

Meijer, P. C., Korthagen, F. A. J., Vasalos, A. (2004). *Supporting presence in teacher education: Integration of personal and professional aspects of teaching*. <http://www.sou.edu/education/pdf/Presence%20DEF.pdf>

Murray, C. (2012). A Minority within a Minority? Social Justice for Traveller and Roma Children in ECEC. *European Journal of Education*, 47 (4), 569–583.

OECD (2013). *PISA 2012 Results: Excellence Through Equity: Giving Every Student the Chance to Succeed* (Volume II). Paris: OECD Publishing.

OECD (2016). *Low-Performing Students: Why They Fall Behind and How to Help Them Succeed*. PISA, Paris: OECD Publishing.

United Nations Children's Fund (2019). A World Ready to Learn: Prioritizing quality early childhood education, UNICEF: New York. *A World Ready to Learn: Prioritizing quality early childhood education*.

Pavlović, N. (2012). Univerzalni dizajn – mogućnosti korištenja u visokom obrazovanju. U: E. Haničar (ur.) *Prostorna pristupačnost*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 157–167.

Purdue, K., Gordon-Burns, D., Rarere-Briggs, B., Stark, R., Turnock, K. (2011). The exclusion of children with disabilities in early childhood education in New Zealand: Issues and implications for inclusion. *Australasian Journal of Early Childhood*, 36 (2), 95–103.

Sensoy, Ö., DiAngelo, R. (2011). *Is Everyone Really Equal?: An Introduction to Key Concepts in Social Justice Education*. New York: Teachers College Press.

Sharma, U., Loreman, T. (2014). Teacher Educator Perspectives on Systemic Barriers to Inclusive Education: an International Conversation. U: Ph. Jones (ur.). *Bringing Insider Perspectives into Inclusive Teacher Learning*. (str. 168–177). London & New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Stobart, G. (2014). *The Expert Learner: Challenging the Myth of Ability*. London: Open University Press.

Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije. Narodne novine 124/14.

UNESCO (1994). *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education*, p.iii, <https://www.european-agency.org/sites/default/files/salamanca-statement-and-framework.pdf>

Zakon o suzbijanju diskriminacije. Narodne novine 85/08; 112/12.

Iz recenzija

„(...) Riječ je o edukacijskom materijalu koji na temelju iskustvenog učenja nudi osnovne informacije o inkluzivnosti obrazovanja i potiče sudionike edukacije na promišljanje o vlastitoj praksi. Kurikul svim sudionicima omogućuje primjeren uvid u osnovne komponente inkluzivnog obrazovanja te predstavlja dobar model primjenjiv za edukaciju sveučilišnih nastavnika (onih koji sudjeluju u inicijalnom obrazovanju odgojitelja djece rane i predškolske dobi, ali i drugih sveučilišnih nastavnika).

Radionice su primjereno didaktički oblikovane i trebale bi omogućiti ostvarivanje ciljeva kurikula, odnosno stjecanje (unaprjeđivanje) relevantnih kompetencija sveučilišnih nastavnika za inkluzivno inicijalno obrazovanje odgojitelja djece rane i predškolske dobi.

Na važnost ovog Kurikula upućuje činjenica da postoji širok društveni konsenzus o važnosti i potrebi povećanja inkluzivnosti svih razina obrazovanja, kao i činjenica da je taj proces dugotrajan, težak te opterećen brojnim izazovima.

(...) Ukratko, „Unaprjeđivanje inkluzivnosti inicijalnog obrazovanja odgojitelja djece rane i predškolske dobi: kurikul za edukatore sveučilišnih nastavnika” vrijedan je priručnik koji na sustavan i analitičan način obrađuje širok spektar tema relevantnih za inkluzivno obrazovanje povezujući suvremene teorijske koncepte i iskustveno učenje.

(...) *I najduži put počinje prvim korakom* pa neka je ovaj Kurikul taj prvi korak na putu profesionalnog razvoja onih koji će djecu već u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju naučiti svoj ljepoti i širini pojma čovjek vrijedan poštovanja.”

prof. dr. sc. Dubravka Miljković

„Ulaganja u djecu predstavljaju ulaganja u budućnost društva. Obrazovanje djece je apsolutno potrebno za razvoj društva, a pravo djeteta na obrazovanje smatra se njegovim temeljnim, izvornim pravom jer bez obrazovanja dijete ne može postati odrasla osoba spremna za izazove koje donosi život. Pravo na obrazovanje uključuje njegovu raspoloživost, dostupnost, prihvatljivost i prilagodljivost. To znači da nije dovoljno da je dijete uključeno u odgojno-obrazovnu ustanovu, već je to pitanje dobivanja kvalitetnog odgoja i obrazovanja u cjelokupnom okruženju u kojem dijete živi te osiguranja kvalitetnog obrazovanja koje je u skladu s njegovim tjelesnim ili intelektualnim mogućnostima i potrebama.

Svijet je danas prepoznao važnost ranog razvoja djeteta. Što je bolja njega i stimulacija djeteta u najranijem razdoblju njegova života, to je veća korist za njega i društvo. O rezultatima postignutima u ovom najranijem razdoblju života ovisi cjelokupni kasniji razvoj pojedinca, njegov uspjeh u školi i životu. Stoga se danas u našoj zemlji pridaje velika pozornost kvaliteti ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, koji trebaju pridonijeti

cjelovitom razvoju ličnosti, bez diskriminacije bilo koje vrste/grupe. Tako obrazovanje treba biti svima prihvatljivo s obzirom na kvalitetu i prilagođeno različitim mogućnostima i potrebama djece, a pravo je djeteta da se njegova različitost uvažava.

Kako je za uspješnost odgojno-obrazovnog procesa u ustanovama ranog i predškolskog odgoja važno kako se prenose znanja, vještine i vrijednosti i što se uči, posebnu pozornost treba obratiti na izobrazbu sveučilišnih nastavnika koji pripremaju buduće odgojitelje. Ovaj rukopis predstavlja korak prema boljem pripremanju sveučilišnih nastavnika za ostvarivanje inkluzivnosti inicijalnog obrazovanja odgojitelja djece rane i predškolske dobi. Vrijednost ovog materijala je veća kad se zna da djela sličnog ovome u našoj zemlji nema. Postoje teorijski radovi koji se bave pitanjima inkluzivnosti nastave, odnosno obrazovanja, ali nema nastavnih materijala koji su u cijelosti posvećeni inkluzivnosti obrazovanja, koji omogućavaju stjecanje znanja i razvoj vještina za rad na razvijanju inkluzivnog obrazovanja i inkluzivnog kurikula te su namijenjeni obrazovanju sveučilišnih nastavnika.

(...) Na temelju analize cjelokupnog Kurikula za edukatore sveučilišnih nastavnika može se reći da postoje sve pretpostavke da na kraju edukacije sudionici steknu relevantne kompetencije za razvoj inkluzivnog obrazovanja i inkluzivnog kurikula. I zaključimo, tema i namjera ovog rukopisa je od izuzetne važnosti. Rukopis šalje jasnu poruku da inkluzivno obrazovanje treba biti istodobno i obrazovni sadržaj i odgoj, odnosno ono mora postati obilježje kulture svake odgojno-obrazovne ustanove. Osim pružanja ideja za unaprjeđivanje prakse inkluzivnog obrazovanja u ustanovama ranog i predškolskog odgoja, ovaj će rukopis svakako potaknuti zaposlene u sustavu odgoja i obrazovanja na preispitivanje vlastitih iskustava, stavova i znanja u pogledu inkluzivnosti prakse i razvijanja inkluzivnog kurikula u odgojno-obrazovnim ustanovama (...).“

prof. dr. sc. Dubravka Maleš

